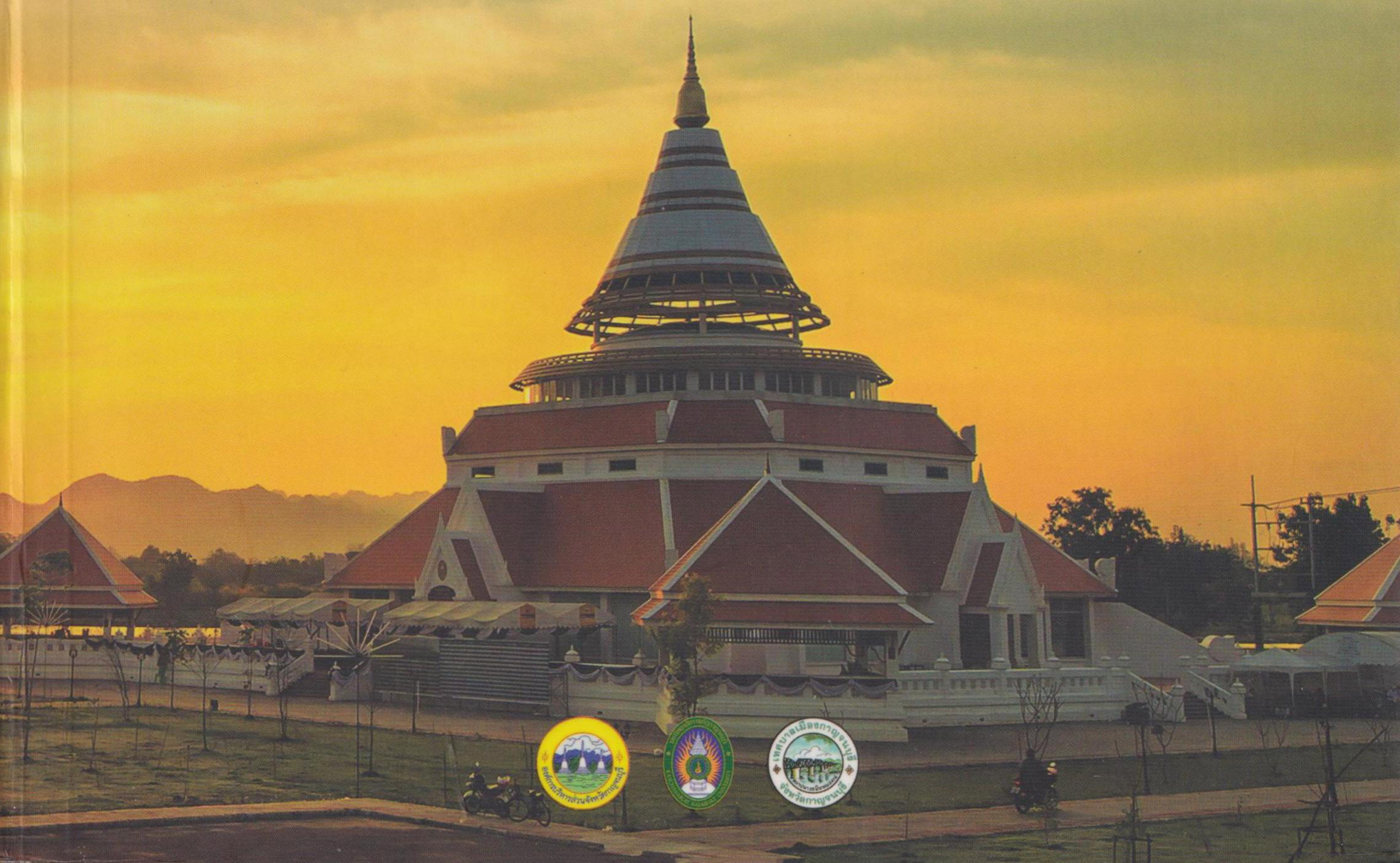
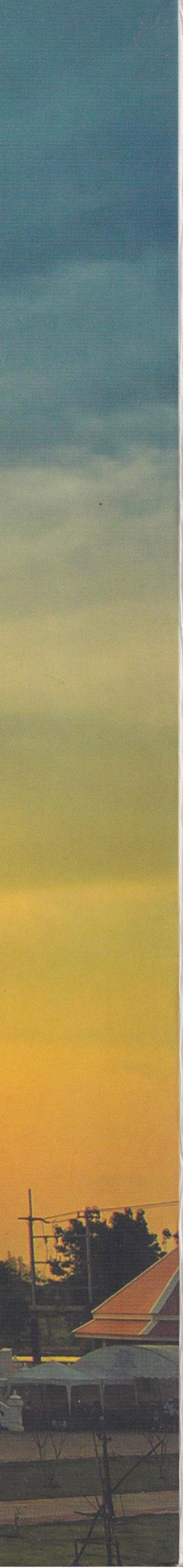
รอยทาง
เจริญธรรม

ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

รอยทาง เจริญธรรม
ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ญาณสังวรนาวา

พริบพรายพร่างโพธินาวา
ล่องสกลมหาสังฆสินธุ์
จากภูพราวตะนาวศรีสาครินทร์
เลียบแผ่นดินถิ่นทองแม่กลองกลืน

ผสานธารชลามหาโพธิ์
เบิกมโนอุษาคเนเล่ห์ลมคลื่น
ธรรมยุติวิสุทธิ์ธรรมท่ามวันคืน
ปลุกความตื่นในดวงใจฉายรุ่งราง

สมเด็จ พระญาณสังวร
พระ มหาชลาทรใหญ่กว้าง
ญาณ ข้ามมหรรณพนำพบทาง
สังวร วัฏตัดวางสว่างนิรันดร์

◎ ศิวกานท์ ปทุมสูติ

ภาพปก

◎

หอพระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ใกล้วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) ย่านปากแพรก
◎ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
◎ อนันต์ วณิโชภาส

รอยทาง เจริญธรรม

๏

ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
๏ พิษณุ อินทาราม

สารบัญ

อ่างเก็บน้ำเขื่อนวชิราลงกรณ์
◎ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Clup

รอยทาง เจริญธรรม
ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๖๐๖-๗๒๖-๓
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗

คณะที่ปรึกษา

พระกิตติสุวัฒนาภรณ์	เจ้าอาวาส วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี
ดร.ณรงค์เดช รัตนานนท์เสถียร	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
คุณรังสรรค์ รัศมีฤกษ์เศรษฐ์	นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี
คุณเบญจวรรณ เปรมประยูร	นายกเทศมนตรีเมืองกาญจนบุรี
อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล	ผู้ทรงคุณวุฒิทางการถ่ายภาพไทย
อาจารย์ประพฤติ มลิผล	ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมชุมชน

คณะบรรณาธิการอำนวยการ

ผศ.ฟ้อน เปรมพันธุ์	อาจารย์สมชาย เจริญกิจ
อาจารย์ปฤษณา ถาดกิ่ง	อาจารย์แพรว พิมพ์โพธิ์
ผู้เขียนและบรรณาธิการ	อาจารย์สมปอง ดวงไสว
ผู้แปล	ผศ.มานพ ประธรรมสาร
บรรณาธิการผู้ช่วย	ธีรภาพ โลหิตกุล, ณรงค์เดช นวลมีชื่อ
กองบรรณาธิการ	กิติมาภรณ์ จิตราทร, ภคมาศ วิเชียรศรี
คณะผู้ประสานงาน	รัตนากร พุฒิเอก, สุภาภรณ์ ชัยเจริญ, ธนกาญจน์ กรวณิช ศิวะรัฐ คำนุ, อรพรรณ วภักดิ์เพชร
บรรณาธิการฝ่ายศิลปกรรม	ธวัชชัย เลิศจตุรภัทร
ศิลปกรรม	อาณัติ ศิริพาณิช, ประเดิมวุฒิ จันทร์ทอง
ประสานงานการผลิต	หนึ่งฤทัย แผ่นดินธรรม
ออกแบบและควบคุมการผลิต	บริษัท เวอร์โก อาร์ต กิลด์ จำกัด
ผู้จัดพิมพ์	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
พิมพ์ที่	บริษัท โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด (มหาชน) บมจ.157
จัดจำหน่ายโดย	บริษัทชนนิยม จำกัด ๒๔๔/๕๓๙ ถนนรามอินทรา เขตบางเขน กทม. ๑๐๒๒๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๕๒-๔๐๗๐, ๐๘๖-๓๗๘-๒๕๑๖

สัมโมทนียกถา

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ได้จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองพระชันษา ๑๐๑ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นมหามงคลสมัยที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะได้แสดงความสำนึกในพระเมตตาและพระบารมีของสมเด็จพระญาณสังวร ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและปวงชนชาวไทย

พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างอันดีงามในพระจริยาวัตรและคุณธรรม ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะได้น้อมนำหลักธรรมจากหนังสือพระนิพนธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนา คำสอนต่าง ๆ และแบบอย่างอันดีงามจากพระจริยาวัตรไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ ความสงบสุขทั้งแก่บุคคล สังคม ประเทศชาติ คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์และสันติรวมทั้งยังเป็นการจรรโลงบวรพระพุทธศาสนาให้ดำรงสถาพรสืบไป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์เป็นผู้นำมาซึ่งความภาคภูมิใจให้แก่ชาวจังหวัดกาญจนบุรี เพราะพระองค์ท่านเป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรีโดยชาติกำเนิดจากบุคคลธรรมดาสามัญชน แต่ด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบ จึงเป็นแรงผลักดันให้พระองค์ได้เป็นพระสังฆราชา คือ "ราชาแห่งคณะสงฆ์"

ขออนุโมทนาบุญกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ที่ได้พิมพ์หนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อพุทธศาสนิกชนยึดถือพระจริยาวัตรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันต่อไป

พระกิตติสุวัฒนาภรณ์
วัดเทวสังฆาราม (พระอารามหลวง)
กาญจนบุรี

สารจากอธิการบดี

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นที่ภาคภูมิใจยิ่งของชาวจังหวัดกาญจนบุรี เนื่องด้วยพระองค์เป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี และได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๒ ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงบรรพชาและอุปสมบท พระองค์ได้ตั้งพระทัยในการศึกษาพระปริยัติธรรม ทรงงานเกี่ยวกับศาสนกิจของสงฆ์อีกมากมายอย่างเหลือคณานับ ทำให้ได้รับความรักความศรัทธาจากประชาชนชาวไทยเป็นล้นพ้น

นอกเหนือจากพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติศาสนกิจในฐานะผู้นำของฝ่ายสงฆ์แล้ว พระองค์ยังมีพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ต่อพวกเราชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีเป็นล้นพ้น โดยพระองค์ได้ประทานพระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย และประทานนามให้ว่า **พระพุทธโลกเชษฐ์กาญจนมงคลเขต** เพื่อเป็นมิ่งขวัญและที่รวมจิตใจของเราชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีและทำให้เกิดความรักและความผูกพันในพระองค์เสมอมา

มหาวิทยาลัยหวังว่า หนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ฉบับนี้ จะได้พรรณาถึงพระกรณียกิจของพระองค์ที่มีอยู่เป็นอเนกอนันต์ และทำให้ผู้อ่านเกิดความรักความศรัทธาในพระองค์มากขึ้นและตลอดไป

ดร.ณรงค์เดช รัตนานนท์เสถียร
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

สารจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรีมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ทราบว่าสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีดำริที่จะจัดทำหนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นบุคคลสำคัญของชาวกาญจนบุรี เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรีเป็นแผ่นดิน "มาตุภูมิ" ของพระองค์ ตลอดพระชนม์ชีพทรงมีวัตรจริยาอันงดงาม และมีพระกรณียกิจอันเป็นคุณูปการต่อชาวกาญจนบุรีและประเทศชาติเป็นอเนกอนันต์ เป็นที่ซาบซึ้งแก่ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า

ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระสังฆราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรีมีความปิติยินดีเป็นที่ยิ่ง ในการมีส่วนร่วมสนับสนุนมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ เพื่อถวายพระเกียรติคุณในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ให้แผ่ไพศาลไปสู่การรับรู้และเรียนรู้ของประชาชนทั้งหลายสืบไป

นายรังสรรค์ รัศมีฤกษ์เศรษฐ์

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี

สารจากนายกเทศมนตรีเมืองกาญจนบุรี

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีชาติภูมิเป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี การที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ได้จัดทำหนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระสังฆราช ขึ้น เทศบาลเมืองกาญจนบุรีจึงรู้สึกยินดีและร่วมอนุโมทนาและสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือเล่มนี้จะเป็นสิ่งพิมพ์ที่บันทึกพระกรณียกิจของสมเด็จพระสังฆราชที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและสถานที่ในจังหวัดกาญจนบุรี ตลอดจนคัดเลือกคำสอนที่มีความงดงามลึกซึ้งด้วยอรรถธรรมและพยัญชนะ นำมาประกอบกับภาพถ่ายวิถีผู้คนในกาญจนบุรี ซึ่งอุดมไปด้วยความหลากหลายทางด้านวิถีวัฒนธรรม ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ โบราณคดี

เทศบาลเมืองกาญจนบุรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อันไพศาล แสดงให้เห็นพระบารมีในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ที่มีต่อพระมาตุภูมิในพระองค์ และแสดงให้เห็นความกตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรมแห่งประชาชนชาวกาญจนบุรีร่วมกันถวายปฏิการคุณในเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชอย่างหาที่สุดมิได้ให้ปรากฏแก่สายตาของชาวโลกตลอดไป

นางเบญจวรรณ เปรมประยูร
นายกเทศมนตรีเมืองกาญจนบุรี

คำนำเสนอ

หนังสือ **"รอยทาง เจริญธรรม"** จัดพิมพ์ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระสังฆราช เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้รับความเห็นชอบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีให้ดำเนินการ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะจารึกและเรียงร้อยเรื่องราวพระกรณียกิจในเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก(เจริญ สุวฑฺฒโน) ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต บุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวเนื่องกับกาญจนบุรีเป็นสำคัญ โดยคัดสรรพระวรคติธรรมคำสอนในเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช นำมาเชื่อมร้อยและนำเสนอผ่านภาพถ่าย วิถีคนกาญจนบุรี ในฐานะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นชาวกาญจนบุรีโดยพระชาติกำเนิด และจังหวัดกาญจนบุรีอุดมไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขบนผืนแผ่นดินถิ่นตะวันตกนี้มาอย่างยาวนาน

สาระและคุณค่าของหนังสือเล่มนี้เริ่มก่อตัวขึ้น จากการมีโอกาสได้เสวนาหารือกับคุณธีรภาพ โลหิตกุล ผ่านการประสานงานของอาจารย์ณรงค์เดช นวลมีชื่อ กัลยาณมิตรแห่งวิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรี ณ สถานที่แห่งหนึ่งในจังหวัดราชบุรี จากนั้นจึงค่อย ๆ พัฒนาเป็นกลุ่ม "กรุงกาญจน์" ขึ้น ร่วมกันสานต่อภารกิจที่พวกเราได้ร่วมฝันผ่านการเดินทางร่วมกันทางความคิด โดยมีแรงบันดาลใจจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นหมุดหมายปลายทางการทำงาน

ขอขอบพระคุณครูสมปอง ดวงไสว ในฐานะบรรณาธิการ ครูสงคราม โพธิ์วิไล ศิลปินถ่ายภาพชั้นครูที่เป็นคนกาญจนบุรีโดยกำเนิด ได้เข้ามาร่วมทำงานอย่างจริงจังและสร้างสรรค์ ครูธีรภาพ โลหิตกุล ครูผู้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่คนรุ่นใหม่ ในฐานะนักเขียนสารคดีและนักถ่ายภาพ และเป็นกำลังหลักในการวางกรอบความคิดและผลักดันให้การทำงานนี้ไปสู่ฝั่งฝันอย่างมืออาชีพ ด้วยความเอื้ออาทรและเสียสละเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณ คุณภคมาศ วิเชียรศรี และคุณกิติมาภรณ์ จิตราทร ที่ช่วยประสานงานและทำงานปิดทองหลังพระอย่างมิรู้เหน็ดเหนื่อย

ขอขอบคุณทีมเมืองกาญจน์ทุกคนที่ช่วยสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือตลอดมา โดยเฉพาะ ครูประพฤติ มลิทอง (เล็ก บ้านใต้) คุณกีรกฤษณ์ มงคลทิพย์ (กีต้าร์) รวมถึงชาวกาญจนบุรีคนอื่น ๆ ขอบขอบพระคุณ รศ. ดร.ณรงค์ อยู่ถนอม นายกสภามหาวิทยาลัย ดร.ณรงค์เดช รัตนานนท์เสถียร อธิการบดี ตลอดทั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกท่านที่ให้การสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี เทศบาลเมืองกาญจนบุรี และสมาคมชาวกาญจนบุรีที่สนับสนุนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประโยชน์ทั้งหลายอันเกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรมอันมีค่านี้ ขอน้อมถวายเป็นพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์นั้น ผู้ทรงเป็นเนื้อนาบุญอันประเสริฐของผองพุทธศาสนิกชนทั้งปวง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฟ้อน เปรมพันธุ์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

๏ กราบอาสนะสังฆราช ๏

๏ เมื่อพระองค์ได้เปรียญเจ็ดประโยค
ดำริจักสู่โลกอันไพศาล
โยมมารดาท่านมาจากเมืองกาญจน์
เข้าพบท่าน กราบท่าน บอกท่านรู้

"ถ้าคุณมหาจะสึก..." - ดังใจหมาย
"ดิฉันจะผูกคอตาย" - ไม่ขออยู่
วาทะนี้คือทิพย์ชโลมชู
นำมาสู่ซึ่งวิเศษวิสุทธา

หนึ่งคือพระสังฆราชปฏิสนธิ์
เจริญพระชนมายุร้อยพรรษา
สองกำเนิดแน่ โยมผู้มารดา
ให้กำเนิด "บุตรา" และ "สังฆบิดร"

๏ เมื่อโยมท่านชราภาพรับมาอยู่
ได้เลี้ยงดูอุปถัมภ์ดั่งกาลก่อน
โยมทำผ้าอาสนะด้วยอาทร
จนโยมท่านม้วยมรณ์ยังทรงใช้

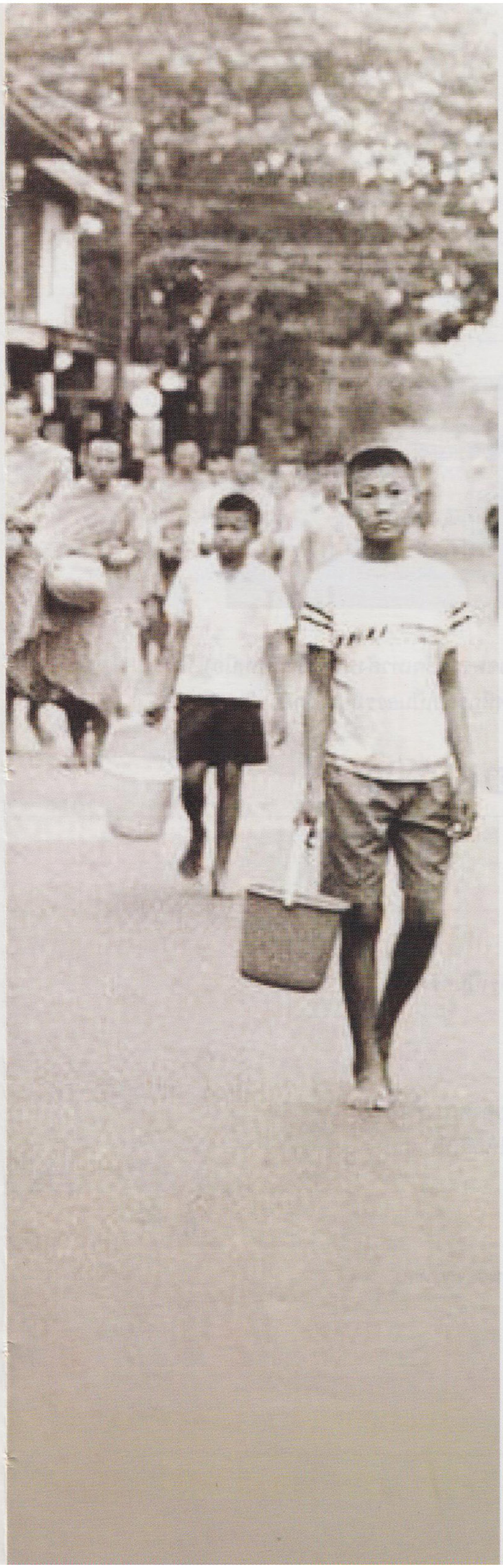
ท่านใช้คำแทนพระองค์ว่า "ที่นี่"
"ผ้าผืนนี้สำคัญมากรู้ไหม
ที่นี่ใช้เป็นประจำฟังรู้ไว้
ทั้งกราบไหว้เมื่อคิดถึงโยมมารดา"

"ที่นี่" ที่อาสนะพระสังฆราช
"ที่นี่" ที่ประกาศพระศาสนา
"ที่นี่" ที่ประทับขวัญกตัญญุตา
"ที่นี่" ที่ผืนผ้าบูชาพระองค์ ๚ะ๛

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
พฤ. ๒๙/๑๐/๒๕๕๖.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

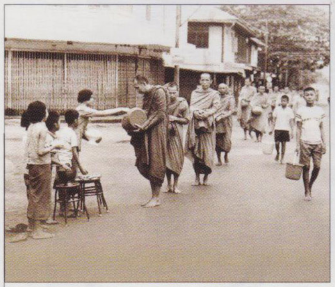
๑

บนเส้นทางสงบสว่าง

พระประวัติตามช่วงเวลาในพระชนม์ชีพ
สมเด็จพระสังฆราช

๓ ตุลาคม ๒๔๕๖
ประสูติ ที่บ้านเหนือ อำเภอเมือง กาญจนบุรี

๒๔๕๖

๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๐
เรียนบาลี วัดเสนหา อำเภอเมือง นครปฐม

๒๔๗๐

บวชพระที่วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) ทำทัฬหีกรรมเป็นธรรมยุต วัดบวรนิเวศวิหาร

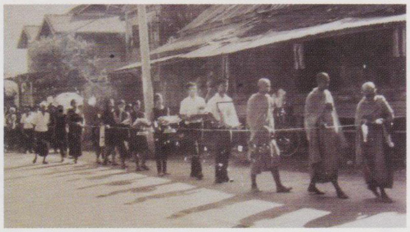
๒๔๗๖

๒๔๖๔

เรียนประถม ๑ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) กาญจนบุรี

๒๔๖๙

บรรพชาสามเณรแก้บน วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ)

๒๔๗๒

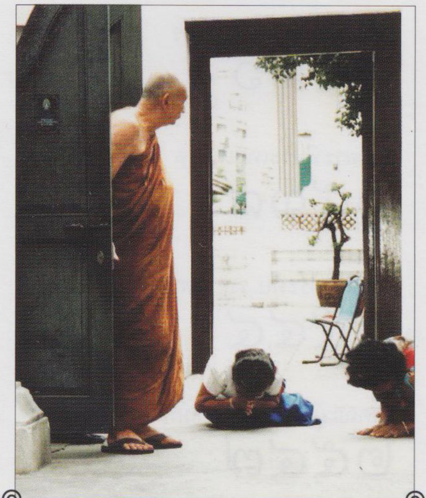
๘ มิถุนายน ๒๔๗๒
เข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก

๒๔๗๓

ได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค หลวงพ่อดีสร้างโรงเรียนเทวานุกูล ให้กลับไปสอน

๒๔๗๔

สามเณรองค์เดียวที่ได้รับพระราชทานผ้าไตรจากรัชกาลที่ ๗

พรรษา ๑๔ อายุ ๒๘ ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

๒๔๘๔

เลขาสมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์

๒๔๘๙

เจ้าคุณชั้นสามัญ พระโศภนคณาภรณ์

๒๔๙๐

๒๔๗๗

เรียนภาษาอังกฤษ จากสวามีสัตยานันทบุรี ๒ ปี

(ภาษาจีนกับครูศิริ ศรสงคราม • ฝรั่งเศส เยอรมัน กับ นพ.สุทธิ์ พิสุจน์)

๒๔๙๕

เจ้าคุณชั้นราช ราชทินนามเดิม

๒๔๙๘

เจ้าคุณชั้นเทพ ราชทินนามเดิม

๒๔๙๙

พระราชาคณะชั้นธรรม ที่พระธรรมวราภรณ์

๒๕๐๒

ทรงนิพนธ์หนังสือหลักพระพุทธศาสนา

๒๕๐๔

เจ้าคณะรอง พระสาสนโสภณ

เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ

ทรงนิพนธ์หนังสือ ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า

ตั้งโครงการพระธรรมทูตครั้งแรก

๒๕๐๙

เยือนศรีลังกา • ทะไลลามะ
เยือนวัดบวรนิเวศวิหาร

๒๕๑๐

ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา อินโดนีเซีย

๒๕๑๑

บวชพระที่บรมพุทโธ อินโดนีเซีย และ
เสด็จประเทศเนปาล

๒๕๑๓

สมเด็จพระญาณสังวร
๒๕๑๕

เสด็จเยือนจีนเป็นทางการ

๒๕๓๖

บวชพระที่ประเทศเนปาล

๒๕๓๘

ประชวรประทับ รพ. จุฬา

๒๕๔๔

ตั้งคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๒๕๔๗

๒๕๑๔

สอนวิชาอารยธรรมไทยที่มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

๒๕๑๖

สร้างวัดไทยในออสเตรเลีย วัดพุทธรังษี
แสตนมอร์ ซิดนีย์

๒๕๑๗

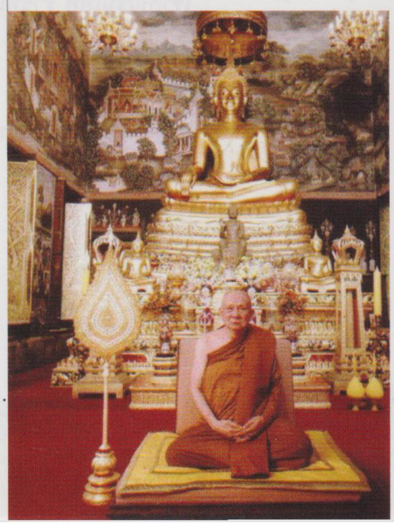
สอนกรรมฐานที่โรงเรียนสตรีวิทยา

๒๕๑๙

สอนสมาธิที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒๕๓๒

**๒๑ เมษายน ได้รับการสถาปนาเป็น
สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราชทินนามเดิม**

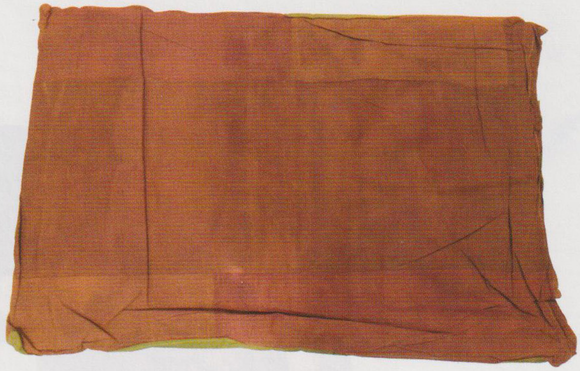
๒๕๕๖

๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ ๑๐๐ พรรษา

๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๖ สิ้นพระชนม์

ความรัก
ความผูกพัน
ความกตัญญูต่อโยมแม่

อาสนะที่โยมแม่กิมน้อย คชวัตร เย็บให้พระลูกชาย

ก. อาสนะกตัญญู
จากหัวใจโยมแม่ถึงพระลูกชาย

อาสนะ หมายถึงที่นั่ง เครื่องปูรองนั่ง ใช้เฉพาะพระภิกษุ สามเณร อาสนะผืนนี้มีความหมายยิ่งนัก สำหรับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทั้งที่ก็เป็นผ้าธรรมดาขนาดสี่เหลี่ยมผืนไม่ใหญ่นัก (๕๐x๕๐ เซนติเมตร) ไม่มีความพิเศษในรูปลักษณ์ให้เห็นแต่อย่างใด แต่เหตุใด จึงเป็นของพิเศษที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับพระองค์ท่าน

รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยชุม อดีตพระเลขาประจำท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ช่วงปี ๒๕๐๑ ถึง ๒๕๒๑ เล่าถึงที่มาของอาสนะผืนนี้ว่า...

"ปกติโยมแม่ของท่าน คือแม่กิมน้อย คชวัตร มีอาชีพเย็บผ้า เมื่อพระลูกชายสอบเปรียญธรรมชั้นสูงได้ก็ดีใจ เวลานั้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๗ น่าจะเป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค ยังไม่ถึง ๘ ประโยค จึงตั้งใจเย็บอาสนะมาถวายพระลูกชายหนึ่งผืน ไว้ให้พระลูกชายได้ใช้นั่ง เป็นความรัก ความผูกพัน ความปลาบปลื้มใจของผู้เป็นแม่คนหนึ่งที่มีต่อลูกชาย"

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (ดร.อนิล ธมฺมสากิโย) ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เล่าเหตุการณ์สำคัญที่เกิดกับอาสนะผืนนี้ ที่พระตำหนักคอยท่า ปราโมช ในราวปีพ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๐ ช่วงที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังไม่ได้สมเด็จพระสังฆราช "วันนั้นเป็นวันทำความสะอาดตำหนักครั้งใหญ่ ทำความสะอาดจนเกลี้ยงเกลา ตอนเย็น ๆ ท่านขึ้นไปที่ตำหนักแล้วถามอาตมาว่า เห็นอาสนะเก่าผืนหนึ่งเป็นผ้าเก่า ๆ เอาไปทิ้งบ้างหรือเปล่า มันเคยอยู่ตรงนั้นแต่หาไม่เจอ เราก็กราบทูลว่าไม่เห็นแล้ว ท่านจึงเล่าถึงที่มาของผ้าผืนนี้ว่า

"ผ้าผืนนี้สำคัญ โยมแม่ท่านทำให้ คิดถึงแม่ก็ดูอาสนะเป็นเครื่องระลึกถึงโยมแม่ ทิ้งไม่ได้ ไปหาจากกองขยะหาเท่าไรก็หาไม่เจอ ดูท่านไม่สบายพระทัยนัก... ภายหลังลองค้นอย่างละเอียด ปรากฏว่าซ่อนอยู่ใต้อาสนะนั่นเอง ท่านดีพระทัยมาก นึกว่าหายเสียแล้ว"

คุณสิทธิโชค ศรีสุคนธ์ (อ๊อด) ลูกศิษย์ผู้ปฏิบัติวัตรฐากสมเด็จพระสังฆราช เสริมว่า "ผมมาเป็นลูกศิษย์ท่าน

"ผ้าผืนนี้สำคัญ โยมแม่ท่านทำให้ คิดถึงแม่ก็ดูอาสนะ เป็นเครื่องระลึกถึงโยมแม่ ทิ้งไม่ได้ ไปหาจากกองขยะ หาเท่าไรก็หาไม่เจอ ดูท่านไม่สบายพระทัยนัก... ภายหลังลองค้นอย่างละเอียด ปรากฏว่าซ่อนอยู่ใต้อาสนะนั่นเอง ท่านดีพระทัยมาก นึกว่าหายเสียแล้ว"

โยมแม่กิมน้อย คชวัตร

ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ก็เห็นผ้าผืนนี้แล้ว เป็นผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยมาเย็บต่อ ๆ กันเป็นอาสนะ วันนั้นทำความสะอาดด้วยความที่เห็นว่าเก่ามาก ๆ เรียนท่านว่าขอจะเอาผ้าผืนนี้ไปทิ้ง ท่านบอก อ๊อครู้ไหมนี่ ใครทำให้ นี่โยมแม่ทำให้เราเก็บไว้ เวลาคิดถึงโยมแม่

พอรู้ค่าของผ้าผืนนี้ ก็นำกลับไปวางไว้ที่เดิม และกลัวจะหายไปอีก ต้องคอยบอกลูกศิษย์รุ่นหลังให้ทุกคนได้รับรู้ ได้เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญ แล้วนำพลาสติกใสห่อหุ้มไว้เพื่อรักษาไว้ให้นานที่สุด ผ้าอาสนะผืนนี้ อยู่ที่ห้องพระชั้น ๓ ตำหนักคอยท่า ปราโมช ที่ประทับของท่าน แต่ท่านไม่ได้ใช้นั่งแต่อย่างใด ท่านใช้เป็นที่กราบพระ เวลาท่านกราบพระที่ห้องพระ ท่านจะกราบลงตรงผ้าอาสนะผืนนี้"

ผ้าอาสนะผืนเก่า ๆ ผืนเดียว ดูผ่าน ๆ ภายนอกอาจจะไม่มีค่าในสายตาใคร จนเกือบจะถูกทิ้งขยะไปแล้ว แต่สำหรับท่านแล้วผ้าผืนเล็ก ๆ ผืนนี้ยิ่งใหญ่นัก เพราะเป็นของที่โยมแม่ทำให้ท่าน ท่านจึงรักและหวงแหน บ่งบอกถึงความเคารพรัก ความกตัญญูที่ลูกมีต่อแม่ ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่าโยมแม่เป็นกำลังสำคัญในการเลี้ยงดูท่าน เมื่อสิ้นโยมพ่อโยมแม่เป็นผู้สนับสนุนให้บวชตั้งแต่แรกเริ่มครั้งเป็นสามเณร และเมื่อบั้นปลายชีวิต น้อง ๆ จะดูแลแม่ก็ลำบาก ท่านจึงรับโยมแม่มาเลี้ยงดูที่ด้านหลังตำหนักคอยท่าปราโมช เป็นเวลาถึง ๑๒ ปี ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๙๖ จนกระทั่งโยมแม่จากไปเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ นี่คือความรัก ความผูกพันที่พระลูกชายมีต่อโยมแม่ของท่าน

กราบพระพุทธรูป คือกราบพระพุทธองค์ เมื่อกราบลงตรงผ้าอาสนะผืนนี้ครั้งใด ก็เหมือนได้กราบ "แม่พระ" องค์สำคัญในชีวิตของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทุกครั้งไป

ข. อาสนะผ้าขาวม้า
จากใจศรัทธาชาวหนองขาว

บ้านหนองขาว อำเภอหนองปรือ เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเลื่องชื่อของจังหวัดกาญจนบุรี มีชื่อเสียงจากการทอผ้าขาวม้าร้อยสี ครั้นชาวหนองขาวได้ทราบเรื่องอาสนะกตัญญู ของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ก็เกิดความซาบซึ้งใจ และกลายเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการรังสรรค์ "อาสนะผ้าขาวม้า" ขึ้น

ครูอุบล อำนวย อดีตครูโรงเรียนวัดอินทาราม หรือวัดหนองขาว เล่าว่า ในอดีต คนบ้านหนองขาวมีอาชีพทำนา ว่างจากนาก็มาทอผ้าใช้เอง ด้วยกี่มือ ต้องปลูกฝ้าย เก็บฝ้าย ทำเส้นด้ายย้อมสีเอง ต่อมา มีคนไปเรียนรู้การใช้กี่กระตุก และใช้เส้นด้ายจากโรงงานที่สีสันสดใส ไม่ต้องย้อมเอง สีไม่ตก ทอผ้าขาวม้าได้สารพัดสี จนกลายเป็นสโลแกนที่ว่า "หนองขาว หมู่บ้านผ้าขาวม้าร้อยสี" และยังนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าบุรุษและสตรีที่มีสีสันและลวดลายเป็นเอกลักษณ์อีกด้วย

ครั้นเมื่อ คุณบูรณาการ จตุพรไพศาล (จัมโบ้) สานต่อโครงการ "ร้อยดวงใจต่ออาสนะ" ของทางจังหวัดกาญจนบุรี ถวายท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล (๑ ตุลาคม ๒๕๕๖) ชาวบ้านที่ทอผ้าก็เห็นดีด้วย ลงมือทำอาสนะจากผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บเสื้อผ้าและทำหมวกไอ้โม่ง โดยอีกด้านหนึ่งจะเป็นผ้าพื้นสีฟ้า สีประจำวันศุกร์ วันเกิดของสมเด็จท่าน แล้วนำมาต่อกันจนเป็นอาสนะที่ยาวที่สุด แต่พอท่านสิ้น จึงเปลี่ยนแปลงการใช้อาสนะนั้นให้เป็นประโยชน์ โดยตัดแยกออกเป็นผืน ๆ ให้พระเถระและพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์นั่ง ในงานทำบุญครบ ๑๐๐ วันของท่านที่หอพระประวัติ

ดาวเรือง เชื้ออ้อ ประธานกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลหนองขาว เสริมว่า อาสนะที่ยาวที่สุดในโลก เป็นงานจากใจศรัทธาของชาวบ้านถวายสมเด็จพระสังฆราช ทำได้ไม่นานท่านก็สิ้น พวกเราก็ยังไปทำกันต่อ เป็นความภูมิใจที่ได้ทำถวายด้วยความเคารพรักและกตัญญู ในฐานะที่ท่านเป็นสังฆราชาที่มีชาติภูมิเป็นชาวกาญจนบุรี และทำคุณแก่แผ่นดินมากมาย

อาสนะผ้าขาวม้า

รวมพลังร้อยดวงใจต่อผ้าอาสนะ (ภาพ: รัฐจันทร์ ชัยชญา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาญจนบุรี)

พิธีแห่อาสนะที่ยาวที่สุดในโลก (ภาพ: พิษณุ อินทาราม)

ค. ร้อยปี ชาตกาล
ร้อยดวงใจต่ออาสนะ

"... หนูทำแค่ร้อยด้ายให้น้า ป้า เค้าเย็บ ... สนุกดีค่ะ อยากไปทุกวัน เมื่อรู้ว่าทำเพื่อสมเด็จพระสังฆราช"

ความประทับใจในกิจกรรมที่ทำเพื่อสมเด็จพระสังฆราช ยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำของ "เมย์" หรือ นันทยา รักเพียร เด็กสาววัย ๑๖ ปี แห่งบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง กาญจนบุรี ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม "ร้อยดวงใจต่ออาสนะ ตามรอยนำทาง" ที่จัดขึ้นโดยชาวกาญจนบุรี เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระสังฆราช ในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์เพื่อถวายเป็นสังฆราชบูชานี้ มีที่มาจากวงสนทนาของประชาคมถนนปากแพรก โดยอาจารย์เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีซีไรต์ชาวกาญจน์ ได้เล่าแง่งามทางความคิดเกี่ยวกับผ้าอาสนะของสมเด็จพระสังฆราช ว่า

"เมื่อสมัยยังมีชีวิตอยู่ โยมมารดากิมน้อยเย็บผ้าอาสนะจากเศษผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อย นำไปถวายพระลูกชาย คราใดที่พระสังฆราชคิดถึงโยมมารดาก็จะกราบผ้าผืนนี้ ผ้าอาสนะจึงเป็นสัญลักษณ์สายใยแห่งความรักระหว่างแม่กับลูกและความกตัญญูกตเวทีซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่ง"

เรื่องราวของ "ผ้าอาสนะกตัญญู" ถูกจุดประกายความคิดที่จะถักทอเป็นผ้าอาสนะผืนยาวที่สุดในโลก โดย บูรณาการ จตุพรไพศาล ซึ่งสมาชิกต่างเห็นพ้องกับแนวคิดดังกล่าว จึงนำเสนอกิจกรรมนี้ต่อนายชัยวัฒน์ ลิมป์วรรณธะ ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี เกิดเป็นโครงการ "ร้อยดวงใจต่ออาสนะ ตามรอยนำทาง" เป็นความร่วมมือร่วมใจของ

ภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนทั่วไป ที่กำหนดให้มีการนำเศษผ้ามาเย็บเป็นอาสนะกว้าง ๕๐ เซนติเมตร ยาว ๑ เมตร แล้วมาร้อยดวงใจต่ออาสนะ

อาจารย์ลำใย สิริเวชชะพันธ์ ผู้อาวุโสของกลุ่ม บอกเล่าความทรงจำ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ ด้วยรอยยิ้ม "ทุกคนช่วยกันนำเศษผ้ามาเย็บเป็นผืนผ้าอาสนะ บางคนไม่มีเวลา ก็เอาเงินมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงกัน ได้เห็นความสามัคคีของคนเมืองกาญจน์และคนจังหวัดอื่น ทุกคนมาทำด้วยความเต็มใจ ทำอย่างรู้ความหมาย เป็นความซาบซึ้งใจประทับใจมาก ๆ"

"ร้อยดวงใจต่ออาสนะ ตามรอยนำทาง" สำเร็จลุล่วงท่ามกลางความปิติและความซาบซึ้งใจของสาธุชน ที่ต่างเรียงร้อยดวงใจเป็นหนึ่งเดียว เพื่อเดินตามรอยธรรมที่สังฆบิดรทรงปฏิบัติไว้ให้เห็นเป็นแบบอย่างที่งดงาม และที่สำคัญ "ผ้าอาสนะกตัญญู" ผืนนี้ ได้กลายเป็นมรดกทางธรรมที่จักต้องจารจารึกไว้ในศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชั่วนิรันดร์ ดังที่อาจารย์เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้เขียนบทกวี "กราบอาสนะพระสังฆราช" มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

"ที่นี่" ที่อาสนะ พระสังฆราช
"ที่นี่" ที่ประกาศ พระศาสนา
"ที่นี่" ที่ประทับขวัญ กตัญญุตา
"ที่นี่" ที่ผืนผ้า บูชาพระองค์

๏ ณรงค์เดช นวลมีชื่อ...รายงาน

หนึ่งศรีศตวรรษ สังฆราชา เป็นบทเพลงที่เขียนขึ้นจากความประทับใจ ในสายใยแห่งความรักของสมเด็จพระสังฆราชกับโยมแม่กิมน้อย ผ่านเรื่องราว "อาสนะกตัญญู" ที่ชาวประชาคมถนนปากแพรกและชาวกาญจนบุรี ร่วมกันน้อมถวายเป็นสังฆราชบูชาในวาระครบรอบ ๑๐๐ ชันษา วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ ประพันธ์คำร้องและทำนอง โดย คุณหัชชพร เสถียรรุจิกานนท์ (เจ็ก ปากแพรก)

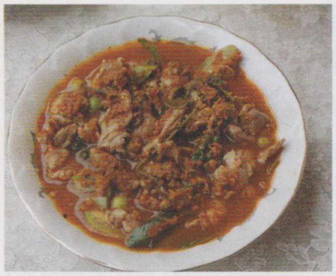
เพลง หนึ่งศรีศตวรรษ สังฆราชา

คำร้อง / ทำนอง / ขับร้อง: หัชชพร เสถียรรุจิกานนท์

หนึ่งศรีศตวรรษ สังฆราชา
ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาต่อพุทธศาสนิกชน
ทรงเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติตน
เป็นศูนย์รวมใจผองชน ให้ยึดมั่นการทำดี
ปากแพรกสืบสาน คุณธรรม
ถนนแห่งความทรงจำ มีค่าล้ำเกินวจี
กำเนิดบุญผ่อง ชายที่ปกป้องทุกชีวี
และ ณ ที่แห่งนี้ ถิ่นกำเนิดสังฆบิดร
*ชาวกาญจนบุรีต่างพร้อมน้อมใจ
ถวายกุศลยิ่งใหญ่ด้วยหัวใจเอื้ออาทร
ต่ออาสนะถวายสังฆบิดร
เพื่อเป็นพุทธานุสรณ์ให้โลกชื่นชม
หนึ่งศรีศตวรรษ สังฆราชา
"ที่นี่" ไม่มีอัตตา กาลเวลายังไม่ดำรง
คติธรรมส่อง ความดีต้องอยู่ยั้งยืนยง
แม้นชีพปลิดปลงสิ่งที่ยังคงคือสร้างกรรมดี

ง. แกงส้มโยมแม่
อาหารธรรมดาที่โปรดปราน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ท่านเป็นพระที่สมถะเรียบง่าย ใช้ชีวิตธรรมดา ที่นี่เป็นพระของประชาชน เรื่องอาหารการฉันไม่เคยที่จะเอ่ยปากแต่อย่างใด แต่ในยามที่ท่านอาพาธหรือพระประชวร ก็ต้องช่วยกันดูแลท่านเป็นธรรมดา

แกงป่าเมืองกาญจน์

ป้ากบ-สมหมาย ช่วงประยูร หรือนามสกุลเดิม รุ่งสว่าง ญาติผู้น้องของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เนื่องจากคุณพ่อของป้ากบเป็นน้องชายแม่ของท่าน เล่าให้ฟังว่า "ครอบครัวรุ่งสว่างสนิทกับท่านทุกคน ได้มาอยู่ทำหน้าที่รับใช้ท่านตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ตั้งแต่ครั้งที่ท่านยังไม่ได้เป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช และก็เรียกท่านเป็นหลวงพี่ จนติดปากด้วยความเคยชิน จนท่านเป็นสมเด็จพระญาณสังวร ก็ยังติดเรียกหลวงพี่อยู่ จนโยมแม่ของท่านบอกว่า เรียกท่านให้ถูก แต่ก็อดเผลอไม่ได้

ยำเห็ดโคนและแกงส้มมะเขือจาน

ท่านฉันภัตตาหารเพียงมื้อเดียว อันที่จริงภัตตาหารที่ถวายท่านจะมีเจ้าหน้าที่ประจำจัดให้อยู่แล้ว แต่เราจะช่วยเสริมดูแลเพิ่มให้ท่าน เป็นอาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวเมืองกาญจน์ที่ท่านชอบมาแต่ไหนแต่ไร ตั้งแต่วัยเยาว์

คุณสมหมาย ช่วงประยูร

อาหารพื้นบ้านเมืองกาญจน์ จะมีแกงส้มมะเขือขื่น หรือมะเขือเปราะ หรือมะเขือจาน ยำเห็ดโคน น้ำพริกเมืองกาญจน์ วันหนึ่ง ผู้เขียนจึงขอให้ป้ากบแกงส้มเมืองกาญจน์ ให้ได้เรียนรู้วิธีการทำและรู้จักรสชาติว่าเป็นเช่นไร

เครื่องแกงประกอบด้วย พริกขี้หนูสด หัวหอมแดง กะปิ ตำให้เข้ากัน แล้วละลายใส่ในหม้อ แกงกับปลากดจึงอร่อย ใช้มะเขือจานหรือมะเขือขื่นเป็นผักที่หั่นใส่ และใช้ส้มมะขามเปียก เป็นตัวทำให้มีรสชาติออกเปรี้ยว รสชาติที่ควรจะเป็นคือ เปรี้ยว เค็ม ท่านไม่ชอบให้ใส่น้ำตาล และของเดิมก็ไม่ได้ใส่น้ำตาล วันนั้นที่วัดบวรนิเวศ ทางคณะวัดเหนือ ชาวเมืองกาญจน์ ได้มาเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ป้ากบได้แกงมาถวายพระ และได้ให้ชิมรสแกงส้มเมืองกาญจน์อีกด้วย รสชาติจะเรียบ ๆ ไม่เปรี้ยวมาก เป็นแกงส้มเมืองกาญจน์ที่ท่านโปรด

น้ำพริกเมืองกาญจน์ เป็นน้ำพริกกะปิ ตามแบบฉบับของคนเมืองกาญจน์ ต้องไม่ใส่น้ำตาล ท่านไม่ชอบรสหวานกับข้าวที่มีรสหวานก็จะไม่ค่อยชอบ ยิ่งระยะหลังท่านเป็นเบาหวาน จะมีผักเปล่า ๆ จืด ๆ ถวายท่าน

ยำเห็ดโคน เป็นที่ทราบกันดีว่าเห็ดโคนเมืองกาญจน์นั้นขึ้นชื่อ เพราะมีเห็ดโคนออกมากเมื่อถึงฤดูกาลที่เห็ดออกหรือหน้าเห็ด ราวเดือนตุลาคม ถึงมกราคม เมืองกาญจน์อุดมด้วยเห็ดโคน ด้วยป่าเมืองกาญจน์ยังสมบูรณ์ดี อากาศที่กลางวันร้อน กลางคืนหนาว มีส่วนให้เกิดเห็ดโคนที่มักจะอยู่คู่กับจอมปลวก เห็ดโคนเมืองกาญจน์ หวานกรอบอร่อย มีธาตุเหล็กมาก คนจึงนิยม คอกตูม ราคากิโลกรัมละ ๓๐๐ ถึง ๖๐๐ บาท คอกบาน ตั้งแต่ ๒๐๐ ถึง ๔๐๐ บาท ขึ้นอยู่ว่าออกมามากหรือน้อยในแต่ละปี ช่วงแรกจะแพง คนเมืองกาญจน์กินเห็ดโคนเป็นปกติ ไม่ตื่นเต้นอันใด เพราะหากินง่ายกว่าแหล่งอื่น

ยำเห็ดโคน นั้นแน่นอนต้องใช้เห็ดโคนเมืองกาญจน์ เอาเห็ดมาเกลาโคนให้ขี้ดินออกไปให้สะอาด ล้างค่อย ๆ เอาดินออกให้หมด ล้างให้สะอาดหลาย ๆ น้ำ จึงตัดเป็นท่อน เคล้าเกลือหมักไว้หนึ่งชั่วโมง แล้วมาต้มให้น้ำออก ใช้ไฟพอประมาณ น้ำจะใสเค็มปะแล่ม ๆ จึงเอามาตัดพอดีคำเพื่อจะยำ

วิธียำก็ง่าย ๆ มีหัวหอมแดง พริกขี้หนูสดนิดหน่อย น้ำปลา รสชาติที่ทำก็ต้องมีเปรี้ยว เค็ม และเผ็ด สำหรับท่านไม่เผ็ดมาก แค่นี้ก็เป็นยำเห็ดโคนของชาวเมืองกาญจน์ ที่อร่อยสดจากธรรมชาติ นุ่ม หวาน กรอบอร่อยจากเห็ดโคนนั่นเอง

แล้วของหวานมีหรือไม่ ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่โปรดอาหารหวานแล้วของหวานจะเป็นอย่างไร? ป้ากบอธิบายว่า "คงไม่ใช่ของหวานแบบที่นิยมถวายพระทั่วไป อย่างลูกชุบ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ลอดช่องน้ำกะทิ ไม่ใช่ของตระกูลหวานอย่างนั้น แต่ท่านจะฉันของหวานที่เป็นรสหวานจากธรรมชาติมากกว่า ที่ท่านโปรดจะเป็นมันแกว อ้อยควั่น กล้วยหักมุกปิ้ง กล้วยน้ำว้าปิ้ง ซึ่งแม่ครัวก็จะจัดไว้ให้ท่านฉัน

สำหรับอาหารการฉัน ท่านเมตตาเป็นห่วงเณรมาก กลัวเณรจะอด ตัวท่านเองฉันเพียงมื้อเดียว ไม่ได้ห่วงเรื่องนี้แต่อย่างใด และท่านฉันเพียงนิดเดียวไม่ได้มากมายอะไร ท่านห่วงผู้อื่นมากกว่าที่จะห่วงตัวท่านเอง ยิ่งถ้ามีแขกจากเมืองกาญจน์มาทำบุญหรือมาทำกิจกรรมกับทางวัดบวรนิเวศ ท่านจะบอกว่า "...คนเมืองกาญจน์มากรุงเทพฯ ทั้งที อย่าให้เขาอด อย่าให้เสียชื่อที่นี่หมด" ซึ่งนอกจากจะแสดงถึงความห่วงใยแล้ว ยังมีอารมณ์ขันอีกด้วย

จ. กุฎิโยมแม่
เรือนแห่งกตัญญุตา

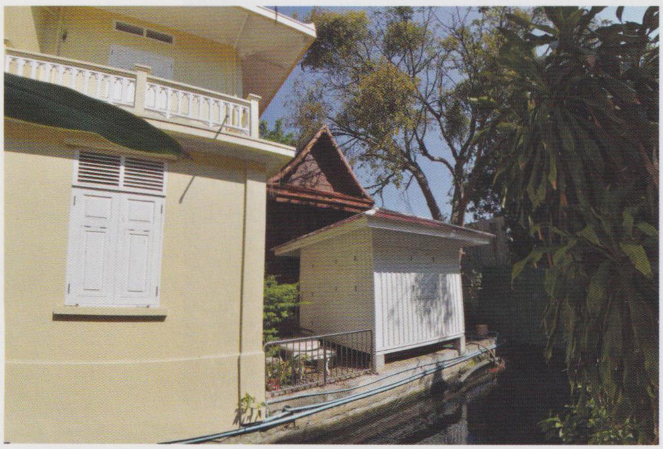
แม่เลี้ยงลูกเป็นเรื่องปกติ ลูกกตัญญูตอบแทนพระคุณพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่ ก็เป็นเรื่องปกติของสังคมไทยที่ยึดมั่นกตัญญุตาเป็นหัวใจ แต่ในกรณีที่เป็นพระสงฆ์ รับโยมแม่มาเลี้ยงดู เป็นเรื่องไม่ธรรมดา

ด้วยท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เป็นลูกชายคนโต แล้วน้อง ๆ ก็ไปรับราชการต่างถิ่นต่างที่ น้องชายชื่อ "จำเนียร" เป็นครู และภายหลังเป็นเกษตรอำเภอ ส่วน "สมุทร" น้องคนสุดท้องเป็นปลัดอำเภอ ไม่สามารถอยู่ดูแลโยมแม่ที่บ้านด้วยหน้าที่ราชการ ท่านเป็นห่วงแม่ แม่ก็เป็นห่วงท่าน จะมาจากเมืองกาญจน์แต่ละทีก็ลำบาก ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงตัดสินใจรับโยมแม่มาอยู่ที่วัดบวรนิเวศ

รับมาอยู่ที่กุฎิเรือนไม้ ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๘๖ และอยู่จนกระทั่งสิ้นในปี ๒๕๐๘ กุฎิเรือนไม้แห่งนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของความรักความผูกพันที่ลูกมีต่อแม่ และของแม่ที่มีต่อลูก แม้จะเป็นเรือนหลังเล็ก ๆ แต่เรื่องราวความรักความกตัญญูนั้นยิ่งใหญ่ในหัวใจของลูกเสมอ

สมหมาย ช่วงประยูร ญาติผู้น้องของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ผู้อยู่ทันเหตุการณ์สมัยโยมแม่กิมน้อย คชวัตร มาอาศัยอยู่ที่กุฎิหลังพระตำหนักคอยท่า ปราโมช และยังเคยได้นอนกับโยมแม่ของท่านที่กุฎิหลังนี้ เล่าว่า สมเด็จท่านสร้างกุฎิให้โยมแม่อยู่ ให้โยมแม่สบาย ไม่ต้องเทียวไปเทียวมาระหว่างเมืองกาญจน์-กรุงเทพฯ แม้จะเป็นเรือนหลังเล็ก ๆ แต่ก็อยู่สุขสบาย

สิทธิโชค ศรีสุคนธ์ เป็นคนหนึ่งที่เคยอยู่เรือนหลังนี้ เมื่อมาเป็นลูกศิษย์รับใช้สมเด็จท่าน หลังจากนางกิมน้อยสิ้นไปแล้วหลายปี เรือนหลังนี้ว่าง "ท่านก็ให้ผมไปอยู่ อยู่ที่เรือนนี้เป็นสิบปีเหมือนกัน เป็นเรือนไม้ หลังคามุงสังกะสี

กุฎิโยมแม่ ด้านข้างพระตำหนักคอยท่า ปราโมช

ในงานฌาปนกิจศพโยมแม่

ตอนหลังจึงเปลี่ยนมาเป็นกระเบื้อง มีฝ้าเพดาน ไม่ร้อน เพราะอยู่ริมคลองและต้นไม้เยอะ อยู่สบายทีเดียว ในเรือนมีครบถ้วนทั้งห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ภายหลังจึงตัดห้องน้ำกับห้องครัวออก เป็นสภาพเรือนทั่วไป"

ส่วนวิถีชีวิตประจำวันของนางกิมน้อย สมหมาย ช่วงประยูร เล่าว่า ท่านเป็นคนขยันทำการงาน ตั้งแต่ครั้งโยมพ่อสิ้นท่านก็ทำงานหนักเลี้ยงลูก เย็บเสื้อผ้า กลางวันขายเต้าทึงหน้าโรงยาฝิ่น แล้วยังทำทอฟฟี่ขาย ไม่เคยเห็นท่านงีบหลับกลางวันเหมือนคนอื่น ๆ ปัดกวาดเก็บข้าวของ ทำโน่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา ช่วงเพลก็อุ่นกับข้าวให้พระลูกชาย ตอนนั้นไม่มีหม้อ ท่านก็เอากระป๋องนม (ที่สมัยก่อนนิยมชงกาแฟแล้วใส่กระป๋องนม มีเชือกร้อยเจาะรูตรงกลางที่ฝากระป๋อง) ท่านเก็บล้างอย่างดี แล้วเอามาอุ่นกับข้าว ท่านประหยัดเก็บหาฟืนเอาแถววัดนั่นแหละ ไม่ต้องซื้อถ่าน ทำโน่นนี่จนมืดค่ำ จึงจัดแจงภารกิจส่วนตัว แล้วสวดมนต์เข้านอน

"ไม่มีเตียงหรอก โยมแม่ชอบนอนกับพื้น ปูเสื่อแล้วมีผ้าปูนอน ซึ่งก็คือผ้าที่โยมแม่เอาเศษผ้ามาเย็บต่อ ๆ กันเป็นผืนยาว นั่นแหละปูนอน มีหมอนใบหนึ่ง ส่วนเสื้อผ้า ปกติโยมแม่ก็ใส่เสื้อผ้าที่เย็บเอง เสื้อผ้าดี ๆ ไม่ยอมใส่ บอกเสียดาย ชอบใส่เสื้อขาวคอกลม นุ่งผ้าถุงพื้นสีดำ แต่งตัวเรียบร้อย"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ท่านเอาใจใส่ดูแลโยมแม่ตลอด วันละสามเวลา เวลาลงจากตำหนัก ท่านจะเดินเอามือไพล่หลัง แล้วคอยถาม "โยมทำอะไร บ่าย ๆ เย็น ๆ โยมพักผ่อนหรือยัง บางทีก็บอก โยมพักผ่อนเสียบ้างสิ บางทีโยมก็บ่น พักอะไร เด็ก ๆ มันเล่นแล้วเก็บข้าวของไม่เป็นที่เป็นทาง ก็ต้องคอยเก็บให้เข้าที่"

รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม อดีตพระเลขาประจำท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เล่าว่า เช้ามาท่านก็เดินไปถามสารทุกข์สุกดิบโยมแม่เป็นปกติ ถ้าไม่มีกิจนิมนต์ก็ลงไปดูวันละสามเวลา คอยถามโยมแม่เป็นไงมั่ง บางคราวเสียงโยมแม่ดังโขมงโฉงเฉง เพราะศิษย์วัดทำอะไรไม่เรียบร้อย ท่านก็ลงไปดู ไปปลอบโยม แล้วบอกโยม...ปล่อยวางเสียบ้าง บางทีโยมแม่ก็ตอบกลับบ้าง "เรื่องของอิชั้น เจ้าคุณไม่เกี่ยว" ท่านก็หัวเราะ

เรือนเล็ก ๆ หลังนี้เปลี่ยนแปลงไป หลังจากสิ้นโยมแม่แล้ว ศิษย์วัดอย่างสิทธิโชค ศรีสุคนธ์ ก็ได้รับอนุญาตให้มาอาศัยพำนัก ภายหลังจึงได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบ โดยตัดห้องน้ำห้องครัวออก และถอยร่นไปข้างหลังเมื่อมีการก่อสร้างต่อเติมตำหนักคอยท่า ปราโมช เพิ่มขึ้น ทำให้ดูว่าเรือนเล็กและแคบไป

วันนี้ไม่มีโยมแม่กิมน้อย คชวัตร ไม่มีพระลูกชาย-พระสาสนโสภณ หรือมหาเจริญ สุวัฑฒโน ที่คอยปฏิบัติดูแลโยมแม่ เหลือเพียงภาพเก่า ๆ ในความทรงจำของคนร่วมสมัย เล่าขานถึงความรักความผูกพันระหว่างพระลูกชายกับโยมแม่ ไว้ให้ซาบซึ้งถึงค่าแห่งความกตัญญู ณ กุฏิเรือนไม้หลังตำหนักแห่งนี้ ตราบนานเท่านาน ๏

๒

รอยทาง เจริญธรรม

๏ ภูมิสถานตามพระประวัติ สมเด็จพระสังฆราช

เจริญ ยิ่งสิ่งสวัสดิ์ชี้ สมญา
ค ชหัตถ์โสภา ต่อสร้อย
ช โลมด้วยวิริยา เฉลิมเกียรติ สกุลแฮ
วัตร์ จรรยานุวัตร์คล้อย ชิดสร้อย เสริมศรี

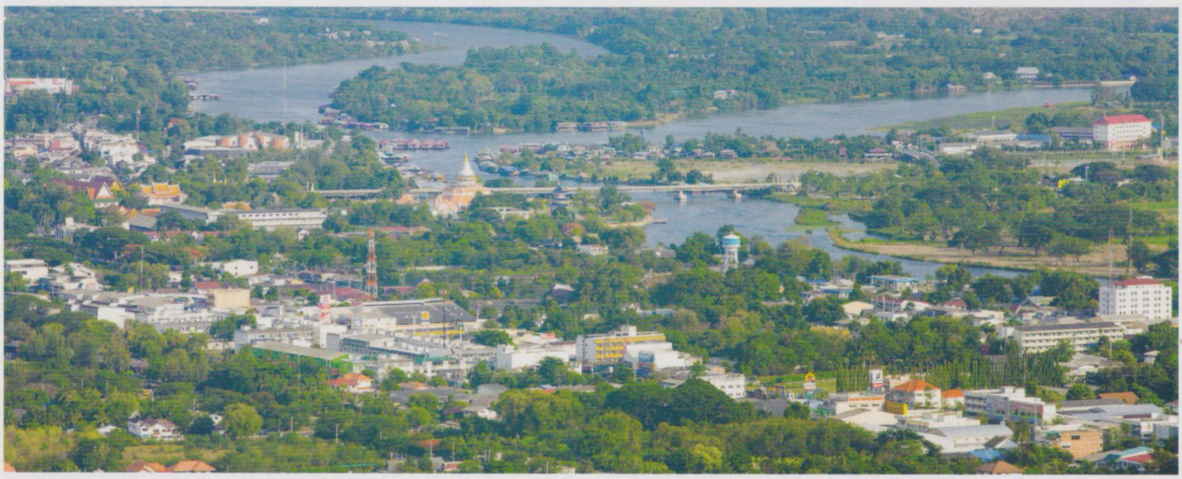
๏ เจริญ คชวัตร์

๒.๑ **ปากแพรก** อำเภอเมือง กาญจนบุรี

อันเมืองกาญจนบุรีนี้สร้างใหม่ เมืองเขาชนไก่เป็นที่ตั้ง
พม่าลาดกวาดคนไปหลายครั้ง อีกทั้งยากแค้นแสนกันดาร
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรารภสร้างใหม่ให้ไพศาล
จึงย้ายมาปากแพรกแปลกโบราณ ประสงค์การค้าขายฝ่ายราชบุรี

บทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ทรงบอกความเป็นมาของการสร้างเมืองกาญจนบุรีใหม่ที่ย่านปากแพรกแห่งนี้ชัดเจน คือเพื่อค้าขายง่ายสะดวกกับเมืองราชบุรี

ปากแพรก ถนนสายเล็ก ๆ ตั้งแต่ประตูหน้าเมือง จรดถึงวัดเทวสังฆาราม ความเป็นจริงถนนสายนี้ เชื่อมตั้งแต่วัดเหนือถึงวัดใต้ มีเรื่องราวบันทึกจดจำอันยาวนาน "แต่มีเมืองปากแพรกเป็นที่ค้าขาย ด้วยเขาชนไก่เมืองเดิมอยู่เหนือมาก มีแก่งถึงสองแก่ง ลูกค้าไปมาลำบาก จึงลงมาตั้งเมืองเสียที่ปากแพรกนี้เป็นทางไปมาแก่เมืองราชบุรีง่าย เมืองที่สร้างขึ้นใหม่ กว้าง ๕ เส้น ยาว ๑๘ วา มีป้อม ๔ มุมเมือง ป้อมย่านกลางด้านยาวตรงหน้าเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้มีป้อมใหญ่อยู่ตรงเนิน ด้านหลังมีป้อมเล็กตรงกับป้อมใหญ่ ๑ ป้อม"

ภูมิทัศน์ย่านปากแพรก มาตุภูมิแห่งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สังเกตหอพระประวัติฯ ตรงกลางภาพ
(ภาพ: กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์)

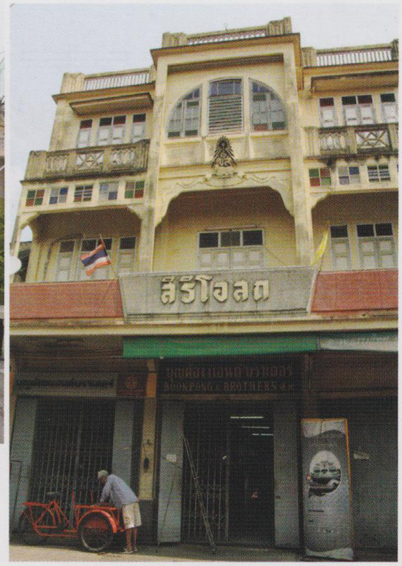
พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๓ ด้านหน้าประตูเก่าเมืองกาญจน์

ปากแพรกมีประตูหน้าเมืองที่จารึก "ประตูเมืองกาญจนบุรี สร้างเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๗๔" ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ให้จดจำความเป็นเมืองกาญจนบุรี

๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู อันเป็นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ บุตรชายที่เกิดแต่นายน้อย คชวัตร กับนางกิมน้อย คชวัตร ณ บ้านเรือนไม้ที่ตั้งอยู่บนถนนสายปากแพรก ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ได้เจริญเติบโตงอกงามไพบูลย์ในทางธรรม นาม "เจริญ คชวัตร" ได้ก้าวเข้าสู่เส้นทางสายพุทธบุตรสืบสานพระพุทธศาสนาจนในที่สุด จารึกให้พุทธศาสนิกชนได้ประทับเป็นประทีปท่ามกลางใจในฐานะองค์พระประมุขแห่งสังฆมณฑล เป็นสังฆบิดร พระนาม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชยาวนานที่สุดถึง ๒๔ ปี

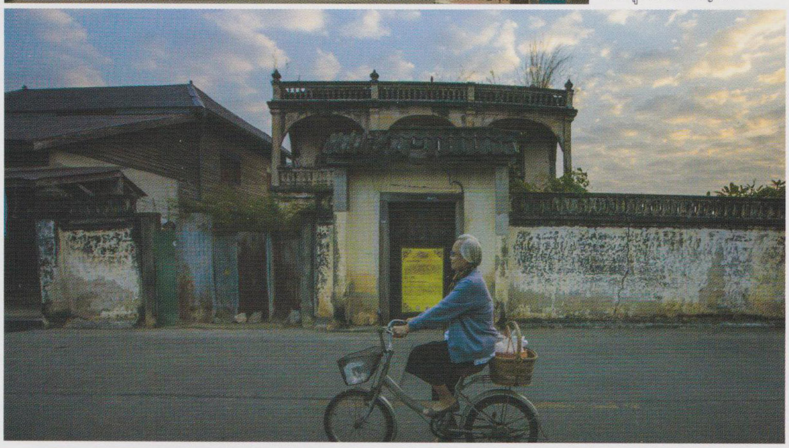
บ้านคชวัตร

บ้านตึกของบุญผ่อง สิริเวชพันธุ์ วีรบุรุษปากแพรก
สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

ประตูเก่าเมืองกาญจน์

ร้านอำนวยโชค อาคารเก่าย่านปากแพรก
จะมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ในพ.ศ. ๒๕๖๐
(ภาพ: กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์)

พระอุโบสถหลังใหม่

พระอุโบสถหลังเก่า

๒.๒ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ)
อำเภอเมือง กาญจนบุรี

"วัดเหนือใช่เหนืออื่นใด
วัดใกล้บ้านสานกุศลบนบวชหวัง
ได้เรียนรู้ศึกษาต่อก่อพลัง
อยู่จีรังทั้งชีวาเหนือชีวัน"

วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) สร้างแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๔๘ ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ สมัยสมภารเสี่ยงเป็นปฐมสมภาร สืบพระพุทธศาสนาสืบมา ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์หลายครั้ง ครั้งสำคัญเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสไทรโยคในปีพ.ศ. ๒๔๒๐ ปรากฏในพระราชนิพนธ์ความว่า

"วันเสาร์ขึ้นแปดค่ำเดือนยี่ บ่ายห้าโมงเกือบครึ่ง ลงเรือสี่แจวไปเที่ยวขึ้นที่ท่าวัดเหนือ ขี่ม้าเจ้าพยามโนมัยไปตามทางที่เรียกว่าตลาด หนทางกว้างสักสิบศอก ถึงรั้วทั้งสองข้างแต่ไม่มีตลาดเหมือนเมืองอื่น"

"ไปสัก ๘-๙ เส้น ถึงเมืองเข้าประตูตรงศาลากลางเห็นบ้านเจ้าเมืองและศาลากลางตึกดิน หลังกำแพงเมืองชำรุดมาก อ้อมออกไป ประตูที่จะไปวัดใต้แต่ไม่เลี้ยวลงไปทางวัดใต้ ด้วยเคยไปคราวก่อนทีหนึ่งแล้ว ครั้งนี้พระยากาญจนบุรี บอกว่าชำรุดครื้อลงทำใหม่ จึงอ้อมกลับมาทางเก่าทางตั้งแต่ขึ้นไปจากตีนท่าจนถึงสุดทางกลับประมาณ ๑๒-๑๓ เส้นเท่านั้น เดินผ่านหน้าป้อมกลางเมือง เห็นเนินสูงกว่าพื้นดินราบมาก แลดูลึกลงไป อนึ่งเมื่อขึ้นมานั้นพบพระกรุงเทพฯ พวกนี้ตามมานั่งคอยอยู่ที่ศาลาและพูดด้วยหน่อยหนึ่ง ครั้งกลับมาคราวนี้แวะเข้าไปดูวัด ๆ นี้

สมภารเธอรักษาดีจริง ๆ เตียนตลอดรอบบริเวณ มีต้นไม้เล็กน้อยเหมือนกับสวนฝรั่ง ขี่ม้าไปโดยรอบโบสถ์ เห็นโบสถ์ชำรุดมาก ได้สั่งให้พระยากาญจนบุรีเอาส่วนในเมืองกาญจนบุรีซ่อมแซม ที่หน้าโบสถ์นั้นมีเก๋งยาวแต่ไม่มีประตูหน้าต่างว่าเป็นยายโก๋ทำ ในเมืองกาญจนบุรีนี้ เจ้าแผ่นดินในกรุงรัตนโกสินทร์ได้เสด็จมาทุกพระองค์"

ในปีพ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสไทรโยคเป็นครั้งที่ ๓ โดยทางชลมารค ในครั้งนี้ได้เสด็จทอดพระเนตรวัดเหนืออีก พระยากาญจนบุรีได้กราบบังคมทูลรายงานว่า ขณะนี้กำลังรื้อโบสถ์เพื่อสร้างใหม่ในที่เดิม ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์สมทบในการก่อสร้างเป็นเงิน ๑๐ ชั่ง และได้พระราชทานกัปปิยภัณฑ์แก่ภิกษุผู้ทำการองค์ละ ๒ บาท อุโบสถหลังนี้แล้วเสร็จมีการฉลองต่อมาในปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕

พ.ศ. ๒๔๕๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสวัดเทวสังฆารามอีกครั้งเป็นครั้งสุดท้าย จากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ในปีระกา ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ความว่า

"วันที่ ๗ วันนี้ ได้ขึ้นไปดูเมืองขึ้นตรงประตูเหนือแล้วเลี้ยวมาหน้าเมืองดูป้อม กำแพงชำรุดมากกว่าราชบุรีไปจนถึงวัดท้ายเมือง แวะที่วัดเรียกว่า ชุมพลชะนะสงคราม ผ่านออกทางประตูเหนือ ไปตามตลาดเหนือเมืองจนถึงวัดเหนือเรียกว่าวัดเทวะสังฆาราม วัดแรกเปนพระครูเจ้าคณะเมือง วัดหลังนี้เปนพระครูเจ้าคณะรอง คล่องแคล่วทั้ง ๒ คน สวดมนต์แข็ง สมทบกันมาสวดที่แพตรงเรือข้ามทุกคืน สวดเหมือนพระบางกอกในวัดที่ไม่ขี้เกียจด้วย แต่วัดหลังนี้เห็นจะมีสัปปุรุษติดมากบริบูรณ์กว่าวัดแรก ราษฎรมาคอยหาเป็นอันมาก"

ณ ที่วัดเหนือ เป็นที่ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขั้นพื้นฐานหรือโรงเรียนประชาบาลวัดเหนือ ให้หัดเรียนเขียนอ่าน ศึกษาตามหลักสูตรเป็นระยะเวลาสามปี ณ ที่ศาลาการเปรียญของวัดเหนือ จึงเป็นสถานศึกษาสร้างสรรค์ชีวิตผู้คนเป็นเบื้องต้น ในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่อเด็กชายเจริญ คชวัตร มีอายุได้ ๘ ขวบ จึงเข้าโรงเรียนวัดเหนือแห่งนี้ อดีตเรียกขาน โรงเรียนประชาบาล เรียนศาลาวัดจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ และได้มีการขยายโรงเรียนให้มีชั้นเรียนที่สูงขึ้น จึงได้เรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่สี่และห้า จนจบ ณ โรงเรียนวัดเหนือแห่งนี้

โบสถ์วัดเหนือที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้เองที่เป็นประตูสู่หนทางธรรมของ เด็กชายเจริญ คชวัตร เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ในปีพ.ศ. ๒๔๖๘ น้าชาย ๒ คน จะบวชพระ แม่และป้าจึงชักชวนให้บวชแก้บนที่เจ็บป่วยสุขภาพไม่แข็งแรงที่ได้ค้างแก้บนมาหลายปีให้เสร็จเสียที เด็กชายเจริญ คชวัตร เห็นด้วยจึงตัดสินใจบวชเณรที่วัดเหนือในโบสถ์แห่งนี้ โดยมีหลวงพ่อดี หลวงพ่อวัดเหนือ พระครูอดุลยสมณกิจ (ดี พุทธโชติ) เป็นพระอุปัชฌาย์ และมีพระครูวินิจฉสมาจาร (เหรียญ สุวัณณโชติ) หลวงพ่อวัดหนองบัว เป็นอาจารย์ให้สรณะและศีล เป็นสามเณรเจริญ คชวัตร

ณ โบสถ์วัดเหนือแห่งนี้ในปีพ.ศ. ๒๔๗๖ สามเณรเจริญ คชวัตร นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม ๔ ประโยค ครบอายุ

อุปสมบท ได้กลับจากวัดบวรนิเวศมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดเหนือวัดเทวสังฆารามแห่งนี้ เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีท่านพระครูอดุลยสมณกิจ (ดี พุทธโชติ) หลวงพ่อวัดเหนือ สมณศักดิ์สุดท้ายที่พระเทพมงคลรังษี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนิวิฐสมาจาร (เหรียญ สุวัณณโชติ) หลวงพ่อวัดหนองบัว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระปลัดหรุง เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และได้จำพรรษาอยู่ช่วยสอนพระปริยัติธรรม ณ โรงเรียนเทวานุกูล วัดเหนือจนออกพรรษา จึงไปอยู่วัดบวรนิเวศและบวชซ้ำเป็นธรรมยุตในปีเดียวกัน

๒.๒ ก. จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถหลังเก่า วัดเทวสังฆาราม

จิตรกรรมฝาผนังเป็นบทเรียนเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาที่ตกแต่งให้โบสถ์สวยงาม และมีเนื้อหาในพระพุทธศาสนาเพื่อการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชน

อุโบสถหลังเดิมของวัดเหนือหรือวัดเทวสังฆาราม นั้นสร้างมาแต่แรกครั้งสร้างวัดสมัยท่านสมภารเสี่ยงนั้นหนหนึ่งย้อนตำนานไปถึงครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่ถูกข้าศึกเผาทำลายบ้านเมืองและกวาดต้อนผู้คนทรัพย์สินเงินทองกลับไปเป็นจำนวนมาก เป็นธรรมดาในการศึกสงครามแต่อดีต สามเณรเสี่ยงและโยมแม่ ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่กาญจนบุรีก็ถูกกวาดต้อนไปในครั้งนั้นด้วย และได้ไปอยู่จนถึงอุปสมบทแล้วจึงเดินทางกลับมายังมาตุภูมิ เมื่อมาถึงเมืองกาญจน์บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป ตัวเมืองกาญจน์ได้ย้ายมาอยู่ที่ปากแพรกเมืองใหม่ เพื่อสะดวกแก่การค้าขาย เพราะใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำได้สะดวกกว่าเดิมที่เขาชนไก่ สมภารเสี่ยงจึงค่อย ๆ สร้างวัดขึ้น จนในที่สุดสมบูรณ์เป็นวัดเทวสังฆาราม หรือวัดเหนือ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน

โบสถ์หลังเดิมชำรุดทรุดโทรมลงตามลำดับด้วยกาลเวลาในแผ่นดินสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ วัดเหนือได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ปฏิสังขรณ์วัดใหญ่คราวหนึ่งแล้ว จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ มีหลักฐานคราวเสด็จประพาสไทรโยคทางชลมารค ในปีพ.ศ. ๒๔๓๑ ว่า "พระยากาญจนบุรี กราบบังคมทูลรายงานว่า ขณะนี้กำลังรื้ออุโบสถ เพื่อสร้างใหม่ในที่เดิม ในการนี้ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ร่วมสมทบในการก่อสร้าง เป็นจำนวน ๑๐ ชั่ง พร้อมทั้งพระราชทานกัปปิยภัณฑ์แก่พระภิกษุสงฆ์รูปละ ๒ บาท อุโบสถหลังนี้แล้วเสร็จและมีงานฉลองต่อมาในปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕"

เป็นอันว่าอุโบสถหลังเดิมรื้อในปีพ.ศ. ๒๔๓๑ และสร้างแล้วเสร็จฉลองในปีพ.ศ. ๒๔๓๕ ใช้เวลาสร้าง ๔ ปี ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังจึงน่าจะเขียนในช่วงเวลานี้ เป็นศิลปินในสมัยแผ่นดินรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เมื่อดูภาพจิตรกรรมที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นว่ามิใช่ช่างพื้นบ้านหากแต่เป็นฝีมือช่างหลวงเขียนอยู่ในขนบจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณี แต่เป็นวิวัฒนาการการเขียนที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกแล้ว ไม่ได้เขียนเพียงสองมิติเส้นกับสีดังแต่ของโบราณ

เนื้อหาจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนมีอยู่สามส่วน ส่วนตอนบนเป็นเรื่องเทพชุมนุม ทวยเทพไปเฝ้าพระพุทธองค์ ส่วนตอนกลางระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่องปฐมสมโพธิหรือพระพุทธประวัติจับความแต่เมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวชด้วยการพบเทวทูตสี่ ทรงเบื่อหน่ายชีวิตในทางโลก จึงตัดสินใจออกบวช

จิตรกรรมฝาผนังดำเนินเรื่องไปจนกระทั่งถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ส่วนที่สามส่วนล่างเป็นเรื่องของการทำผิดทำบาปในเรื่องต่าง ๆ แล้วตกนรก

ดูภาพเขียนส่วนบนเหมือนดั่งสวรรค์จูงใจให้ระลึกถึงสิ่งดีงามเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าใกล้ชิดใกล้ธรรม หรือผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคตนั่นเอง และส่วนตรงกลางเป็นเรื่องของโลกมนุษย์เล่าเรื่องพุทธประวัติและแทรกวิถีชีวิตสังคมของยุคนั้นไว้ให้ปรากฏและล่างสุดก็คือนรก เป็นหนทางบาปที่ไม่ควรเดินไปสู่หนทางนั้น ทั้งสิ้นนี้ล้วนสื่อสารไว้สอนคนให้ได้เรียนรู้ผ่านเส้นสีพู่กัน ที่เรียกว่า จิตรกรรมฝาผนัง ดังพระราชดำริเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ความว่า

"การวาดเขียนรูปภาพหรือลวดลายอันใดก็มีเป็น ๒ อย่างเหมือนกัน คืออย่างหนึ่ง เขียนให้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นแก่นสาร หรือเป็นคำอุปมาในทางธรรม หรือเขียนไว้ให้พรักพร้อมบริบูรณ์เป็นตำรา หรือเขียนไว้ให้เป็นที่เกิดสังเวชสลดใจ เช่นกับจะเขียนรูปต้นไม้ใหญ่ มีโพรงไฟลุกอยู่ภายใน ซึ่งเป็นอุปมาธรรมแลเขียนรูปอศุภให้เป็นที่เกิดธรรมสังเวชเช่นนี้ ได้ประโยชน์ในทางธรรม แต่รูปเขียนนั้นไม่ใคร่งาม อีกอย่างหนึ่งเขียนเรื่องชาฎก แลปฐมสมโพธิ์ซึ่งแสดงความอัศจรรย์ต่าง ๆ หรือแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ รูปภาพมักจะเขียนได้งาม แต่ไม่สู้มีประโยชน์ หรือไม่น่าเชื่อทั้งสองอย่างนี้ขอเลือกเอาอย่างหลัง คือคิดถึงการซึ่งจะเป็นภาพอันงดงาม มากกว่าที่จะให้เป็นการแสดงธรรม แต่ถ้าหากว่าจะเขียนภาพได้งามเช่นนี้ และมีธรรมในนั้นด้วยก็ยิ่งดี แต่จะคงถือรูปภาพเป็นสำคัญ เพราะถือว่าเป็นเครื่องประดับฝาผนัง ไม่ใช่เอาฝาผนังเป็นธรรมกถึก"

จิตรกรรมฝาผนังวัดเหนือนี้ มีลักษณะอยู่สองประการดังพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือมีทั้งความงามและมีทั้งทางธรรม ปรากฏอยู่ให้เห็น และเป็นภาพจิตรกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ไทย จีน ตะวันตกอยู่ในงานนี้เพียบพร้อม ที่ได้รับอิทธิพลของจีนในรูปแบบในส่วนที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมบางส่วน เช่น อาคารบ้านเรือน ซุ้มประตู หลังคา เมฆ วิถีชีวิต และมีการใช้แสงเงาจัดภาพเปอร์สเป็กตีฟแบบตะวันตกเข้ามาใช้ มีอาคารบ้านเรือนที่เป็นตะวันตกทหารฝรั่งมีให้เห็น การเขียนภาพเป็นแบบสกุลช่างขรัวอินโข่ง แต่ยังคงรักษาขนบเล่าเรื่องแบบประเพณีไทยปฐมสมโพธิ์อยู่ แม้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างต้องถือเป็นความคิดสร้างสรรค์ในเชิงช่างที่สร้างขึ้นเฉพาะแห่งเป็นเอกลักษณ์

ภาพด้านหน้าพระอุโบสถ มีภาพมารวิชัยหรือตอนที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะมารเหมือนกัน แต่ต่างกันที่ขนาด ในวัดอื่น ๆ จะใช้ภาพมารวิชัยนี้จัดองค์ประกอบเป็นภาพใหญ่เต็มผนัง แต่ที่วัดเหนือเพียงเล่าเรื่องไว้เป็นส่วนหนึ่งของผนังด้านนี้ และแตกต่างจากที่อื่น เช่น มีภาพพวกปราบมารเป็นทหารแต่งตัวฝรั่งยิงปืนเข้าใส่หมู่มาร ภาพแม่พระธรณีบีบมวยผมน้ำหลั่งไหลจากแม่ธรณีไหลเป็นสายดุจดังท่อน้ำ ภาพวิถีชีวิตภาพรอง ๆ จากภาพหลักหรือภาษาช่างศิลป์เรียกภาพกากมีความสวยงามและสนุกในการบันทึกภาพเรื่องราวของสังคมไว้ให้เป็นที่ปรากฏ ดังเช่น

การพักผ่อนหย่อนใจของผู้คนยุคนั้น นิยมที่จะเล่นว่าว ในภาพเป็นการเล่นว่าวบนกำแพงเมือง ว่าวที่เล่นกำลังโฉบเฉี่ยวกันอยู่ระหว่างว่าวจุฬากับปักเป้า เป็นการบันทึกถึงยอดการเล่นที่นิยมของยุคให้ปรากฏถึงการแข่งว่าว

วิถีชีวิตชาวจีนในยุคนั้น มีทั้งที่เป็นศาลเจ้า ตึกรามบ้านช่องแบบจีน แล้วยังมีอิริยาบถนั่งสางผมยาว ๆ ของสาวจีนให้กับชายคนรัก คงจะเตรียมถักเปียให้ตามที่ชาวจีนนิยม มีภาพที่บ้านตึกของชาวจีน มีสาวจีนกำลังจะคลอดคลูก หมอตำแยกำลังช่วยบีบช่วยเบ่งให้คลอด โดยมีพ่อเจ้าประคุณสามีนั่งลุ้นอยู่ใกล้ ๆ มีศาลเจ้าจีนที่อยู่ข้างประตูวัง และมีหอกลองอยู่ใกล้ ๆ หอกลองนั้นวาดเหมือนดังหอกลองที่อยู่ข้างพระบรมมหาราชวังหรือวังหลวงมากทีเดียว

ขบวนกองเกวียนที่รูปแบบเกวียนมีประทุนหลังคาเทียมเกวียนด้วยวัว เป็นคมนาคมทางบก ส่วนทางน้ำ มีเรือที่เป็นเรือพายขนข้าวของไปขาย ต่อมาเป็นเรือแจวแบบสองแจว เมียแจวข้างหน้า สามีแจวอยู่ด้านหลัง และใหญ่กว่านั้นมีเรือสำเภาค้าขายระหว่างประเทศ สำเภาจีนแบบเดียวกับที่วัดยานนาวาให้เห็นว่าเป็นยุครุ่งเรือง เรื่องการค้าขายระหว่างประเทศ

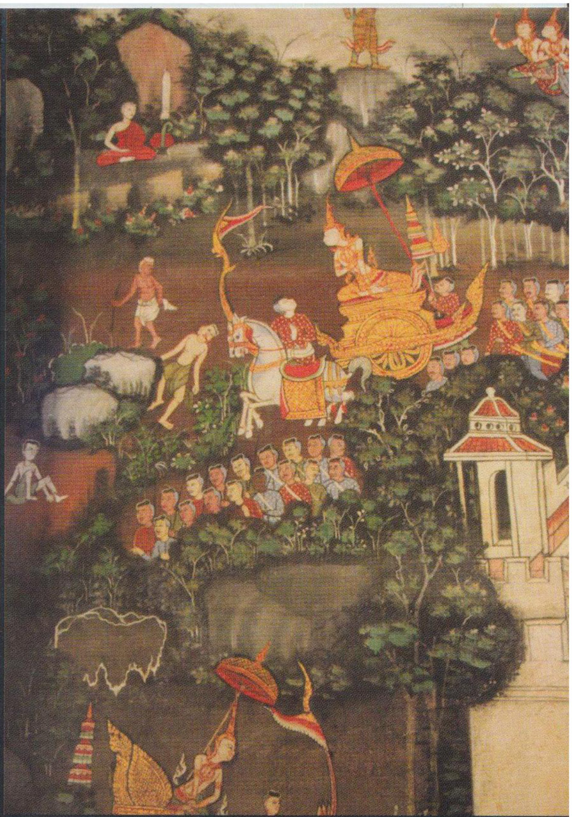
วิถีทหารฝรั่งที่นั่งดื่มเย็น ๆ พักผ่อนสบายใจ และวิถีไทยที่นอนทอดหุ่ยอยู่กับบ้านเรือน ล้วนบันทึกไว้ให้เห็นนี่เป็นเสน่ห์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างหนึ่ง

วิถีชีวิตการบวช อยู่ที่การโกนหัวบวชของพวกชฎิล ที่เหมือนโกนหัวบวชนาคเป็นปกติ ในภาพมีวงดนตรีไทยบรรเลงในงาน

เช่นเดียวกันกับในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระพุทธองค์ การตั้งศพหีบศพเป็นเหมือนงานศพปกติของชาวบ้านทั่วไป การละเล่นที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังนั้น โดยปกติในวัดต่าง ๆ ที่เขียนไว้จะประกอบด้วย ละคร หุ่น โขน หนังใหญ่ งิ้ว ชกมวย กายกรรมต่าง ๆ ในจิตรกรรมฝาผนังวัดเหนือเหมือนจะมีหนังตะลุงโรงใหญ่มากกว่าจะเป็นหนังใหญ่ ถัดมาจากหนังตะลุง มีโรงโขน มีการแสดงโขนเห็นหนุมานปะทะกับทศกัณฐ์อยู่ชัดเจน และอีกทั้งมีวงดนตรีประกอบอยู่ด้านข้างของโรงทั้งสองข้าง มีภาพกายกรรมไต่ลวดรำแพน คนไต่ลวดสองคนแล้วสองมือของแต่ละคนถือหางนกยูง

ภาพเหล่านี้ไม่ใช่ภาพหลักที่ดำเนินเรื่องพุทธประวัติ แต่เป็นภาพวิถีชีวิตสะท้อนภาพของสังคมสอดแทรกอยู่ในภาพหลัก เป็นการบันทึกสังคมให้ปรากฏ และไม่แต่เท่านั้นเมื่อศิลปินวาดภาพแล้วเกิดไม่ลงตัว ลายหน้ากระดานไม่เป็นเส้นตรงชนต่อกันระหว่างด้าน ด้านขวางกับด้านหน้าคงยักเยื้องกันอยู่ ก็หาเทคนิคแก้ด้วยการวาดภาพคนแล้วใช้มือจับดึงลายหน้ากระดานนั้นต่อให้เชื่อมโยงกันเสียเลย นี่เป็นเอกลักษณ์อันหนึ่งที่ศิลปินบรรจงถ่ายทอดไว้ในงานจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถหลังเก่าของวัดเทวสังฆาราม ที่ซึ่งเป็นพระอุโบสถที่ประกอบพิธีสังฆกรรมอุปสมบทครั้งแรกของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก หรือเรียกได้ว่าที่พระอุโบสถหลังนี้ คือที่เกิดทางธรรมของพระองค์ท่าน

ปัจจุบันโบสถ์หลังเก่านี้ได้ใช้เป็นพระวิหาร อยู่ใกล้ ๆ กับอุโบสถหลังใหม่ที่สร้างขึ้นในยุคของคณะราษฎรในปีพ.ศ. ๒๔๘๑ ภาพจิตรกรรมฝาผนังยังคงรักษาไว้ได้ดี สีสันสดใส จะมีบ้างที่มีความชื้นในส่วนล่างอันเป็นภาพเกี่ยวกับนรกทั้งหลายจะเลือนเสื่อมสภาพไปบ้าง แต่จิตรกรรมฝาผนังวัดเหนือแห่งนี้ยังคำรงอยู่อย่างสมบูรณ์แบบ นับเป็นจิตรกรรมยุครัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๕ อันค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่งแห่งหนึ่ง

๒.๓ วัดเสนหา อำเภอเมือง นครปฐม

"เสนหาเสน่หาอันใดฤา
เสน่หาคือเสน่ห์ธรรมล้ำค่าเหลือ
แหล่งบาลีที่ปฐมบ่มจุนเจือ
แหล่งกอปรเกื้อเปรียญธรรมนำชีวี"

วัดเสนหา (อ่าน สะ-เหน่-หา) เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อนายเพิ่มเสนหา บุญนาค บุตรพระยาศรีสรราชภักดีกับนางเปี่ยม บ้านเดิมอยู่คลองบางหลวง ธนบุรี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แต่ด้วยใจชอบที่จะค้าขายมากกว่าจึงได้ออกไปทำการค้าขาย จึงมาตั้งบ้านเรือนทำการค้าขายอยู่ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ นครปฐม และประสบความสำเร็จมีฐานะมั่งคั่ง ได้ยกที่ดินจำนวน ๔๕ ไร่ อยู่ใกล้พระราชวังสนามจันทร์ อันเป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ให้สร้างวัด โดยมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส และพระพุทธวิริยากร (จิตร ฉันโน) วัดสัตตนารถปริวัตร ราชบุรี ได้รับที่ดินและเป็นประธานในการสร้างวัด และได้ตั้งชื่อวัดเสนหา ตามชื่อผู้ถวายที่ดิน และได้นิมนต์พระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินธโร) เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์สมทบสร้างโบสถ์และหล่อพระประธานซึ่งจำลองพระพุทธชินสีห์จากวัดบวรนิเวศ สร้างวัดเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ วัดเสนหาได้เป็นวัดธรรมยุตที่ส่งเสริมการศึกษาทั้งในการเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี

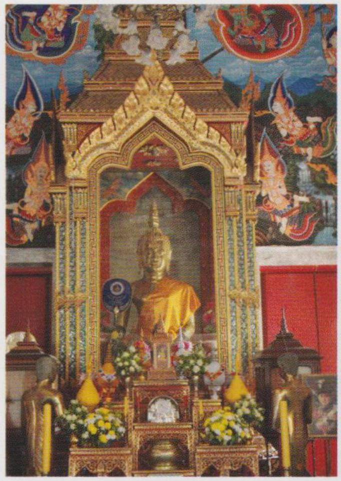
ด้วยเหตุที่เป็นแหล่งเรียนบาลีเช่นนี้ เมื่อถึงกาลออกพรรษาในพรรษาแรกที่สามเณรเจริญ คชวัตร บรรพชาแล้ว หลวงพ่อเจ้าอาวาสวัดเหนือ พระครูอดุลสมณกิจ จึงชวนให้ไปเรียนภาษาบาลีที่วัดเสนหาที่นครปฐม โดยหลวงพ่อเจ้าอาวาสหวังจะให้กลับมาเป็นกำลังสำคัญในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมที่วัดเหนือ โดยที่ท่านเตรียมสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมไว้รอ หลวงพ่อเจ้าอาวาสวัดเหนือพาสามเณรเจริญ คชวัตร ไปฝากกับพระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินธโร) เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ที่วัดเสนหาได้นิมนต์พระเปรียญจากวัดมกุฏกษัตริยารามกรุงเทพฯ ไปเป็นอาจารย์สอนนักเรียน ซึ่งสามเณรเจริญได้ตั้งใจเล่าเรียนจนปรากฏความตั้งใจให้อาจารย์ได้เห็นว่าน่าจะเจริญก้าวหน้าในการศึกษาต่อไป จึงชักชวนให้ไปเรียนและอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยารามด้วยกันและได้ติดต่อให้เป็นที่เรียบร้อย

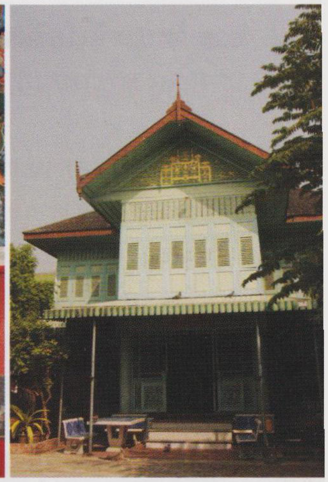
สามเณรเจริญ นำความเรื่องนี้ปรึกษากับพระครูอดุลยสมณกิจหลวงพ่อดีเจ้าอาวาสวัดเหนือ ท่านไม่เห็นด้วยที่จะไปอยู่วัดมกุฏกษัตริยาราม ท่านได้เตรียมที่จะพาไปฝากให้อยู่เรียนที่วัดบวรนิเวศวิหารอยู่แล้ว จึงไม่ได้ไปอยู่วัดมกุฏกษัตริย์ และได้อยู่เรียนบาลีที่วัดเสนหาอีกหนึ่งพรรษา

พระอุโบสถ วัดเสนหา ถนนรถไฟตะวันตก ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง นครปฐม

พระพุทธชินสีห์จำลอง พระประธานในพระอุโบสถ

กุฏิที่พระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช พำนักขณะเมื่อยังเป็นสามเณร

หลังจากออกพรรษาแล้ว หลวงพ่อพระครูอดุลสมณกิจจึงพากลับไปอยู่วัดเหนือ เพื่อเตรียมตัวเข้ามาเรียนที่กรุงเทพฯ ณ วัดบวรนิเวศต่อไป

วัดเสนหาที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้มาจำพรรษาที่เรียนภาษาบาลีนั้น พระกิตติสารสุธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสนหา กล่าวว่า ท่านน่าจะอยู่ที่กุฏิเจ้าอาวาสองค์แรก ก็คือกุฏิที่พระกิตติสารสุธีจำพรรษาอยู่ปัจจุบัน ในแต่เดิมนั้นมีห้องกั้นอยู่อีกห้องหนึ่งด้านหลัง คาดว่าท่านจะอยู่ที่ห้องนี้ ในภายหลังได้รื้อฝากั้นห้องออก ปัจจุบันจึงโล่ง ที่มีเหตุผลรองรับอีกประการหนึ่งคือเมื่อท่านได้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชและเสด็จไปเมืองกาญจน์นั้น ขากลับท่านได้แวะที่วัดเสนหาและท่านมากราบพระประธานในโบสถ์ แล้วก็มาที่กุฏินี้เลย

๒.๔ วัดบวรนิเวศวิหาร
บางลำพู กรุงเทพมหานคร

"วัดบวรนิเวศเขตคามบางลำพู
แหล่งเรียนรู้แหล่งธรรมอันล้ำค่า
บวรเริ่มบวรร่างสร้างมรรคา
สังฆราชาคราครั้งย้อนบวรนิเวศ"

วัดบวรนิเวศเป็นวัดสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นวัดที่มีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร เป็นพระอารามฝ่ายธรรมยุต เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ประทับขณะทรงผนวชและเป็นวัดที่มีสมเด็จพระสังฆราชสามพระองค์

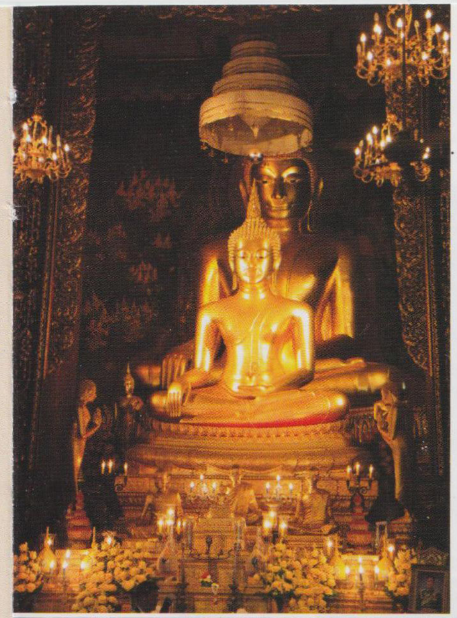
วัดบวรนิเวศวิหาร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ สร้างขึ้นในปีพ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๗๕ ใกล้กับวัดรังษีสุทธาวาส ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ สร้างขึ้นอยู่ก่อนแล้ว วัดบวรนิเวศเป็นวัดสร้างภายหลัง ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า วัดใหม่ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) ซึ่งผนวชและจำพรรษาอยู่ ณ วัดราชาธิวาส ได้มาครองวัดบวรนิเวศ ในปีพ.ศ. ๒๓๗๙ และครั้งนั้นได้พระราชทานนามวัดว่า วัดบวรนิเวศ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นว่ามีสองวัดอยู่ใกล้ชิดติดกันน่าจะรวมเป็นวัดเดียวกัน และวัดรังษีสุทธาวาสก็ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงรวมกันเข้าเป็นวัดเดียวกัน และเรียกว่าคณะเหลืองรังษี

วัดบวรนิเวศมีพระอุโบสถ เป็นอาคารตรีมุข หลังคามุงกระเบื้องลูกฟูก หน้าบันประดับลวดลายกระเบื้องเคลือบตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ ที่หน้าบันมีตราพระมหามงกุฎและพระขรรค์ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า มีใบเสมาศิลาติดอยู่กับผนังโบสถ์ ภายในพระอุโบสถ มีจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นประวัติศาสตร์ของจิตรกรรมฝาผนังไทย ที่เขียนโดยขรัวอินโข่งที่ใช้การเขียนแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ต่างจากของเดิมที่มีเส้นและสี แต่ที่วัดบวรนิเวศกลับมีมิติแสงเงาระยะใกล้ไกลให้เห็นเป็นภาพเหมือนจริงมากขึ้น และเขียนภาพปริศนาธรรมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

พระประธานในพระอุโบสถมีอยู่สององค์ องค์โตด้านหลังชื่อพระสุวรรณเขต หรือหลวงพ่อโต พระประธานองค์ใหญ่สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ อัญเชิญมาจากวัดสระตะพาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ส่วนองค์หน้าคือพระพุทธชินสีห์ สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพอัญเชิญมาแต่วิหารทิศเหนือของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก เป็นพระพุทธรูป ปางมารวิชัย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มาประทับ ณ วัดบวรนิเวศ ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยหลวงพ่อดีวัดเหนือได้พาโดยสารรถไฟมาจากเมืองกาญจน์ และได้เข้าเฝ้าถวายตัวต่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ ซึ่งท่านทรงมีเมตตารับไว้ และได้มอบให้อยู่ในความดูแลของพระครูพุทธมนต์ปรีชา(เฉลิม โรจนศิริ)

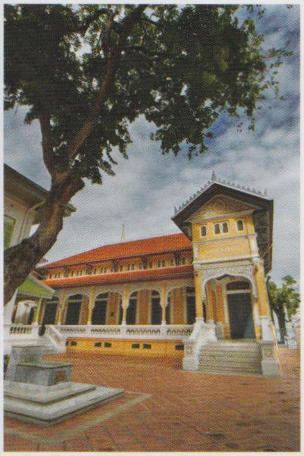

พระพุทธชินสีห์ พระประธานในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศ พระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัย กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ อัญเชิญมาจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก

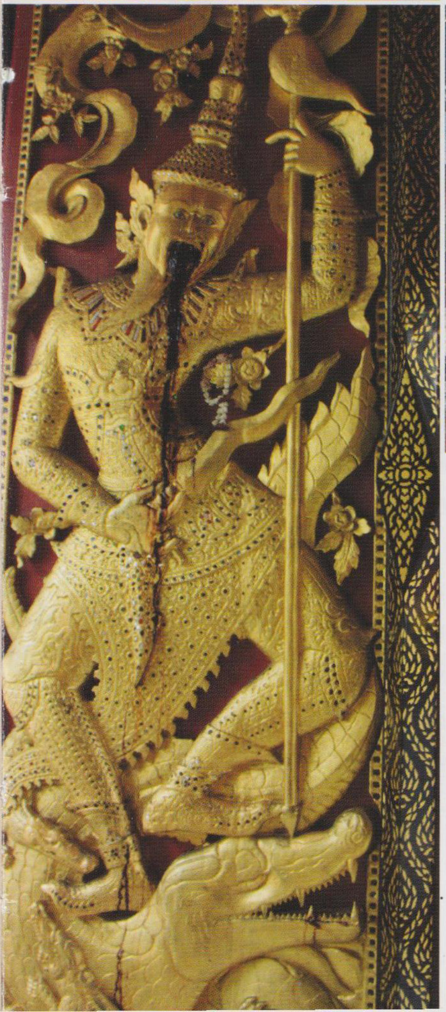
พระพุทธสุวรรณเขต อัญเชิญมาจากวัดสระตะพาน เพชรบุรี เป็นพระประธานที่อยู่ด้านหลังพระพุทธชินสีห์

พระเจดีย์ทองฯ (ภาพจากเพจ: วัดบวรนิเวศวิหาร)

พระตำหนักเพ็ชร
(ภาพจากเพจ: วัดบวรนิเวศวิหาร)

ประตูเซี่ยวกาง ประตูด้านหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ที่คนนิยมมาแก้บนด้วยฝิ่น และของดำ จนปากเซี่ยวกางมีสีดำ ถึงทุกวันนี้

สมัยแรก ๆ ที่ยังเป็นสามเณรอาจจะยังไม่มีกุฏิที่แน่นอน ต่อเมื่อท่านอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพ.ศ. ๒๔๗๖ ที่ครบอายุบวชแล้ว ได้กลับไปบวชที่วัดเหนือ และได้อยู่สนองคุณหลวงพ่อดีช่วยสอนบาลีแก่พระภิกษุสามเณรที่โรงเรียนเทวานุกูล หลังจากนั้นก็ได้มาจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหารและได้ทำญัตติกรรม อุปสมบทซ้ำเป็นธรรมยุตที่วัดบวรนิเวศอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะที่สมณศักดิ์ของท่านที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระรัตนธัชมุนี ต่อมาได้รับสมณศักดิ์ที่ พระเทพเมธี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ท่านได้ฉายาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้าว่า สุวัฑฒโน ซึ่งหมายความ ผู้เจริญดี

เมื่อท่านเป็นพระผู้ใหญ่ขึ้น จึงมีกุฏิที่จำพรรษาอยู่ที่คณะเหลืองรังษี ที่ตำหนักคอยท่า ปราโมช

๒.๕ ตำหนักคอยท่า ปราโมช
วัดบวรนิเวศวิหาร

"คอยท่าใช่คอยท่าคอยอื่นใด
คอยด้วยใจปฏิบัติธรรมอันล้ำค่า
ที่นี่พระของประชาชนสังฆราชา
พระบิดาสังฆะสถิตธรรม"

ห้องพระบนชั้น ๒ ตำหนักคอยท่า ปราโมช ที่สมเด็จพระสังฆราช ทรงไหว้พระ และนั่งปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ณ ที่แห่งนี้

ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นพระตำหนักที่หม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช ท่านสร้างถวายวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เมื่อแรกถวายในวันฉลองกุฏินั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ เสด็จมาบรรทมเป็นปฐมฤกษ์หนึ่งคืน

หนังสือสังฆาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ระบุว่า "ตำหนักคอยท่าปราโมช สร้างขึ้นแทนที่กุฏิไม้หลังเก่าหลังหนึ่ง ตั้งอยู่ภายในคณะเหลืองรังษี เพื่อใช้เป็นกุฏิสำหรับพระภิกษุ โดยหม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช ทรงสร้างถวาย"

ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นที่ประทับของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เคยใช้เป็นที่สอนกรรมฐานธรรมคลาสแก่ชาวต่างประเทศผู้สนใจอีกด้วย

รูปแบบสถาปัตยกรรมตำหนักคอยท่า ปราโมช ได้สร้างขึ้นเป็นตึกคอนกรีตเสริมเหล็กสมัยใหม่ในยุคนั้น มีความสูง ๓ ชั้น (๓ ชั้นเฉพาะมุขด้านหน้า นอกนั้นเป็นอาคาร ๒ ชั้น) หลังคาออกแบบเป็นดาดฟ้าเทคอนกรีตโดยรอบอาคาร ออกแบบให้มีกันสาดคอนกรีตยื่นยาวโดยรอบเหนือแนวหน้าต่างเพื่อกันแดดและฝน

ตัวอาคารออกแบบให้มีความกว้าง ๖.๘๑ เมตร ยาว ๑๓.๔๓ เมตร โดยมีมุขกลางด้านหน้า กว้าง ๓.๕๘ เมตร ยาว ๔.๔๒ เมตร พร้อมทั้งมีอาคารกัปปิยกุฏิอีก ๑ หลัง

จากตำนานวัดบวรนิเวศ กล่าวถึงตำหนักคอยท่า ปราโมช หลังนี้ว่า "การก่อสร้างในศก ๒๔๗๘ มี ดังนี้ กุฏิตึก ๓ ชั้น (๓ ชั้นเฉพาะหน้ามุข นอกนั้นเป็น ๒ ชั้น) หลังคาเป็นดาดฟ้าเทคอนกรีต ตัวกุฏิยาว ๑๓.๔๓ เมตร กว้าง ๖.๘๑ เมตร มีมุขกลางด้านหน้า ๓.๕๗ เมตร ด้านสกัด ๔.๔๒ เมตร และกัปปิยกุฏิอีก ๑ หลัง กับรั้ว ราคาก่อสร้าง ๖,๔๐๐ บาท"

ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นที่ประทับและทรงงาน ของสมเด็จพระสังฆราช (ภาพจากเพจ: รังษีสังวร)

ภาพหม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช ผู้สร้างตำหนักคอยท่า ปราโมช ภาพนี้อยู่ที่ชั้น ๓ มุขบนสุดของตำหนักและมีที่บรรจุอัฐิของท่านอยู่ที่ชั้นนี้ด้วย

หม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช ทรงสร้างถวายที่คณะเหลืองรังษี สร้างเสร็จในศกนี้ ตั้งชื่อว่า "ตึกคอยท่าปราโมช" ในวันฉลองท่านผู้สร้างได้ทรงเชิญเสด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้ามาบรรทมเป็นปฐมที่ตึกสร้างใหม่ ๑ คืน

เมื่อจะสร้างกุฎิคอยท่า ได้รื้อกุฏิไม้ที่ปลูกอยู่ในที่จะสร้างย้ายไปปลูกในที่บริเวณหลังการเปรียญเก่า คณะรังษี

ที่มุขหน้าตึกชั้นที่ ๓ มีจารึกปูนปั้นตรงหน้าจั่วถึงการสร้างกุฏิตึกหลังนี้ ตรงกลางของหน้าจั่วนี้ เป็นรูปจักร ตัวหนังสือด้านบนปั้นเป็นตัวอักษรนามผู้สร้าง คอยท่า ปราโมช ด้านล่างเป็นพ.ศ. ๒๔๗๘ และบอกถึงเจตนารมณ์การสร้างไว้ว่า "อุทิศแด่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ"

กรมขุนวรจักรธรานุภาพ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ พระนามเดิม พระองค์เจ้าปราโมช เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กับเจ้าจอมมารดาอัมพา ประสูติเมื่อวันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ทรงเป็นต้นราชสกุลปราโมช รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ทรงกรมเป็นกรมขุนวรจักรธรานุภาพ เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๐ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ได้เสกสมรสกับหม่อมราชวงศ์หญิงดวงใจ มีโอรสและธิดา รวม ๗ คน โดยธิดาลำดับที่ ๔ คือ หม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช

ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นตำหนักที่ประทับของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช หลังจากที่พระรูปก่อนที่จำพรรษาอยู่ ได้ออกจากตำหนักไป และเมื่อถึงช่วงสงกรานต์ ท่านจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้สร้างกุฎิตึก คือหม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช เป็นประจำทุกปี ในวันที่ ๑๕ เมษายน ที่ชั้น ๓ ซึ่งมีที่บรรจุอัฐิของหม่อมเจ้าหญิงคอยท่า ปราโมช อยู่ที่มุขห้องพระ

ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นที่ประทับของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช จวบจนถึงวันสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

๒.๖ วัดรัชดาภิเษก
อำเภอบ่อพลอย กาญจนบุรี

ย้อนกลับไปในปีพุทธศักราช ๒๕๒๐

"ตามที่นายชุบ บุญธนวงศ์ ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด ณ หมู่บ้านที่ ๒ ตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรีนั้น บัดนี้ ผู้รับอนุญาตได้สร้างเสนาสนะขึ้นสมควรเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ได้แล้ว อาศัยความตามข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศตั้งเป็นวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีนามว่า "วัดรัชดาภิเษก" ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้วัดรัชดาภิเษกสถิตสถาพรตลอดกาลนาน ประกาศ ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐ ลงนาม ภิญโญ สาธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ"

เป็นประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ที่ทำให้คุณชุบ บุญธนวงศ์ คุณยายเหรียญ พุ่มสุวรรณ และพุทธศาสนิกชนชาวบ่อพลอย ปลื้มปีติ เป็นอย่างยิ่ง ที่บ่อพลอยจะได้มีวัดเป็นศูนย์รวมใจให้ทำบุญร่วมกันอีกแห่งหนึ่ง ที่สำคัญเป็นวัดที่สมเด็จพระญาณสังวร เป็นผู้อุปถัมภ์ และสร้างเป็นที่ระลึกในโอกาสมหามิ่งมงคลเฉลิมสิริราชสมบัติรัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

ลุงคง ทองนุ่ม กรรมการวัดรัชดาภิเษก เล่าให้ฟังหลังจากปั่นจักรยานออกกำลังกายรอบบ่อน้ำหน้าวัดรัชดาภิเษก คุณชุบ บุญธนวงศ์ เป็นกำนันมาก่อน บ้านอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านบ่อพลอย ตำบลบ่อพลอย บ้านเดิมกำนันอยู่ทุ่งสมอ พนมทวน

พระอุโบสถ วัดรัชดาภิเษก
(ภาพ: กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์)

พระอุโบสถวัดรัชดาภิเษก ด้านหน้ามีตราประจำพระองค์สมเด็จพระสังฆราช ญสส และบอกถึงคราวฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

ชีวิตเคยเป็นครูที่โรงเรียนวัดเหนือมาก่อน เคยสอนหนังสือสมเด็จพระสังฆราช ท่านสนิทกัน

คุณอุไร ภังคานนท์ ลูกสาวครูชุบ อธิบายว่า ครูชุบมีที่ดินอยู่หลายแห่ง ที่แปลงนี้บอกจะขาย เลยถามพ่อว่า พ่อจะเอาเงินไปทำอะไร ขายเท่าไหร่ จะซื้อตามราคาเท่าที่บอกขายแหละ ตั้งใจซื้อทำสวน พ่อบอกถ้าจะซื้อทำสวนพ่อให้ไม่ต้องซื้อเอากะพ่อซิ

พระอุโบสถวัดรัชดาภิเษก เป็นฝีมือการออกแบบของประดิษฐ์ ยุวพุกกะ ศิลปินแห่งชาติ

พอดีคุยกันว่า ย่านนี้เราไม่มีวัดทำบุญ จะไปทำบุญต้องไปวัดที่หนองกุ่ม ที่ทุ่งมะสัง หาทางสร้างวัดเถอะ พ่อจึงไปปรึกษาสมเด็จที่วัดบวรนิเวศ เวลาพ่อเข้ากรุงเทพฯ จะเอารถไปจอดที่บ้านจรัญสนิทวงศ์ แล้วคุณอุไรจะขับรถไปส่งที่วัดบวรนิเวศ พ่อชอบไปกลางคืน ไปคุยกับสมเด็จที่ตำหนักคอยท่า ปราโมช คุยกันจนดึก เที่ยงคืนตีหนึ่งจึงกลับ

ลุงคงเล่าว่า เวลาไปวัดบวรนิเวศ สมเด็จท่านจะลุกออกมาต้อนรับครู แล้วคุยกัน สนิทสนมกัน ครูมาก็มานั่งคุยประวัติเก่า ๆ ที่เมืองกาญจน์ เรื่องวัดเหนือ เรื่องการสร้างวัดรัชดานี่ก็เหมือนกัน หลังจากที่ปรึกษาท่านเสร็จท่านก็บอกให้ถวายในหลวงเพื่อสร้างโรงเรียนรัชดาบ่อพลอย แล้วก็ถวายที่สร้างวัดรัชดาบ่อพลอยคู่กัน โดยในปีพ.ศ. ๒๕๑๑ ถวายที่ดิน ๒๐๘ ไร่ แด่ในหลวง ท่านทรงโปรดให้สร้างโรงเรียน และพระราชทานชื่อว่า โรงเรียนบ่อพลอยรัชดาภิเษก และในปีพ.ศ. ๒๕๑๔ ก็ได้ถวายที่ดิน ๗๒ ไร่แด่ในหลวงเพื่อเป็นบรมราชานุสรณ์ในมหามงคลเฉลิมสิริราชสมบัติรัชดาภิเษกด้วย

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับพื้นที่นี้ไว้ให้สร้างวัดพร้อมทั้งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้นามวัดนี้ว่า วัดรัชดาภิเษก และโปรดเกล้าให้สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศ เป็นผู้อุปถัมภ์จัดการสร้างวัดต่อไป

พระครูปลัดเมธาวัฒน์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเล่าให้ฟังว่า ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จท่านห่วงใย ให้พระครูสรนาทวิเศษ (กร ปิยสีโล) ฐานานุกรมท่าน จากวัดบวรนิเวศมารักษาการเจ้าอาวาสดำเนินการสร้างวัด ท่านมาดูบ่อยมาก ยังแข็งแรง ท่านมาก็มาพักที่วัดและที่ท่านไปประจำคือที่เขา จะมีกุฏิที่พักธรรมดามาก เป็นที่ปฏิบัติกรรมฐานของท่าน วันนี้กุฏิ

อาทิตย์อัสดงที่พระอุโบสถ
วัดรัชดาภิเษก บ่อพลอย

ชั่วคราวแบบนั้นไม่มีเหลือให้เห็นแล้ว แต่มองจากที่พอกะประมาณได้ตรงกลางเขาที่เห็น และท่านก็ออกบิณฑบาตโปรดญาติโยมเป็นปรกติของท่าน จึงมีภาพที่ท่านรับบาตรจากญาติโยมที่บ่อพลอยเป็นที่ประจักษ์ชัดเจน ช่วงแรกมีกุฎิ ๕ หลัง หลังคามุงแฝก วัดก็ได้ดำเนินการก่อสร้างเป็นถาวรวัตถุเรื่อยมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างดี จากกองพล ๘ กาญจนบุรีก็มาช่วยปรับพื้นที่ต่าง ๆ กรมศิลปากร ให้นายประดิษฐ์ ยุวพุกกะ มาออกแบบวางผังวัดและออกแบบสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ (ต่อมาภายหลังนายประดิษฐ์ ยุวพุกกะ ได้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรมไทย)

กรมชลประทาน กรมป่าไม้ กรมโยธาธิการ กรป.กลางทาง จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ่อพลอย ก็ช่วยกันเต็มที่เพื่อถวายแด่ในหลวงของเราในโอกาสสำคัญของพระองค์ท่าน จนเกิดกุฏิแฝดทรงไทยสองหลัง ซึ่งสมเด็จท่านมาก็จะพำนักที่กุฏิทรงไทยนี้ ซึ่งนายชุบและนางเหรียญได้สร้างให้ กุฏิสองชั้นที่ชาวบ่อพลอยร่วมกันสร้าง ๑ หลัง บ่อบาดาล สระน้ำ และสร้างพลับพลารับเสด็จ ๑ หลัง เมื่อเสร็จงานพิธีวางศิลาฤกษ์แล้วก็จะเป็นศาลาการเปรียญ เมื่อสร้างศาลาการเปรียญถาวรเสร็จเรียบร้อย ก็จะทำเป็นห้องสมุดใช้ประโยชน์ต่อไป

ลุงคง ทองนุ่ม เล่าว่า ผมก็ได้ช่วยกำนันชุบกันมาตลอดตั้งแต่แรก ในหลวงเสด็จครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๖ สมเด็จท่านมาเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ภาพเก่าที่มีอยู่ เป็นเรือนศาลาการเปรียญชั่วคราวที่ธรรมดามาก ๆ หลังคามุงด้วยแฝก ฝาใช้ไม้ไผ่เรียงกั้นเป็นฝา หลังจากงานใหญ่คราวนั้นแล้ววัดก็ได้ดำเนินการเรื่อยมา ในปีพ.ศ. ๒๕๑๘ สิบตำรวจเอกกอง และนางลิ้นจี่ คุ้มกลิ่นวงศ์ ได้บริจาคที่ดินเพิ่มอีก ๑๑ ไร่ ๒ งาน รวมที่ดินวัดเดิมที่กำนันชุบ บริจาคไว้ ๗๒ ไร่ เป็น ๘๓ ไร่เศษ วัดก็ได้สร้างต่อมาจนกระทั่ง ในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ได้มีการรับเสด็จ เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ ศาลาการเปรียญ วัดรัชดาภิเษก เป็นที่ปลาบปลื้มปิติของชาวบ่อพลอยเป็นอย่างยิ่งที่ท่านเสด็จ

สำหรับโบสถ์นั้น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วางศิลาฤกษ์ ในปีพ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านมายกช่อฟ้าพระอุโบสถด้านตะวันออกในปีพ.ศ. ๒๕๓๗ และปีต่อมาก็ได้มายกฉัตรพระประธาน และหลังสุดที่ได้มายกช่อฟ้าด้านตะวันตก ในปีพ.ศ. ๒๕๔๒ ท่านปลูกต้นสาละไว้ที่ด้านหลังโบสถ์ด้วย

นิตินัย ภังคานนท์ หลานตาชุบ บุญธนวงศ์ ผู้ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชบวชเณรให้ และได้อยู่ที่ตำหนักคอยท่า ปราโมช เมื่อสมัยอยู่ชั้นม. ๔ ช่วงบวชเณรนั้นท่านไม่ได้สอนอะไรโดยตรง แต่ไม่ว่าจะไปไหนท่านก็เมตตาให้ไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นตอนที่ท่านไปอิสานสักการะและปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็นหลวงปู่ฝั้น หลวงปู่ขาว หลวงปู่เทสก์ก็ได้พบเจอหมด ด้วยความเมตตาของท่าน ทำให้ได้พบพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตอนบวชพระก็หลังจากที่กลับอเมริกา เดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ กลับมาได้ ๗ วันก็บวชเลย อยู่กุฏิตรงข้ามกับท่าน ก็รับใช้ท่านเป็นปรกติ

วันหนึ่งท่านให้อ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษให้ฟัง สงสัยท่านจะทดสอบว่าไปอยู่อเมริกา ๘ ปีแล้วได้อะไรมาบ้าง ได้อ่านให้ท่านฟังไม่กี่ครั้ง ที่จริงท่านไม่อยากให้ส่งไปเรียนอเมริกา กลัวเหงา กลัวอะไรต่าง ๆ แต่เมื่อเห็นพ่อแม่ตั้งใจส่งให้ไปเรียนท่านก็ตามใจ

เมื่อกลับมาบวชท่านก็ถามว่าบวชพรรษาหนึ่งได้หรือเปล่า ตอบท่านไปว่า ได้แต่ไม่รู้จะอยู่ครบหรือเปล่า
ท่านก็ว่าแหกพรรษาละซิ หัวเราะ

แต่ในที่สุดก็บวชได้หนึ่งพรรษาเต็ม ๆ ตามที่ท่านปรารถนา และพ่อแม่ตัวผมก็ตั้งใจไว้เช่นนั้นโดยมีท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ท่านเมตตาเป็นอุปัชฌาย์บวชให้

ย้อนกลับไปตอนสร้างวัด นิตินัยบอกว่า เพราะว่าคุณยายเหรียญไม่มีวัดจะทำบุญต้องไปทำที่ไกล ๆ ก็ได้ถวายที่สร้างวัด จากที่ทราบกัน ตั้งแต่เริ่มสร้าง ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ท่านมาเยี่ยมดูแลการสร้างวัดบ่อยมาก มาท่านก็

> “วัดรัชดาภิเษกบ่อพลอยนั้น ได้สร้างด้วยใจศรัทธาตั้งใจถวายแด่ในหลวงเป็นปฐมและสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชท่านก็สร้างดูแลอุปถัมภ์อย่างเต็มที่”

จะมาเยี่ยมตาชุบ เพราะเป็นครูท่านและสนิทกัน

วันนี้นิตินัย ภังคานนท์ ก็ได้สืบทอดเจตนารมณ์คุณตาชุบ บุญธนวงศ์ คุณยายเหรียญ พุ่มสุวรรณ และสมเด็จพระสังฆราชท่านพระอุปัชฌาย์ ครอบครัวภังคานนท์ได้เข้ามาช่วยดูแลวัดรัชดาภิเษกบ่อพลอยตลอดมาตั้งแต่แม่ น้องสาวนันทา ภังคานนท์ และเมื่อผมกลับมาจากอเมริกาก็มาช่วยกันดูแลต่อและใช้ชีวิตที่วัดเหมือนบ้าน วัดมีการงานอะไรก็ช่วยจัดการให้ ค่าน้ำค่าไฟ เวลามีงานพระคุณเจ้าทำการงานจะดูแลน้ำปานะ ดังนี้เป็นต้น เป็นความสุขที่ได้ทำหน้าที่ตรงนี้ เป็นบุญของเราที่ได้มีโอกาสทำต่อให้กับคนรุ่นปู่ย่าตายายและคนรุ่นพ่อรุ่นแม่

ดังนั้นเห็นจะกล่าวได้ว่า วัดรัชดาภิเษกบ่อพลอยนั้นได้สร้างด้วยใจศรัทธาตั้งใจถวายแด่ในหลวงเป็นปฐมและสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ท่านก็สร้างดูแลอุปถัมภ์อย่างเต็มที่รวมมาถึงคนรุ่นปัจจุบันที่สืบทอดศรัทธาและเจตนารมณ์นั้นไว้ไม่มีวันขาดหายสายใจศรัทธาแม้ว่าวันเวลาจะผ่านไปนานสักเพียงใด

๒.๓ หอเทียนถาน

พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช
วัดถาวรวราราม (วัดญวน) อำเภอเมือง กาญจนบุรี

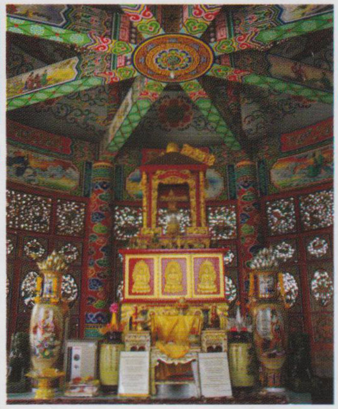
หอเทียนถาน เป็นโบราณสถานสำคัญของกรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน เหตุใดจึงกลายเป็นต้นแบบของการสร้างพระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช ณ วัดถาวรวราราม กาญจนบุรี

องสรภาณมธุรส รองปลัดขวาอนัมนิกาย ท่านเจ้าอาวาสวัดถาวรวราราม หรือวัดญวนของชาวเมืองกาญจน์ อธิบายว่า ตั้งแต่ครั้งท่านยังเป็น องสุตบทบวร (เคชาธร เกวิ๊กซัน) เจ้าอาวาสวัดญวน มีความคิดร่วมกับคณะกรรมการวัดว่าจะทำสิ่งใดเป็นอนุสรณ์สถานรำลึกถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช บ้างเสนอว่าจะสร้างพระรูปเหมือน บ้างว่าน่าจะสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ บ้างเสนอว่าควรเป็นสวนสุขภาพ แต่ยังหาข้อสรุปไม่ได้

จนกระทั่งท่านเจ้าอาวาสได้ไปแสวงบุญยังสาธารณรัฐประชาชนจีน แล้วมีโอกาสไปชมหอเทียนถาน มัคคุเทศก์อธิบายความหมายและที่มาของแนวคิดการสร้างหอเทียนถาน เป็นที่น่าประทับใจ จึงจุดประกายความคิดว่าน่าจะสร้างหอเทียนถานเป็นอนุสรณ์สถานถวายเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

คำว่าเทียน แปลว่าฟ้า ถาน แปลว่าที่สักการะหรือแท่นบูชา "เทียนถาน" จึงหมายถึงที่สักการะฟ้า เทียนถานที่ปักกิ่งสร้างขึ้นในสมัยจักรพรรดิหย่งเล่อ แห่งราชวงศ์หมิง เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๓ มีชื่อว่าเทียนตี้ถาน แปลว่า หอสักการะฟ้าดิน ภายหลังในปีพ.ศ. ๒๐๗๓ ได้มีการสร้างหอสักการะดินขึ้น

ชั้นบนเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งได้รับประทานจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช ที่ได้แรงบันดาลใจรูปแบบจากหอเทียนถาน กรุงปักกิ่ง

อีกแห่ง หอสักการะฟ้าดินเดิม จึงเรียก "เทียนถาน" หรือหอสักการะฟ้าแต่อย่างเดียว เคยถูกฟ้าผ่าในปีพ.ศ. ๒๔๓๒ ต้องสร้างขึ้นมาทดแทนใหม่ ในปี ๒๔๔๙ มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๓๒.๕ เมตร และสูง ๓๘ เมตร ที่สำคัญคือไม่ใช้ตะปูแม้แต่ตัวเดียว นับเป็นความอัศจรรย์ในความสามารถด้านการก่อสร้างเป็นอย่างยิ่ง

การสักการะหอเทียนถาน หรือหอสักการะบูชาฟ้านั้น เพื่อให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ รูปแบบมาจากความเชื่อที่กล่าวกันว่า แผ่นฟ้าโค้ง แผ่นดินเหลี่ยม หรืออีกนัยหนึ่งฟ้าสูง แผ่นดินต่ำ การใช้ทรงกลมเป็นสัญลักษณ์แห่งดวงดาว และยังเป็นรูปทรงของพระมาลาหรือหมวกขององค์จักรพรรดิ ใช้สีน้ำเงินเป็นสีสัญลักษณ์ของฟ้า นับว่ามีความหมายอันดียิ่ง ต่อมาภายหลัง หอเทียนถานของจีนได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกในปีพ.ศ. ๒๕๔๑

จิตรกรรมประติมากรรม
ล้วนสื่อถึงสรรพสิ่ง
มิ่งมงคลที่นับถือกัน
ตามคตินิยมของชาวจีน

จึงคิดว่าเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ที่จะจำลองหอเทียนถานมาสร้างพระตำหนักพระสังฆราช เพราะสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ท่านเป็นชาวเมืองกาญจน์ ประสูติที่บ้านเหนือ อำเภอเมือง กาญจนบุรี โยมแม่ของพระองค์ท่านก็มีเชื้อสายญวน อีกทั้งในสมัยที่ท่านยังทรงพระเยาว์ก็เคยมาวิ่งเล่นที่วัดญวนเป็นประจำ ท่านชอบเล่นทิ้งกระจาด อันเป็นพิธีกรรมของฝ่ายอนัมนิกาย

ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นสังฆบิดรของพระภิกษุสงฆ์ เป็นสังฆราชา มีจริยาวัตรงดงาม เป็นที่ศรัทธาสถิตอยู่ในดวงใจของพระภิกษุสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เมื่อเสด็จเมืองกาญจน์ครั้งใด ท่านจะมากราบ "พระพุทธสถาพรมงคล" พระประธานในพระอุโบสถวัดญวนแห่งนี้เสมอ เมื่อปรึกษากันในคณะกรรมการวัดอย่างดีแล้ว จึงนำแนวคิดไปขออนุญาตต่อพระองค์ท่าน ท่านก็เมตตาประทานอนุญาตด้วยดี

แต่ทั้งนี้ เราไม่สามารถสร้างขนาดเท่ากับของจริงที่กรุงปักกิ่งได้ ด้วยความเคารพต่อสถาปัตยกรรมอันเป็นต้นแบบ จึงทำขนาดย่อลงมา มีความกว้างเป็นรัศมีวงกลม ๒๒ เมตร สูง ๒๑ เมตร คุณศิริวรรณ สำกลาง เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบ และคุณปฏิยุทธ เทียนสุวรรณ เป็นผู้เขียนแบบ ส่วนช่างปั้น ช่างเขียนสีต่าง ๆ เป็นคณะของช่างฮวด จากกรุงเทพฯ และช่างแกะสลัก เป็นช่างใหญ่ จากชลบุรี

รูปแบบที่สร้างคิดถึงในเรื่องดังต่อไปนี้

ทรงกลม หมายถึง จักรวาล หรือดวงดาว ตามความเชื่อแห่งการสร้างหอเทียนถานต้นฉบับ จำนวน ๓ ชั้นหมายถึง

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา เสา ๑๒ ต้น เทียบได้กับ ปี ๑๒ นักษัตร รูปทรงบนสุดเป็นหมวกขององค์พระจักรพรรดิ หมายถึงความเป็นผู้นำสูงสุด เป็นสังฆบิดร สังฆราชา และมีเครื่องหมายตราสัญลักษณ์ประจำพระองค์ ญสส และในวาระสำคัญ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และสมเด็จพระสังฆราช เจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ประติมากรรมที่ใช้จึงเป็นรูปมังกรแทนองค์พระมหากษัตริย์ มังกรธรรมดาจะมีสี่เล็บ แต่ถ้าเป็นสัญลักษณ์แทนกษัตริย์จะเป็นมังกรห้าเล็บ และหงส์แทนองค์ราชินี แต่ในที่นี้ใช้สัญลักษณ์หงส์แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช

จิตรกรรมรูปแบบต่าง ๆ ในหอเทียนถาน หรือพระตำหนักนี้ ล้วนเป็นเรื่องมงคล เช่น ค้างคาว กวางดาว นกกระเรียน ซึ่งในภาษาจีนค้างคาว เรียก "ฮก" ตรงกับ "ฮก" ที่หมายถึงโชคลาภ ความมั่งคั่ง บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ทรัพย์สินเงินทอง ถ้าเป็นเทพ รูปปั้นจะเป็นผู้ชายที่อุ้มเด็ก และในทางจิตรกรรมจะวาดเป็นรูปค้างคาวหรือเป็นรูปดอกไม้ ดอกโบตั๋นหรือดอกพุดตาน

ลก หมายถึงบุญวาสนา ชื่อเสียง เกียรติยศ

ฮกจะเป็นรูปผู้ชายขุนนางจีนสวมหมวก ในทางจิตรกรรมจะวาดเป็นรูปกวางดาว

ซิ่ว หมายถึงอายุยืน เป็นรูปชายชรา หน้าตาดี ใจดี หนวดเคราสีขาวยาว หัวล้าน ในทางจิตรกรรมจะวาดเป็นรูปนกกระเรียน

นอกจากนั้น เสาแต่ละต้นจะเขียนเป็นลายเมฆยู่อี่ หมายถึงเสาค้ำยันให้สมปรารถนาทุกประการ

สรรพสิ่งมิ่งมงคลตามคตินิยมของจีนเหล่านี้ ได้เลือกมาสร้างสรรค์ไว้ ณ หอเทียนถานหรือตำหนักสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ด้วยศรัทธาอันเปี่ยมล้น โดยท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมตตาเสด็จมาเป็นองค์ประธานวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ทรงเจิมแผ่นอิฐ ทอง เงิน นาค เป็นการเริ่มต้นอันเป็นสิริมงคลยิ่ง ก่อนที่นายสุชาญ พงษ์เหนือ ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี วางไม้มงคลและโปรยข้าวตอกดอกไม้

พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราชแห่งนี้ ใช้เวลาก่อสร้างนานถึง ๑๐ ปี ด้วยความที่เป็นกำลังทรัพย์อันเกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ จึงดำเนินไปเรื่อย ๆ ไม่เร่งรีบ แต่มีจุดหมายคือต้องประณีตสมบูรณ์ เพื่อถวายพระองค์ท่านเป็นที่ตั้ง ในที่สุดผลแห่งความศรัทธาและความมานะพยายามก็ถึงวันแห่งความสำเร็จ มีพิธีเปิดในวาระอันเป็นมงคลยิ่ง ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช มีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา จึงจัดงานฉลองร่วมกัน ตั้งแต่วันที่ ๑๔ ถึง ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ และได้มีพิธีเปิดในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ โดยมีสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสสโร) วัดชนะสงคราม ได้รับพระบัญชามอบหมายให้มาเป็นประธานในพิธีปฏิบัติหน้าที่แทนพระองค์ท่าน โดยสมเด็จพระสังฆราชมีพระวรธรรมคติประทานไว้ในพิธีเปิดพระตำหนักดังนี้

"ขออนุโมทนาสาธุการ ท่านพระมหาคณานัมธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย และองสุตบทบวร เจ้าอาวาสวัดถาวรวราราม ประธานฝ่ายบรรพชิต ในการก่อสร้างตำหนักวัดถาวรวราราม ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๗๔ ครั้นปีพุทธศักราช ๒๔๓๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานนามอันเป็นมงคลว่าวัดถาวรวราราม

ปีนี้เป็นปีมหามงคลสมัย ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปรมินทร ธรรมิกราชมหาธิราชเจ้า พระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พระองค์ทรงพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงแก่คณะสงฆ์ไทย และยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไว้ในสมณฐานันดรศักดิ์ตามสมควรแก่ฐานานุรูป ขอให้พระภิกษุสามเณรถวายพระพรชัยมงคลและตั้งใจปฏิบัติธรรมถวายเป็นพระราชกุศล และด้วยเดชานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน มีพระพลานามัยสมบูรณ์ปราศจากโรคาพาธและภัยพิบัติอุปัทวันตรายทั้งสิ้น ขอจงดำรงมั่นในมไหศวรรยาราชสมบัติตลอดจิรัฏฐิติกาล

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสำหรับมวลมนุษยชาติ สมเด็จพระบรมศาสดา พระองค์ทรงวางเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาไว้ว่า เพื่อประโยชน์และความสุขของมวลมนุษย์ ตลอดถึงอมนุษย์ด้วย ภารกิจของพระพุทธสาวกทั้งหลายคือ การอนุเคราะห์โลก อันหมายถึงมวลมนุษยชาตินั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแรกในโลกที่มีการประกาศหรือเผยแพร่อย่างเป็นกระบวนการและอย่างมีหลักการ ตลอดถึงเป้าหมายที่แน่นอน ขออนุโมทนาอำนวยพร"

ถึงวันนี้ พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช สำเร็จสมดังแรงศรัทธา จึงเปิดให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าสักการะและน้อมรำลึกถึงพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณของสมเด็จพระสังฆราช โดยจัดให้ชั้นที่หนึ่ง เป็นที่ประดิษฐานพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกวนอิมให้ได้สักการะ และมีพระพุทธนาลันทา พระพุทธรูปหล่อโลหะรมดำ ซึ่งสร้างคู่กับพระพุทธเมตตาที่อัญเชิญมาพร้อมกันประดิษฐานไว้ ณ หอพระประวัติที่วัดเหนือ ชั้นที่สองเป็นสถานที่รำลึกถึงสมเด็จพระสังฆราช ประกอบด้วยอัฐบริขารที่ทางวัดได้รับความเมตตาจากท่าน อันมีเหรียญรูปพระองค์ท่าน มีเส้นพระเกศา และพระบรมสารีริกธาตุที่ท่านได้ประทานให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา สักการะ นับเป็นสรรพสิ่งมิ่งมงคลแก่ผู้บูชา

กาญจนบุรีในวันนี้ มีอนุสรณ์สถานที่รำลึกถึง สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก คือ หอพระประวัติสมเด็จพระสังฆราช ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) อันเป็นรูปทรงสถาปัตยกรรมไทย และพระตำหนักที่วัดถาวรวราราม (วัดญวน) เป็นสถาปัตยกรรมจีน ทั้งสองธรรมสถานยืนตระหง่านเคียงคู่กัน แสดงถึงดวงใจศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความผูกพันอันแน่นแฟ้นของพุทธศาสนิกชน ไทย จีน ญวน ที่มีต่อกันสืบมายาวนานจนปัจจุบัน เพื่อร่วมกันน้อมรำลึกถึง สมเด็จพระสังฆราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ องค์ที่ ๑๙ พระสังฆราชาอันมีชาติภูมิแห่งกาญจนบุรีพระองค์นี้ ด้วยความเป็นสิริมงคลและภูมิใจยิ่ง

๒.๘ หอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

อำเภอเมือง กาญจนบุรี

ชีวิตมีโจทย์ใหญ่ไม่มากนัก แต่ครั้งนี้เป็นโจทย์ใหญ่และโจทย์ยาก ที่จะทำให้สมพระเกียรติและบอกเล่าเรื่องราวได้ความหมายตรงใจตรงโจทย์ครบถ้วน นับว่ายากยิ่ง

วิญญู หมั่นการ รำลึกถึงครั้งเมื่อทำหน้าที่เป็นโยธาจังหวัดกาญจนบุรี สมัยนั้นมีท่านผู้ว่าเริงศักดิ์ มหาวินิจฉัยมนตรี เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี มีดำริของชาวกาญจนบุรีทั้งคณะสงฆ์และส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ชาวจังหวัดกาญจนบุรี ที่จะทำโครงการหอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติที่พระองค์ท่านมีพระชาติภูมิเป็นชาวเมืองกาญจน์ และเฉลิมฉลองในโอกาสที่ท่านเจริญพระชนมายุครบ ๘ รอบหรือ ๙๖ ปี ในพ.ศ. ๒๕๕๒

วัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นอาคารหอพระประวัติท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นที่ตั้งศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของจังหวัด และเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ก็สามารถมาใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมได้ นอกจากนั้นยังใช้เป็นที่จัดกิจกรรม เป็นแหล่งพักผ่อนทางจิตใจของประชาชน และที่สำคัญ คือยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมของจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีพื้นที่ดำเนินการ ๑๙ ไร่ อันเป็นที่ราชพัสดุติดกับแม่น้ำแควใหญ่ (แควศรีสวัสดิ์) บริเวณวัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) กับวัดถาวรวราราม (วัดญวน) ในเขตตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี

เมื่อมีโจทย์เช่นนี้ ก็ต้องดูภูมิสถานโดยรวมว่าควรจะเป็นเช่นไร นับแต่วัดเหนือ อันเป็นวัดที่ท่านบรรพชาและอุปสมบทเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทย ในขณะที่วัดญวนได้สร้างพระตำหนักถวายสมเด็จพระสังฆราช เป็นสถาปัตยกรรมจีนจำลองแบบหอเทียนถานที่กรุงปักกิ่งแล้ว ในที่สุดก็ตัดสินใจเลือกที่จะออกแบบเป็นอาคารสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้เห็นความเป็นไทยและเชื่อมโยงสัมพันธ์อันดีกับวัดญวน ที่มีแบบสถาปัตยกรรมแบบจีน แสดงถึงความสัมพันธ์ของชาวกาญจนบุรีที่มีทั้งชาวไทย จีน ญวน สานสัมพันธ์อันดียิ่งต่อกัน จึงคิดถึงทางเชื่อมสองแห่งเข้าหากัน

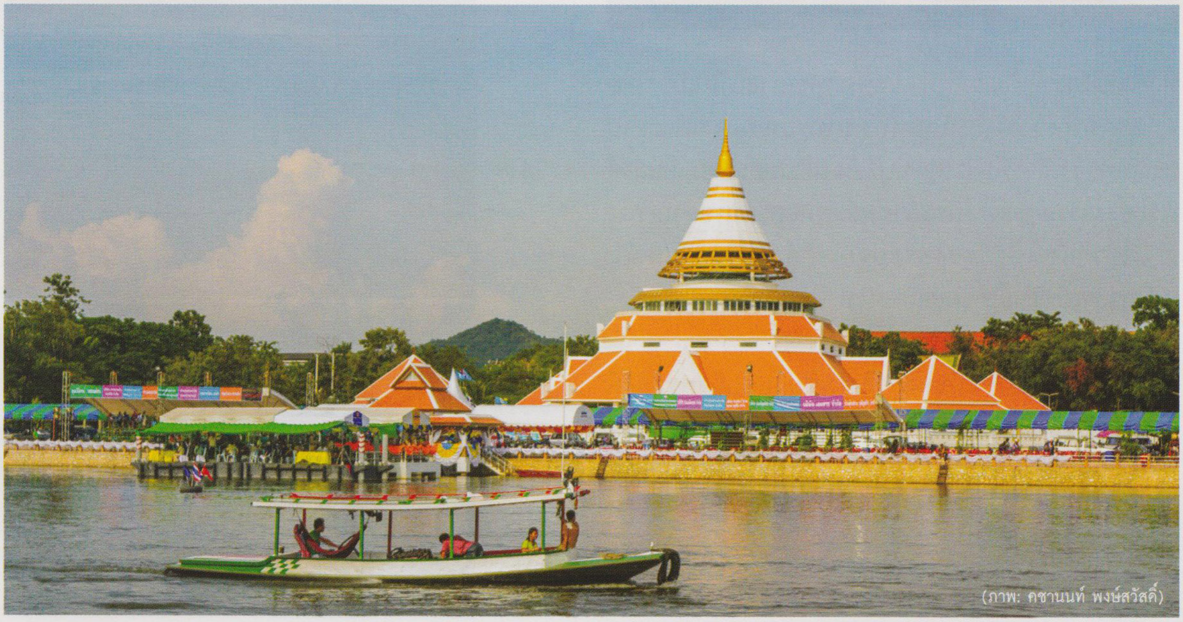
ส่วนที่ริมแควใหญ่ นอกจากศาลาแล้ว ยังคิดถึงท่าเรือและบันไดลงท่าน้ำเพื่อทำกิจกรรม เช่น ลอยกระทง

คิดถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ควรจะเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมลบมุมเป็นแปดเหลี่ยม ตอบโจทย์พื้นฐานในโอกาสท่านเจริญพระชนมายุครบแปดรอบนั้นคือตัวอาคารด้านล่าง

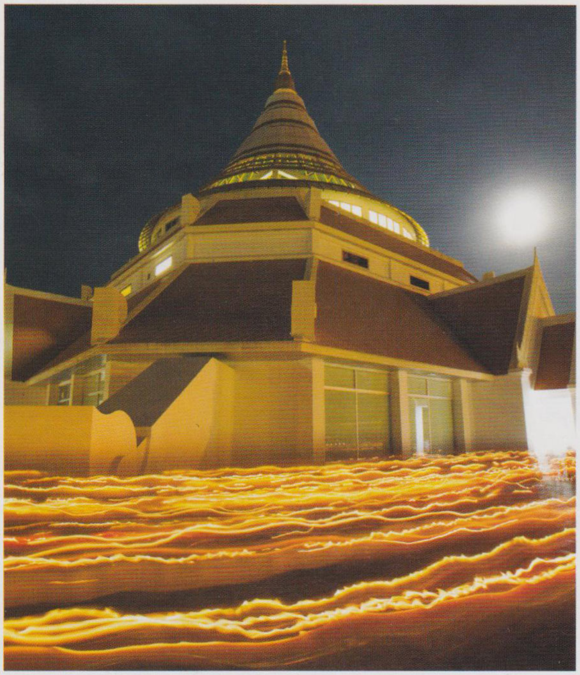
หลังคา นึกถึงพระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร หรือวัดหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา นำหลังคาทรงนั้นมาประกอบกันเข้าเป็นหลังคาที่มุงกระเบื้องของหอพระประวัติ ได้จังหวะที่ลงตัวกลมกลืนกันพอดี

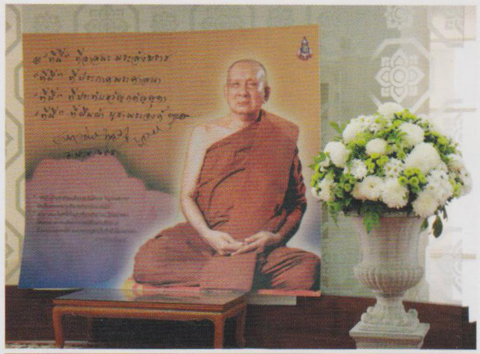
ส่วนบนต่อมา ท่านเป็นประมุขของพระสงฆ์ไทยหรือสังฆบิดรเป็นกำลังสำคัญในการสืบพระศาสนา คิดถึงสถาปัตยกรรม

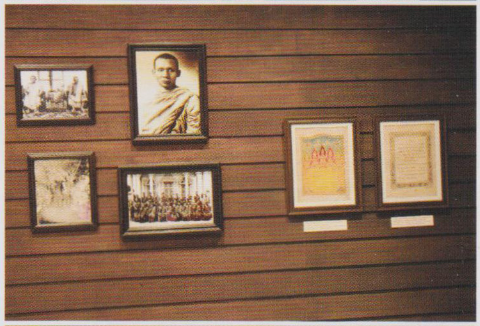

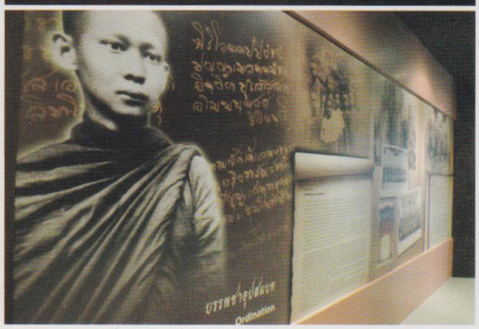
(ภาพ: คชานนท์ พงษ์สวัสดิ์)

ที่แสดงถึงความเป็นแหล่งกำเนิดพระพุทธศาสนาในเมืองไทย กลับจากที่ทำงานไปบ้านที่กรุงเทพมหานครและจาก กรุงเทพฯ มาทำงานที่กาญจนบุรี ต้องผ่านนครปฐม เห็นองค์ พระปฐมเจดีย์ตั้งตรงประกาศพระพุทธศาสนาอร่ามเรือง เป็นแรงคลใจใช้รูปทรงพระปฐมเจดีย์มาเป็นส่วนเหนือ หลังคา ตอบโจทย์ได้ชัดเจนตรงใจ

ครั้นถึงส่วนยอด จะมีของสูงสิ่งใดที่บ่งบอกถึงพระองค์ ท่านได้ คิดถึงฉัตรสามชั้นสีขาวประจำพระองค์ จึงนำฉัตร สามชั้นมาต่อในส่วนที่เป็นยอด และสุดท้ายเป็นเจดีย์ บัวกลุ่มปลียอดและหยดน้ำค้าง เป็นที่สุดตามแบบพระเจดีย์ ของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ตอบโจทย์ที่ยากได้สมบูรณ์ใน ความรู้สึก และในที่สุด ก็เป็นฉันทามติเห็นชอบกับรูปแบบ

อาคารหอพระประวัติ ที่คุณวิญญู หมั่นการ ได้แรงดลใจมาจากสถานที่สำคัญดังกล่าว

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๓ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานเสด็จวางศิลาฤกษ์หอพระประวัติ เป็นวันที่คุณวิญญู ย้ายไปรับราชการในตำแหน่งโยธาและผังเมืองจังหวัดสุโขทัย ทางจังหวัดกาญจนบุรีได้เชิญให้มารับเสด็จและร่วมงานด้วย นับเป็นมหามงคลกับชีวิต ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าถวายคำอธิบายแด่สมเด็จพระเทพฯ ถึงแนวคิดในการออกแบบ

หลังจากนั้นสองปี การก่อสร้างจึงเสร็จสมบูรณ์ มีพิธีเปิดอาคารหอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ในวันจันทร์ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานและทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระรูปเหมือนสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) ซึ่งเมื่อหล่อเสร็จเรียบร้อยได้นำมาประดิษฐานให้สาธุชนได้สักการะ ณ หอพระประวัติแห่งนี้ด้วย

การจัดสรรพื้นที่ใช้สอยทั้งสามชั้นให้เป็นหอพระประวัติอันเป็นแหล่งเรียนรู้ในทางธรรม และเรื่องราวของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ดังนี้คือ

ชั้นแรก เสนอเรื่องสมเด็จพระสังฆราชในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้ง ๑๘ พระองค์ และพระประวัติ พระจริยาวัตรของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

ชั้นสอง เป็นพระศาสนกิจ พระเกียรติคุณ ผลงานพระนิพนธ์ของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ และเครื่องประกอบสมณศักดิ์

ชั้นสาม เป็นห้องวิปัสสนากรรมฐาน ที่ฝึกสำรวมจิตกายใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มาฝึกฝนเรียนรู้ปฏิบัติตนตามกำลังศรัทธา ในฐานะที่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ท่านเป็นครูและเพียรสอนเพียรฝึกกรรมฐาน เรียกได้ว่าเป็นพระกรรมฐานที่สำคัญพระองค์หนึ่งของไทย และจัดให้มีธรรมบรรยายของท่านให้ได้ศึกษาเรียนรู้

นับได้ว่าอาคารหอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ ในโอกาสที่พระองค์ท่านเจริญพระชนมายุครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี ที่เรียบง่ายและสื่อความหมายได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ตอบโจทย์ตามจุดมุ่งหมายที่ชาวกาญจนบุรีปรารถนา

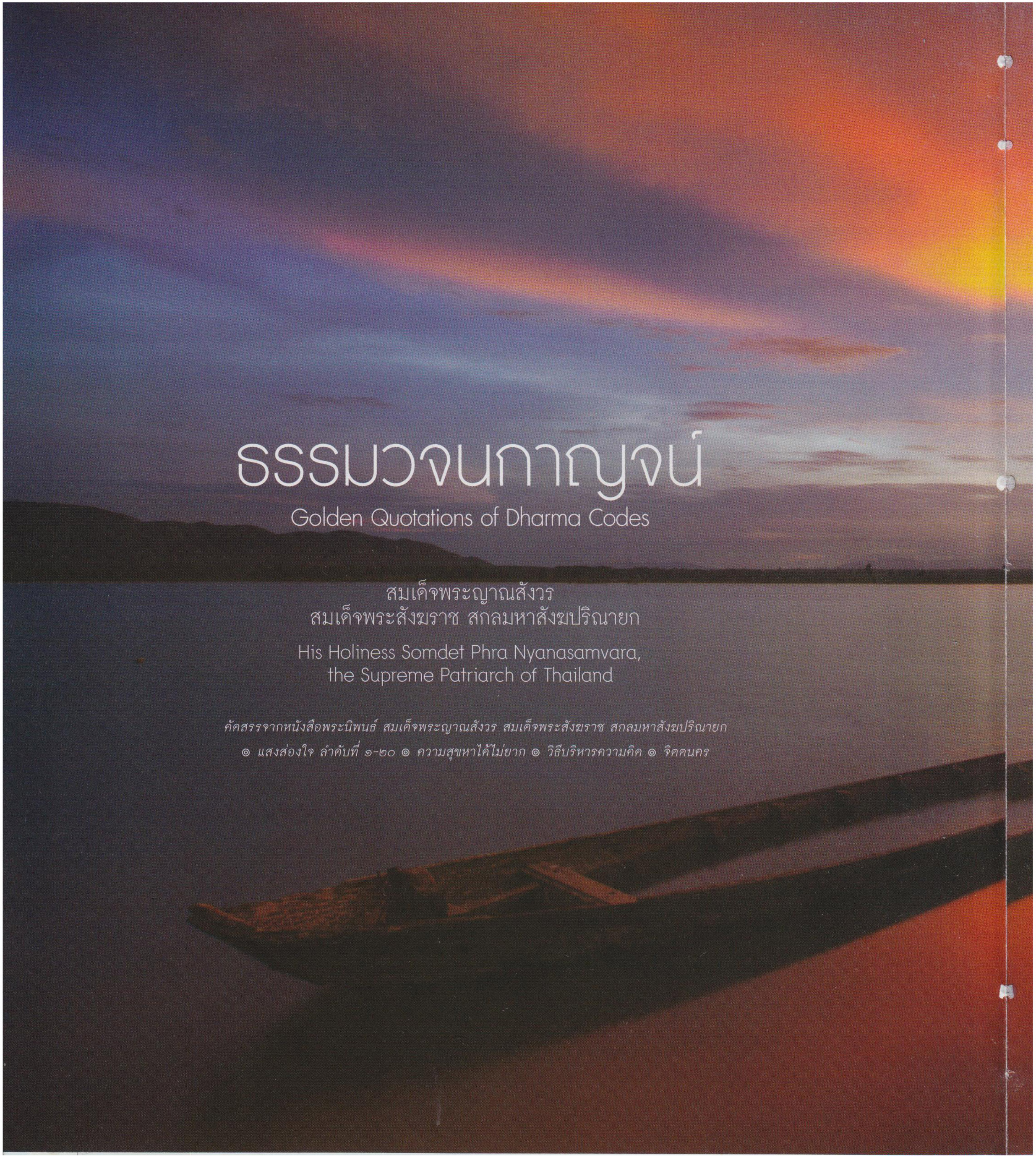
จึงเป็นความภาคภูมิใจของคุณวิญญู หมั่นการ ที่ได้สร้างผลงานตามความปรารถนาของชาวเมืองกาญจน์ให้ปรากฏถวายแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และเชื่อมั่นว่าอาคารหอพระประวัติฯ จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวกาญจนบุรีไปตราบนานเท่านาน ๏

หนองเสือ
◎ อำเภอท่าม่วง
◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์

© ศิวกานท์ ปทุมสูติ

ธรรมวจนกาญจน์

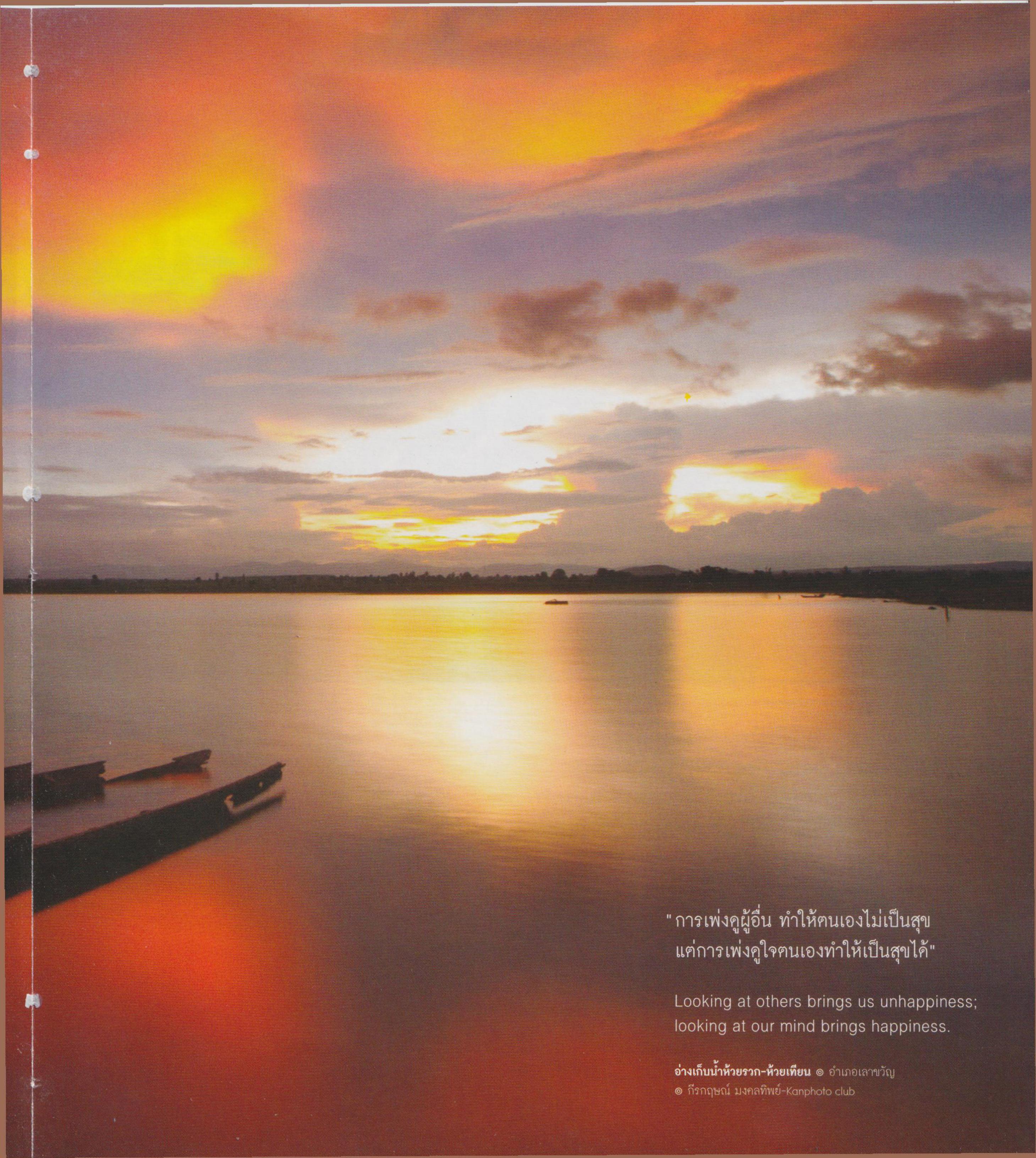
Golden Quotations of Dharma Codes

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara,
the Supreme Patriarch of Thailand

คัดสรรจากหนังสือพระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๏ แสงส่องใจ ลำดับที่ ๑-๒๐ ๏ ความสุขหาได้ไม่ยาก ๏ วิธีบริหารความคิด ๏ จิตตนคร

"การเพ่งดูผู้อื่น ทำให้ตนเองไม่เป็นสุข
แต่การเพ่งดูใจตนเองทำให้เป็นสุขได้"

Looking at others brings us unhappiness;
looking at our mind brings happiness.

อ่างเก็บน้ำห้วยรวก-ห้วยเทียน ◎ อำเภอเลาขวัญ
◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto club

เทศกาลบุญของชาวมอญ
◎ วัดวังก์วิเวการาม อำเภอสังขละบุรี
◎ เอกรินทร์ เอกอัจฉริยะวงศ์

"มนุษย์ ที่แปลอย่างหนึ่งว่า ผู้มีจิตใจสูง คือมีความรู้สูง
ดังจะเห็นได้ว่าคนเรามีพื้นปัญญาสูงกว่าสัตว์ดิรัจฉานมากมาย
สามารถรู้จักเปรียบเทียบความดี ความชั่ว ความควรทำไม่ควรทำ
รู้จักละอาย รู้จักเกรง รู้จักปรับปรุง สร้างสรรค์สิ่งที่เรียกว่า
วัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา"

Man, also meaning a being of magnanimity, is knowledgeable.
We're obviously much more intelligent than animals,
knowing to differentiate good from evil, norm from exception;
we feel ashamed, afraid, and able to create a culture,
civilization and religion.

....

"คำว่าชีวิต
มิได้มีความหมายเพียงแค่ความเป็นอยู่แห่งร่างกาย
แต่หมายถึง ความสุข ความทุกข์ ความเจริญ
ความเสื่อมของบุคคลในทางต่าง ๆ ด้วย"

'Life'
doesn't refer to only a physical existence,
but also our happiness, suffering, prosperity,
and decline in some ways.

หัตถศิลป์บ้านหนองขาว
๏ อำเภอท่าม่วง ๏ ธนกฤต กาลเศรณี

"ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตหรือของโลก
เป็นทุกข์ประจำชีวิตหรือประจำโลก
ไม่เป็นเรื่องแปลกประหลาดอันใด"

A life change or world change
is life suffering or world suffering.
It's the nature of things.

สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ณ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๖ ๏ ศุภจิรา เจริญสุข

"ชีวิตคนเราเติบโตขึ้นมาดำรงชีวิตอยู่ได้
ด้วยความเมตตาจากผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น คือ
เมตตา กรุณา จากบิดา มารดา
ครูบาอาจารย์ ญาติสนิท มิตรสหาย
ถ้าไม่ได้รับความเมตตาก็อาจจะสิ้นชีวิตไปแล้ว"

Our life innately thrives in kindness of others, namely parents, teachers, relatives and friends. Without their kindness, we could not stay in existence.

บุญสงกรานต์ไทย-มอญ
๑ วัดวังก์วิเวการาม อำเภอสังขละบุรี ๑ วินนิวัตร ไตรตรงสัตย์

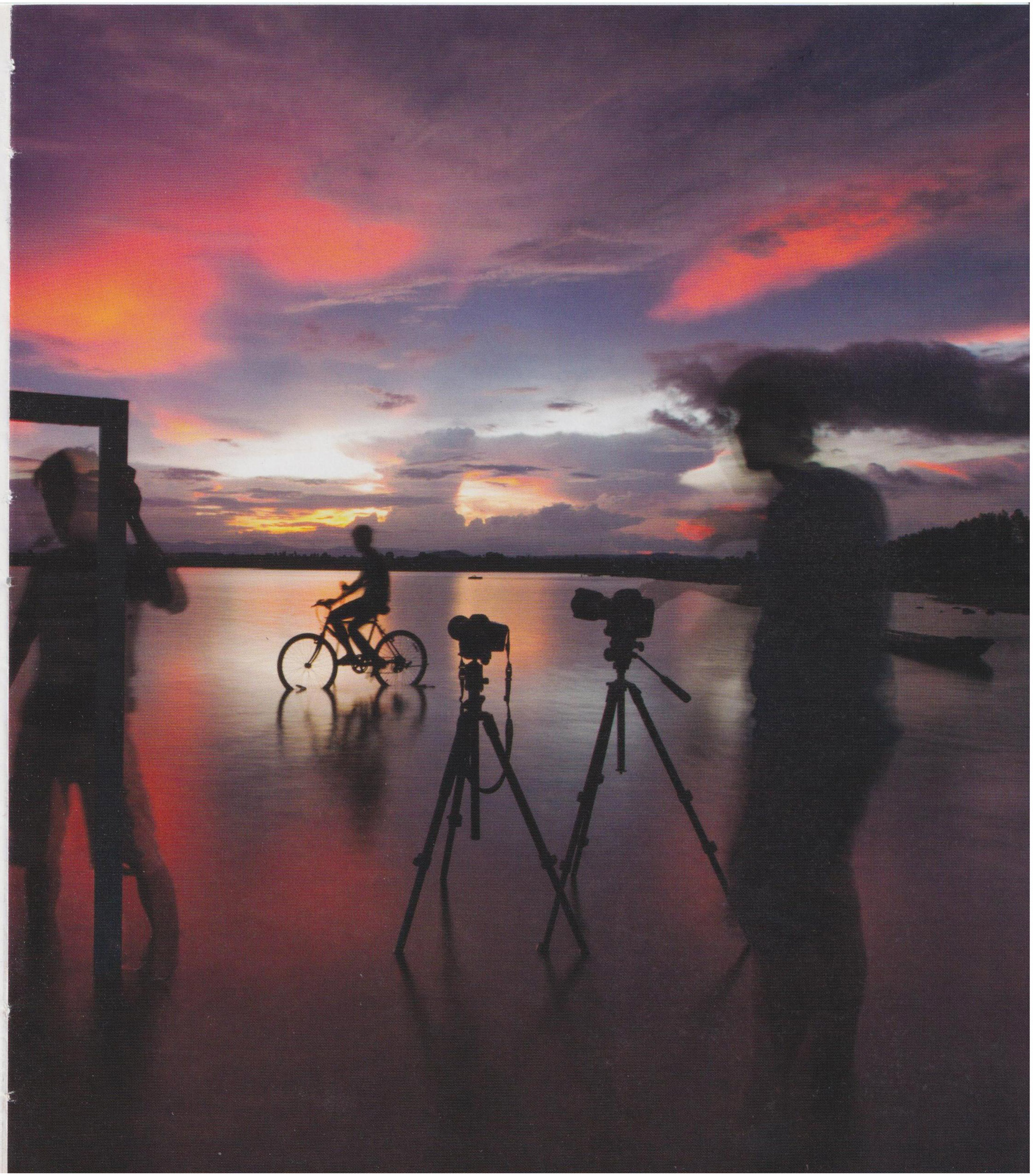
"คนที่ถือกำเนิดเป็นคนนั้น
ยังไม่จัดเป็นคนโดยสมบูรณ์
เพราะเหตุเพียงเกิดมามีรูปร่างเป็นคน
ต่อเมื่อมีการปฏิบัติ ประกอบด้วย
ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี สมกับ
ความเป็นคน จึงเรียกว่า
เป็นคนโดยธรรม"

Born into a physical being,
a human is not fully equipped till
the engagement with good and
evil, then he's worthy of man by
nature.

อ่างเก็บน้ำห้วยรวก-ห้วยเทียน

⊚ อำเภอเลาขวัญ ⊚ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

"ตนรักชีวิตของตน สะดุ้งกลัวความตายฉันใด
สัตว์อื่นก็รักชีวิตตนและสะดุ้งกลัวความตายฉันนั้น"

As one loving one's own life fears death,
so do other animals.

อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ๑ อำเภอศรีสวัสดิ์ ๑ ภคมาศ วิเชียรศรี

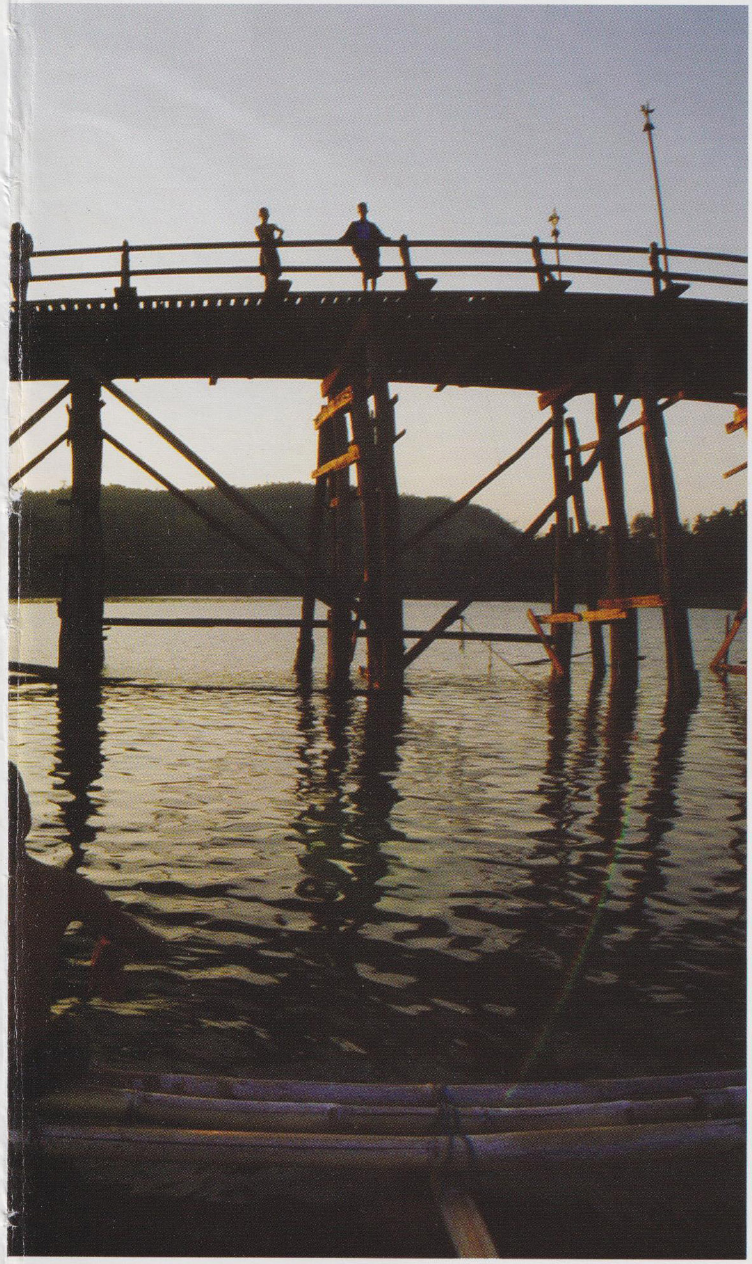

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์
◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ทอง เสกสุนทร

"ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด
สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น
จึงไม่ควรสร้างสุขให้ตนเอง
ด้วยการก่อความทุกข์ให้แก่คนอื่น"

As one is sick of stress
and fond of happiness,
so are other animals; therefore,
one should not gain happiness
at the distress of others.

"คนที่มุ่งประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น ไม่เกื้อกูลใคร
เป็นจำพวกเห็นแก่ตนโดยส่วนเดียว เป็นคนคับแคบ
ไม่ประพฤติการเป็นคุณประโยชน์แก่ใคร"

A person who lives for personal gain without sharing with others is that of selfishness, narrow-mindedness, and no charitable conduct.

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ รัตนมณี กำมะหยี่

"คติธรรมดาที่ไม่มีใครเกิดมาในโลกนี้จะหนีไปให้พ้นได้
ก็คือ ความแก่ ความตาย แต่คนโดยมากพากันประมาท
เหมือนอย่างว่า ไม่แก่ ไม่ตาย"

Naturally, no one in the world can reject agedness and death but most of them are negligent as if they were not aged and mortal.

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

"คนฉลาดจึงมีความคิดยาวและกว้างออกไป
เมื่อตนเองได้ประโยชน์มีความสุข ความเจริญ
ก็ทำการที่เป็นประโยชน์ แผ่ความสุขให้แก่ผู้อื่น"

Man of ingenuity has extensive thinking;
when gaining happiness and growth, he uses them
for the benefit and happiness of others.

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

หมู่บ้านมอญ
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ สงคราม โพธิ์วิไล

"คุณสมบัติคนดีมีเป็นอันมาก
แต่ความกตัญญูกตเวที
เป็นเหตุสำคัญที่สุดที่จะนำให้
คุณสมบัติทุกประการ
ของคนดีติดตามมา"

Good people appear in vast attributes but gratitude is of the most important one that introduces all others.

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

"คนหนึ่ง ๆ มีหน้าที่หลายอย่าง
เมื่อรู้จักหน้าที่ของตนคือยู่
และปฏิบัติให้เหมาะแก่หน้าที่
ก็จะรักษาไว้ได้ ทั้งบ้าน ทั้งเมือง
ทั้งศาสนา ทั้งตนเอง และผู้อื่น"

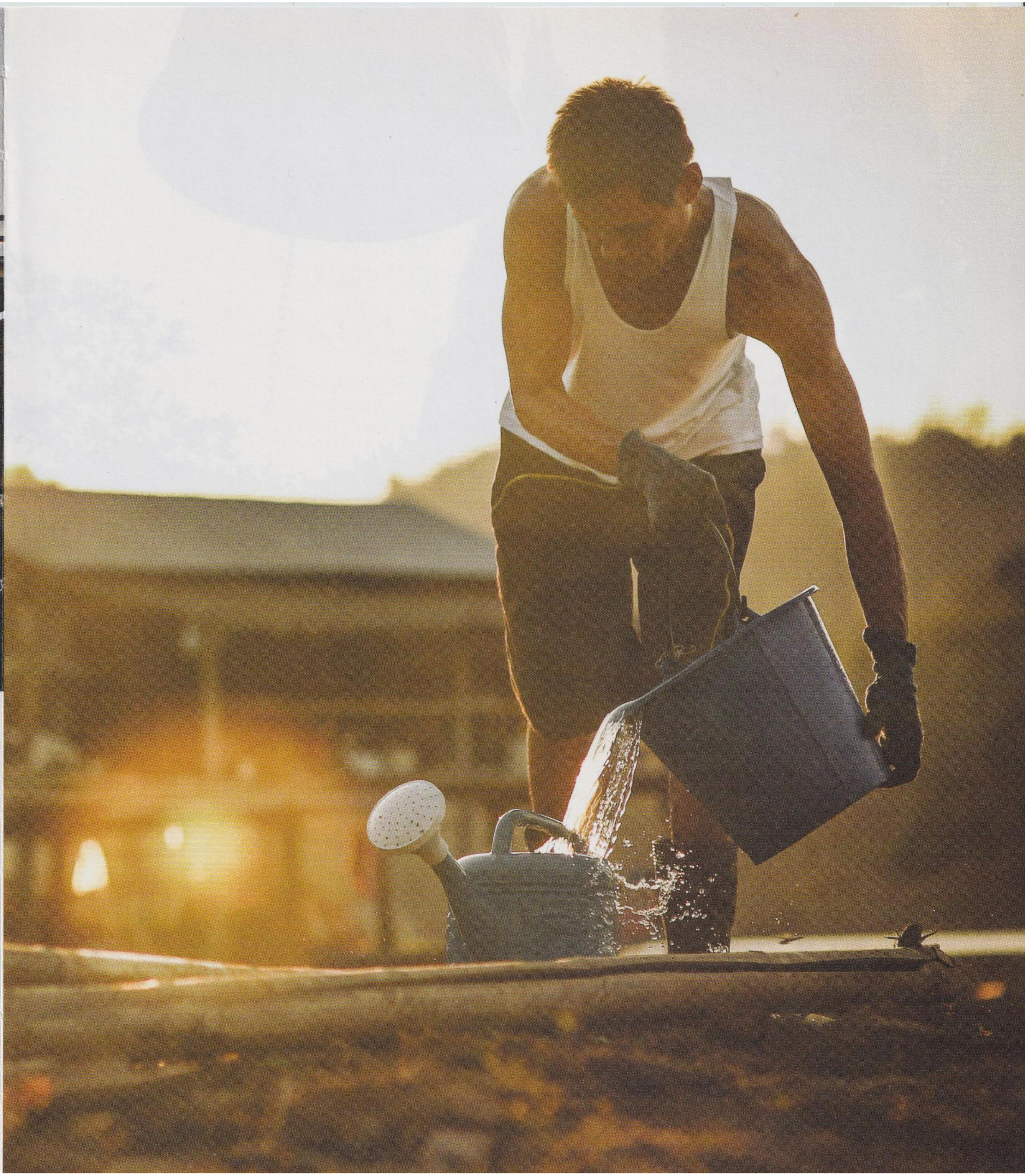
Each one has several duties;
when accepting and carrying
out them well, they will be able
to maintain their country,
religion, themselves and others.

"ควรทำหน้าที่ของตนให้ดี และด้วยความมีน้ำใจที่อดทน
ไม่คิดเบียดเบียนใคร มีจิตเมตตา มีเอ็นดูอนุเคราะห์
เมื่อตั้งใจปฏิบัติกรณียะ กอปรด้วยมีน้ำใจดังกล่าว
ก็ชื่อว่ารักษาทั้งตนทั้งผู้อื่นเป็นผู้รักษาไว้ได้ทั้งหมด"

Carry out well your duties without detriment to others,with patience, kindness and support. Such generous intention is believed to maintain both yourself and others.

ชุมชนมอญ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ภาพิระ สิทธิคงศักดิ์

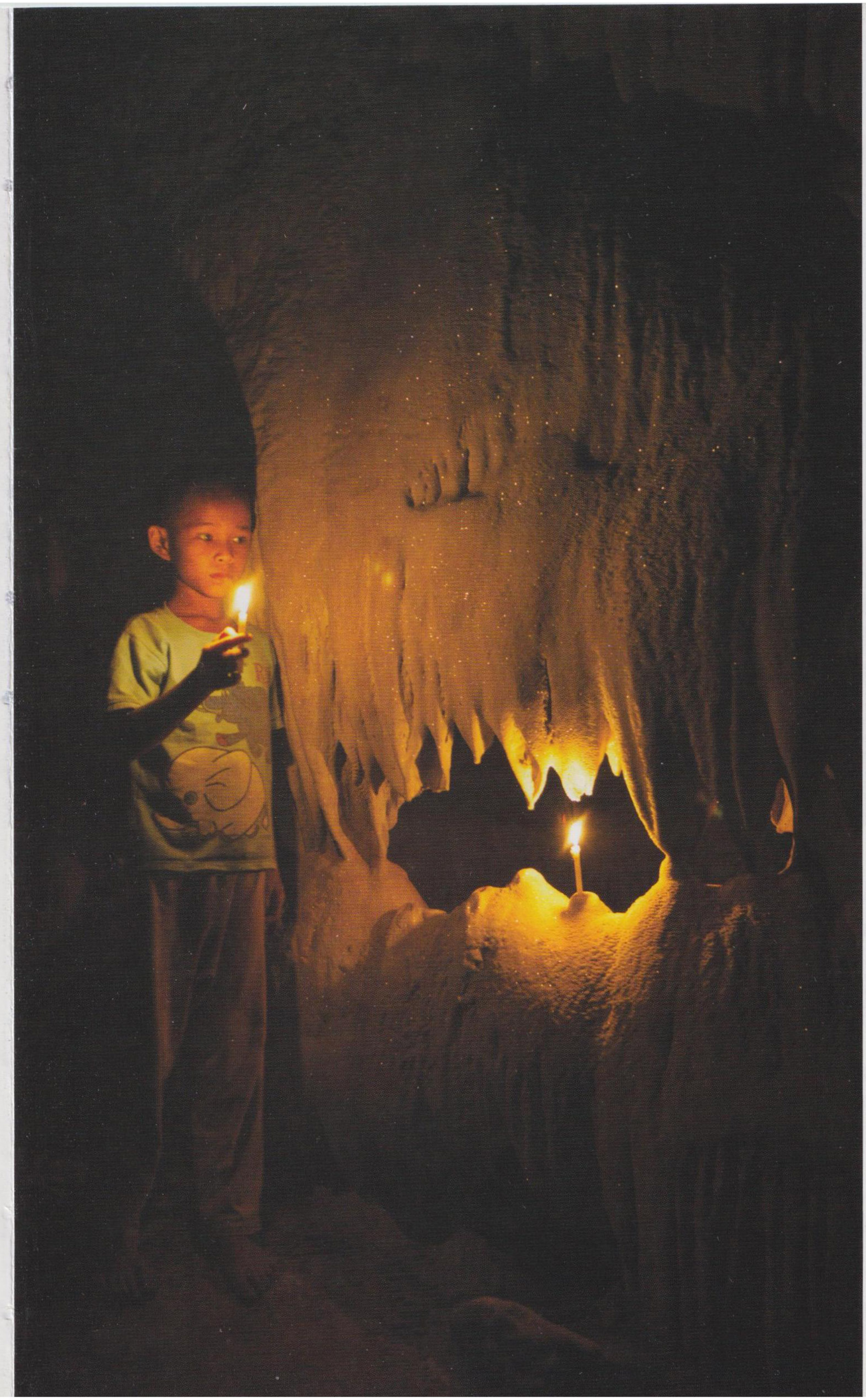

"คนที่ทำดีไม่น้อย เป็นทุกข์เพราะการทำดีของตน
ที่ไม่กล้าจะทำดีก็มี แต่คนทำดีที่ยังเป็นทุกข์ดังกล่าว
ก็เพราะยังทำไม่ถึงความดีแห่งจิตใจของตนเอง"

Some people suffer from doing good;
others even dare not start it. Such people suffer,
for what they have done doesn't penetrate
deeply into their virtue states of mind.

วัดถ้ำเสือ ๏ อำเภอท่าม่วง ๏ รัตนมณี กำมะหยี่

"คนเรานั้น นอกจากมีปัญญาแล้ว
ยังต้องมีความคิดอีกด้วย
จึงจะเอาตัวรอดได้จากอันตราย
ต่าง ๆ ในโลก"

Besides intellect, we must have wisdom to survive various types of peril in the world.

ถ้ำแก้วสวรรค์บันดาล

◎ อำเภอสังขละบุรี

◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

"อันความดีนั้น ย่อมเป็นอาภรณ์ เป็นอิสริยยศของคนดี
เพราะคนดีย่อมเห็นความดีนี้แหละเป็นยศอันยิ่งใหญ่
และย่อมพอใจประดับความดีเป็นอาภรณ์ จึงกล่าวได้ว่า
ความดีนั้นเป็นอิสริยาภรณ์ของคนดี"

Goodness is the status outfit of good people, for they see it as the great nobility and wear it contentedly; goodness can be said to be decorations of good people.

ลานเจดีย์พุทธคยา วัดวังก์วิเวการาม ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ โกสินทร์ สุขุม

"หน้าที่ของคนเราที่จะพึงปฏิบัติต่อชีวิตร่างกาย คือ
บริหารรักษาให้ปราศจากโรค ให้มีสมรรถภาพ
และรับประกอบให้เป็นชีวิตดี ชีวิตที่อุดม ไม่ให้เป็น
ชีวิตชั่ว ชีวิตเปล่าประโยชน์"

We are obliged to treat our life and body, that is,
we keep away from diseases, maintain competence,
and put all together to make good and healthy life,
not evil and useless.

หัตถศิลป์ บ้านหนองขาว ๑ อำเภอท่าม่วง ๑ ธนกฤต กาลเศรณี

"คนที่อ่อนแอ ย่อมแพ้อุปสรรคง่าย ๆ
ส่วนคนที่เข้มแข็ง ย่อมไม่ยอมแพ้
เมื่อพบอุปสรรคก็แก้ไขไป รักษาการงาน
หรือสิ่งมุ่งจะทำไว้ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น"

The weak easily yield to difficulties
but the strong stand against, maintaining
the destination firmly.

สะพานอุตตมานุสรณ์ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ พงษ์ชัย มูลสาร

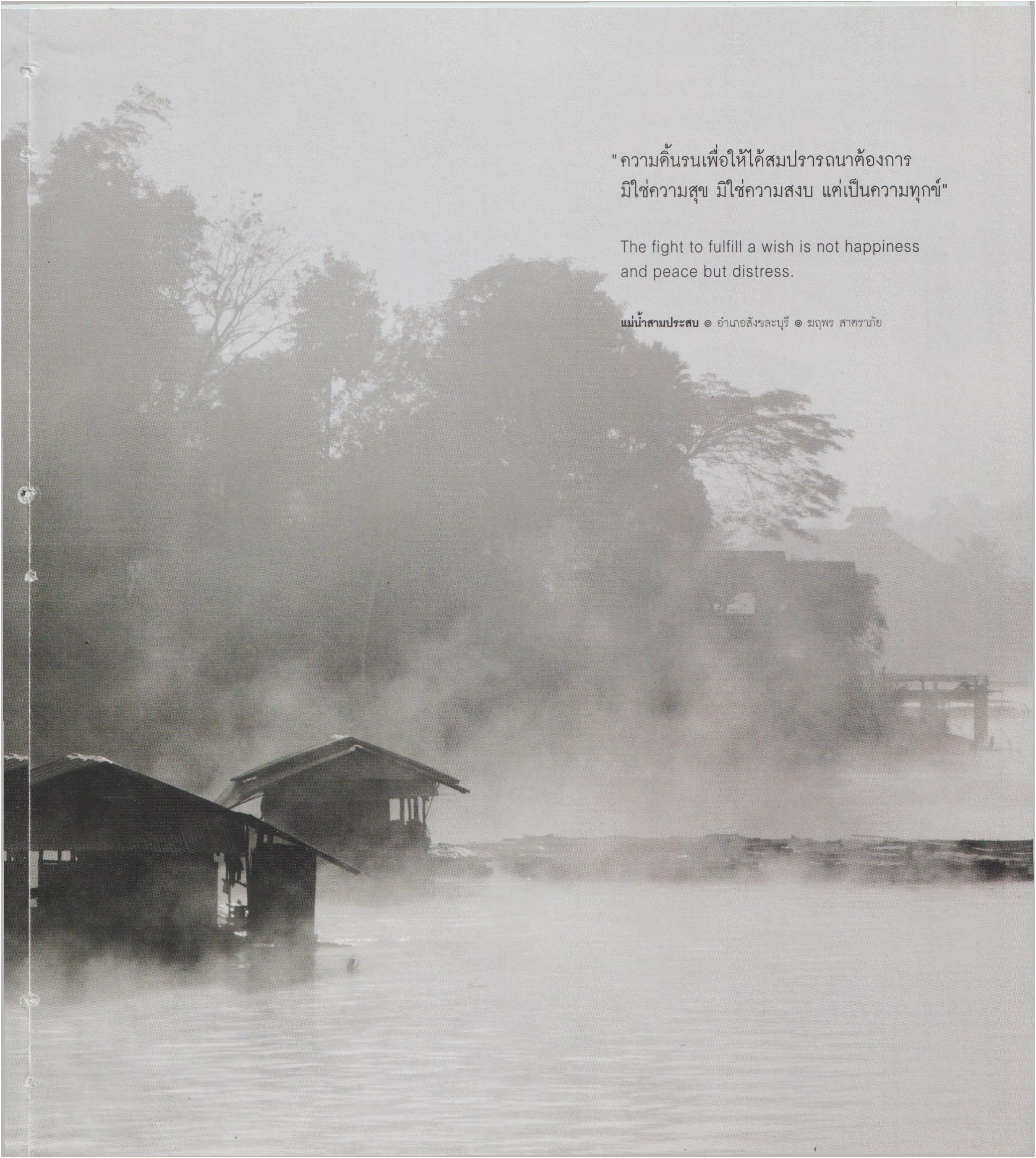

อาสาฬหบูชา วัดท่าขนุน
◎ อำเภอทองผาภูมิ ◎ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

"วิสัยของบัณฑิตคือคนที่ฉลาดนั้น
ย่อมไม่ยอมแพ้หรืออับจน
ต่อเหตุการณ์ทั้งหลายที่รัดรึงเข้ามา
ย่อมใช้ความคิดคลี่คลาย
เอาตัวรอดปลอดภัยให้จงได้"

Pundits, resourceful people,
are not at a loss in any forceful situation;
they ease any hindrance and
survive by their wits.

"ความดิ้นรนเพื่อให้ได้สมปรารถนาต้องการ
มิใช่ความสุข มิใช่ความสงบ แต่เป็นความทุกข์"

The fight to fulfill a wish is not happiness
and peace but distress.

แม่น้ำสามประสบ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ฆฤพร สาศราภัย

"โดยมากอุปสรรคต่าง ๆ เป็นเรื่องหยุมหยิมเล็กน้อย ไม่มีสาระ แต่มักจะรับเข้ายึดถือเป็นอารมณ์กวนใจ ให้เดือดร้อนไปเอง"

Basically, any difficulty is of a marginal matter but we ourselves emotionally react to it and let it form trouble.

ริมฝั่งน้ำซองกาเลีย ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ณิชยา ประดิษฐ์ทรัพย์

"กรรม แปลว่ากิจที่คนกระทำ
คำว่าทำหมายถึง ทั้งทำด้วยกาย
อันเรียกว่า กายกรรม ทั้งด้วยวาจา
คือพูดอันเรียกว่า วจีกรรม
ทั้งด้วยใจ คือคิดอันเรียกว่า
มโนกรรม"

Karma is what we do; the word 'do' refers to activities of body, activities of speech, and activities of mind.

สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ วินนิวัตร ไตรครงสัตย์

"การที่จะดูว่าอะไรดีหรือไม่ดี ต้องดูให้ยืดยาวออกไปถึงปลายทาง มิใช่ดูเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ และไม่พะวงติดอยู่กับสุขทุกข์ หรือความสนุกไม่สนุกในระยะสั้น ๆ เพราะจะทำให้ก้าวหน้าไปถึงเบื้องปลายไม่สำเร็จ"

To decide good or bad, we must see through as far as the end, not partially and not to cling to short-term happiness and suffering - enjoyment and gloom. Otherwise, we will not advance to the destination.

สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ณัฐพล ปฐมกสิกุล

"การแก้ปัญหาของคนเรา ถ้าป้องกันไว้ก่อน
แก้ไม่ทัน หรือแก้ปัญหายังเล็กน้อยจะง่ายกว่า
เหมือนอย่างดับไฟกองเล็ก ง่ายกว่าดับไฟกองโต"

To deal with a problem, if it can't be prevented in time, it's easier to solve it when still small; putting out a small fire is easier than a big one.

ท้องทุ่งอำเภอท่าม่วง ๏ มุมมองจากวัดถ้ำเสือ ๏ พรพิมล เหล่ากุศบอค

"การหัดทำสมาธิอยู่เสมอ ให้จิตใจได้สมาธิที่ดีขึ้น และออกไปทำงานก็ใช้สมาธิในการทำงาน คือไม่ใช้สมาธิมากำหนดอยู่ในกรรมฐานข้อใดข้อหนึ่ง นำสมาธินั้นกำหนดในงานที่ทำ งานที่ทำนั้นจะดีขึ้น"

Usual meditation makes better concentration. To concentrate at work doesn't mean to stick in one or another code of meditation, instead, to use it to create better work.

เขากำแพง อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์
๏ อำเภอศรีสวัสดิ์ ๏ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

" เอาสมาธิมาตั้งในงานที่ทำ ก็จะทำงานได้ดี
และได้ตัวปัญญา อันเป็นผลของสมาธิ
เมื่อมีสมาธิในการทำงาน ทำให้สามารถ
ปฏิบัติงานได้ดี เมื่อจะทำอะไรก็ใช้สมาธิทำในสิ่งนั้น
ก็ได้ปัญญาในสิ่งที่ทำนั้นทุกอย่าง"

Putting in concentration at work attains good work as well as intellect resulting from meditation. When concentrating on working, the work goes nice; whatever is done through concentration, intellect is attained as well.

อ่างเก็บน้ำห้วยรวก-ห้วยเทียน
◎ อำเภอเลาขวัญ ◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

"ความเชื่อเรื่องกรรม ถ้าเชื่อให้ถูกทาง
ก็จะแก้ความเชื่อเรื่องโชคลางต่าง ๆ ได้เป็นอันมาก"

Karma belief, if perceived correctly,
it canvastly change the belief of superstitions.

สะพานอุตตมานุสรณ์
๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ กาญจนา สงค์ประชา

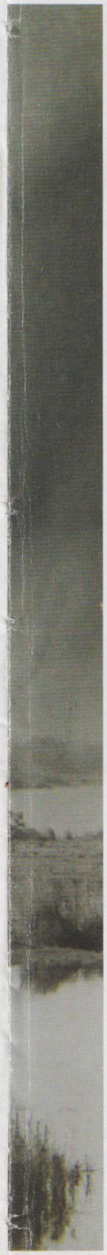

"ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อกรรมของตนเอง
จะป้ายให้คนอื่นไม่ได้ คนทำดีจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม
ก็เป็นคนดีเพราะกรรมของตน"

Everyone must be responsible for what they've done;
karma can't be passed to others. Man of virtue,
elder or minor, is seen through his own karma.

บ้านเขาแหลม ๏ อำเภอหนองปรือ ๏ ประวิทย์ อุ่นเพชร

"เชื่อเสียเถิด ว่ากรรมให้ผลจริง ทำแล้วหนีไม่พ้น ต้องได้รับ
ผลของกรรมที่ทำแล้วนั้นแน่นอน ไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่ง"

Do believe karma really works its way; we can never reject our
karma but truly accept the consequences of it some time.

ปากแพรก ◎ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ◎ สงคราม โพธิ์วิไล

"กรรมมีจริง ผลของกรรมมีจริง
กรรมดีให้ผลดีจริง กรรมชั่วให้ผลชั่วจริง
ผู้ใดทำกรรมใดไว้ จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น"

Karma exists, and so does retribution.
Good will be rewarded with good, evil with evil.
One will certainly take what one has done in turn.

ตักบาตรเทโว วัดวังก์วิเวการาม ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ทอง เสกสุนทร

"บาปบุญมีผลแก่ผู้ทำจริง เชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่พึงประมาท
เพราะเมื่อเกิดผลแล้วจะต้องเสียใจเป็นที่สุด
ใครก็ช่วยไม่ได้ ทำดีไว้ก่อนดีกว่า"

Demerit has an effect on doers truly;
never be negligent whether or not you believe it.
Once it takes effect, you will bitterly regret it;
nobody can help, so get on well.

สะพานข้ามแม่น้ำแคว ๏ อำเภอเมือง ๏ คชานนท์ พงษ์สวัสดิ์

"จะทุกข์หรือไม่ทุกข์ อยู่ที่ความคิดของตนเอง"

Either happiness or unhappiness
is ordered by our thought.

๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ สิทธิชัย โพธิ์แก้ว

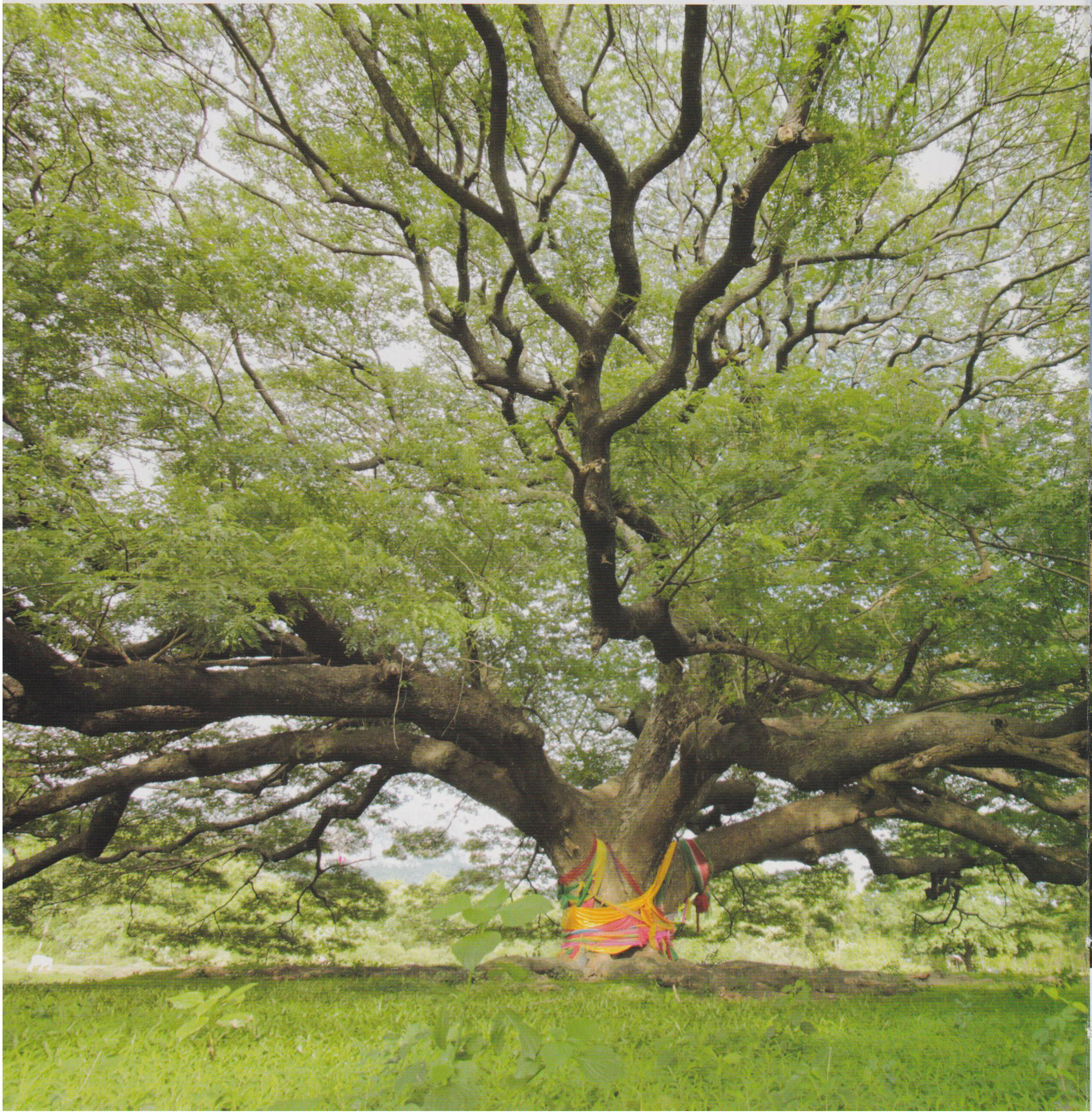

"ความคิดเป็นเหตุแห่งความทุกข์
และความคิดก็เป็นเหตุแห่งความสุขได้
พึงรอบคอบในการใช้ความคิด"

Thought originates unhappiness
as well as happiness; be discreet to think.

เส้นทางชนบท ◎ อำเภอบ่อพลอย ◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto

" ความคิดก็เหมือนร่างกาย
เหมือนต้นหมากรากไม้ต้องการปุ๋ย
ต้องการความดูแลรักษา
ไม่เช่นนั้นก็อาจจะไม่เติบโตเจริญงอกงาม"

Thought, like a human body or plant,
needs fertilizer and care to grow.

ต้นจามจุรี กองการสัตว์และเกษตรกรรมที่ 1 กรมการสัตว์ทหารบก
◎ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ◎ สงคราม โพธิ์วิไล

"จะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย
ที่จะทำความคิดของเราให้เป็นผู้ช่วยให้สบายใจ
ให้ไม่เป็นทุกข์เดือดร้อน"

Easy or hard, it all depends,
to make our thought a clue to happiness, not trouble.

ตลาดสดชุมชนบ้านเหนือ 2 (ตลาดเก่า)
๑ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๑ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์ - Kanphoto Club

"ความคิดผิดคือมือมีพลัง
ที่จะดึงความทุกข์ร้อนร้อยแปดประการ
เข้ารุมล้อมจิตใจ ทำให้เป็นทุกข์"

Wrong concept is a powerful hand
gathering all trouble to seize the mind,
causing unhappiness.

คนเผาถ่าน บ้านเบญพาด
๏ อำเภอพนมทวน ๏ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

"คิดให้เป็นทุกข์เมื่อไร พึงมีสติระลึกให้ได้
แม้จะช้าไปบ้าง ก็ยังดีกว่าไม่มีสติระลึกได้เสียเลย"

When a mind reacts to unhappiness,
compose yourself. Better late than never, though.

บนเส้นทางชนบท 3480 ๏ อำเภอหนองปรือ ๏ คชานนท์ พงษ์สวัสดิ์

"ปัจจุบันมีเรื่องร้ายเกิดขึ้นไม่ว่างเว้น
เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่ตนเอง
ต้องระวังความคิดให้ดีที่สุด
อย่าให้เพ่งโทษใครทั้งนั้น"

Unsavory matters occur daily.
For your own benefit, remain vigilant
to think, not to blame anyone.

ชีวิตกับสายน้ำ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ชฎาอาร ฉายปุริยานนท์

ลำน้ำแควน้อย ๑ อำเภอไทรโยค ๑ ธีรภาพ โลหิตกุล

"ความคิดกับปัญญาอย่าให้แยกจากกัน
นั่นคือคิดอะไรก็ให้ประกอบด้วยเหตุผลเสมอ
อย่าทิ้งปัญญา อย่าทิ้งเหตุผล"

Never separate thought from wisdom,
that is, always think with logical mind;
do not think without wisdom - logic.

"ความคิดที่ประกอบด้วยสติและปัญญา
คือเหตุผลเท่านั้นที่จะชำระล้างกิเลส
เครื่องเศร้าหมองมิให้แปดเปื้อนใจได้"

Thinking intellectually is certain logic
to wash out the lust in mind.

เขื่อนท่าทุ่งนา ๏ อำเภอศรีสวัสดิ์ ๏ ปรเมศร์ กลิ่นหอม

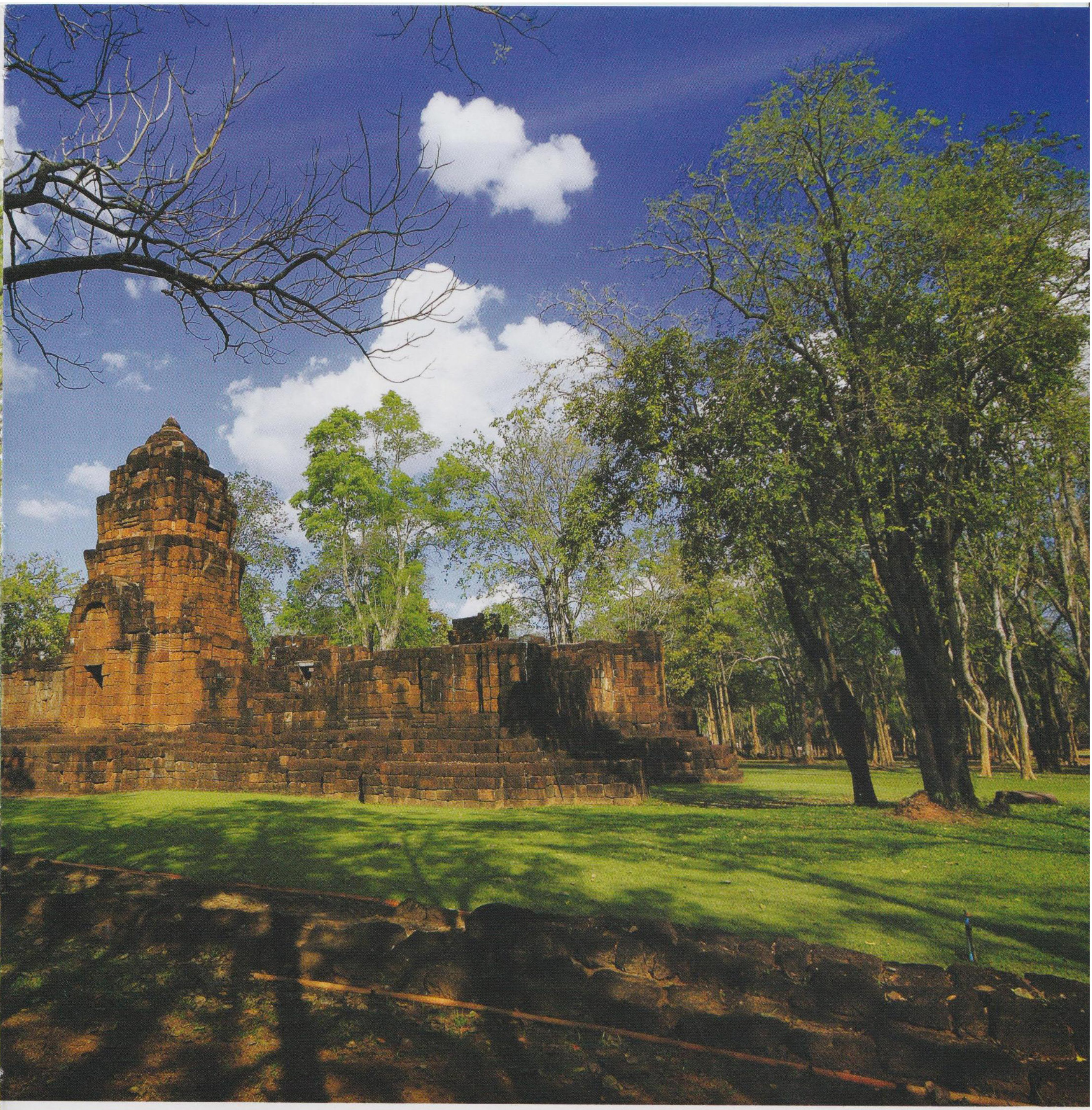

"ปัญญาหรือเหตุผลจะแสดงออกในรูปของความคิด
คือต้องคิดให้ถูกให้ชอบ ปัญญาจึงทำงานได้
ที่กล่าวว่าให้ใช้ปัญญา ก็คือให้คิดให้มีเหตุผลนั่นเอง"

Wisdom or logic will come out in form of thought.
When thinking sensibly, wisdom works its way,
that is to say using wisdom means thinking logically.

อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์
๏ อำเภอเมือง ๏ พศวัฒน์ สิริศิลปสรณ์

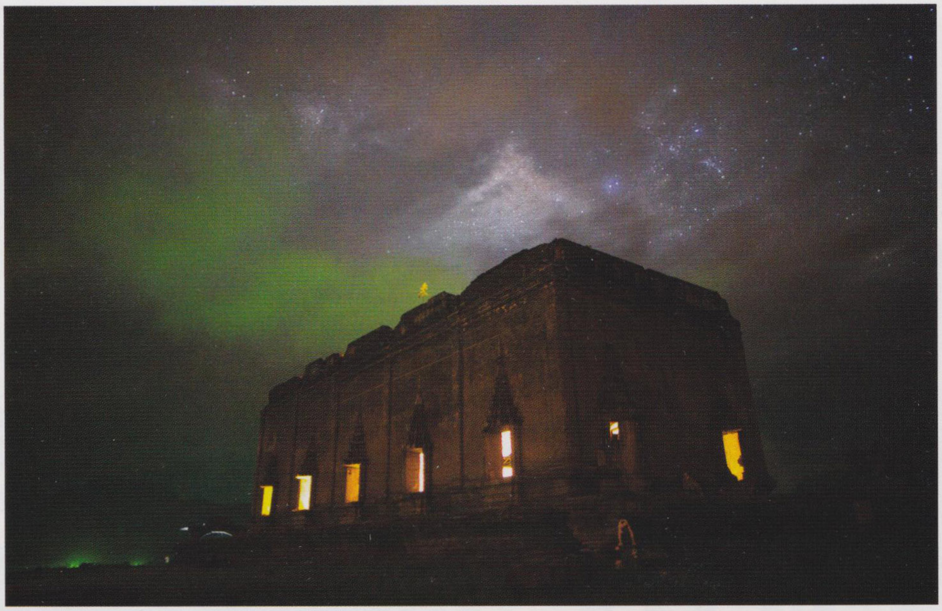

"ปัญญาเท่านั้นที่จะพาชีวิต
ไปสู่ความสุขสวัสดีตลอดไปทุกภพทุกชาติ
ขาดปัญญาชีวิตน่ากลัวนัก"

Only wisdom leads to well-being in any world;
without wisdom, life is seriously endangered.

สายน้ำ สามัคคี ปากแพรก ๏ อำเภอเมือง ๏ สรรพสิทธิ์ นิมิตสันติวงศ์

" พึงระวังความคิดให้จงดี
ให้เป็นความคิดที่เปิดทาง
ให้แสงแห่งปัญญาฉายออก
อย่าให้เป็นความคิดที่ปิดกั้นทาง
มิให้แสงแห่งปัญญาปรากฏได้"

Think twice about things.
When thinking, let the beam
of wisdom come out, not
form a wisdom blockage.

พระอุโบสถเก่า วัดวังก์วิเวการาม ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ณัฐพงษ์ นักเวชน์

"ความรู้ถูก รู้ผิด รู้ดี รู้ชั่ว นั้นสำคัญมาก
จะคิดจะพูดจะทำอะไร ให้คำนึงถึงความถูก
ความผิด ความดี ความชั่วให้อย่างยิ่ง"

The sense of right and wrong - good and evil, is of vital importance. Before thinking and speaking, right and wrong - good and evil must be seriously taken into account.

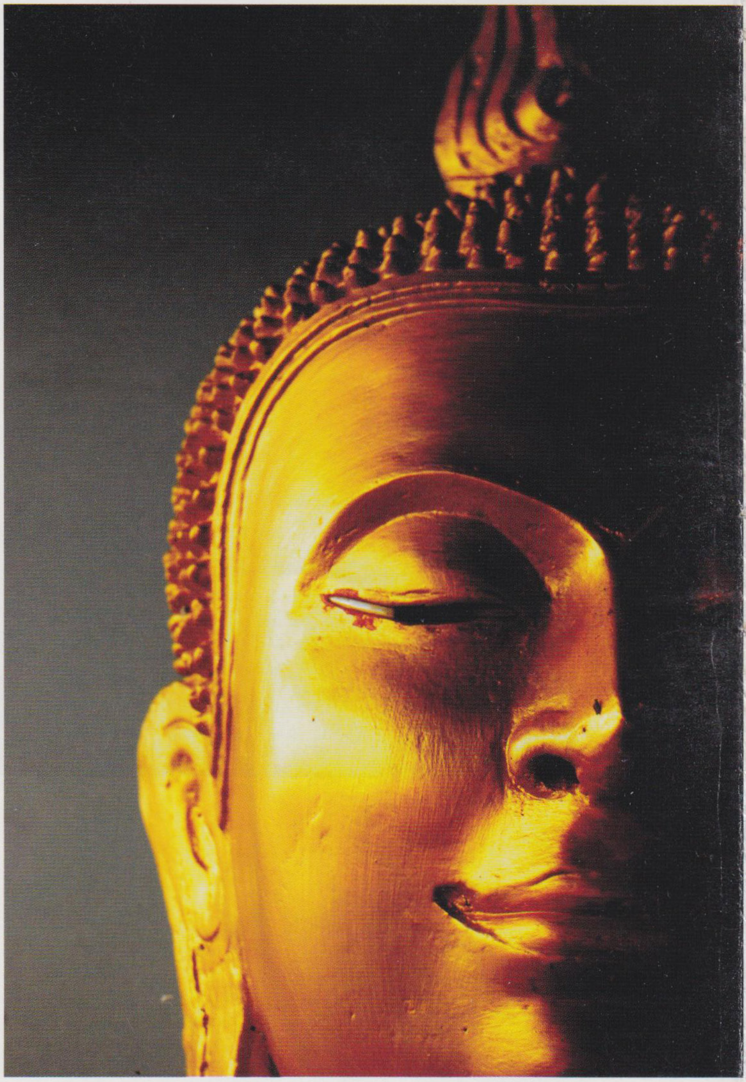
สะพานอุตตมานุสรณ์ ๑ อำเภอสังขละบุรี ๑ บัญชา ฟักช่าง

"ปัญญาเท่านั้นที่ทำให้คนเหนือคน
ทั้งด้วยความดี ความสำเร็จ ความสุข"

Wisdom makes invincible man of
goodness, success and happiness.

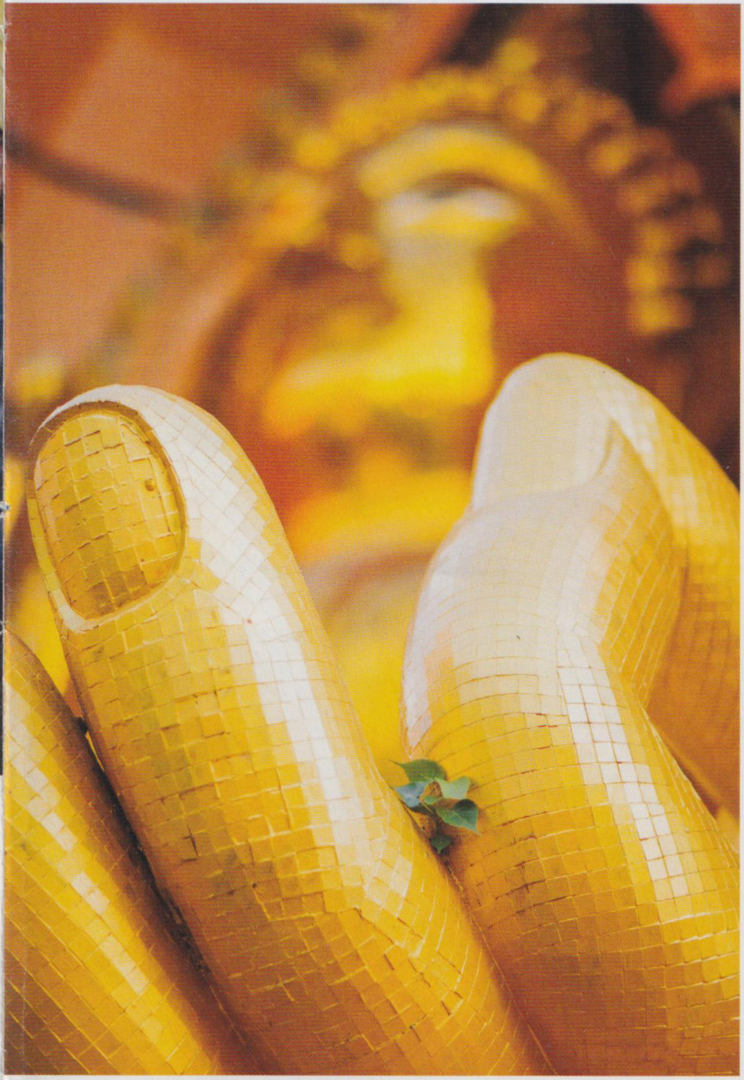
ม่านหมอกและสายน้ำแควน้อย ๑ อำเภอไทรโยค ๑ อาทิติ โคเลิศ

"ปัญญามีอำนาจเหนือความคิด ก็คือปัญญามีอำนาจเหนือกิเลสนั่นเอง เพราะเมื่อปัญญาควบคุมความคิดได้ ความคิดก็จะไม่ปรุงแต่งไปกวนกิเลสที่มีอยู่เต็มโลกให้โลดแล่นเข้าประชิดติดใจ จึงเป็นการควบคุมกิเลสได้พร้อมกับควบคุมความคิด"

Wisdom has influence over thought, that is, it has influence over lust. When wisdom certainly controls thought, thought will not provoke lust all over ready to seize control of mind. The lust is under control as well as the thought thus.

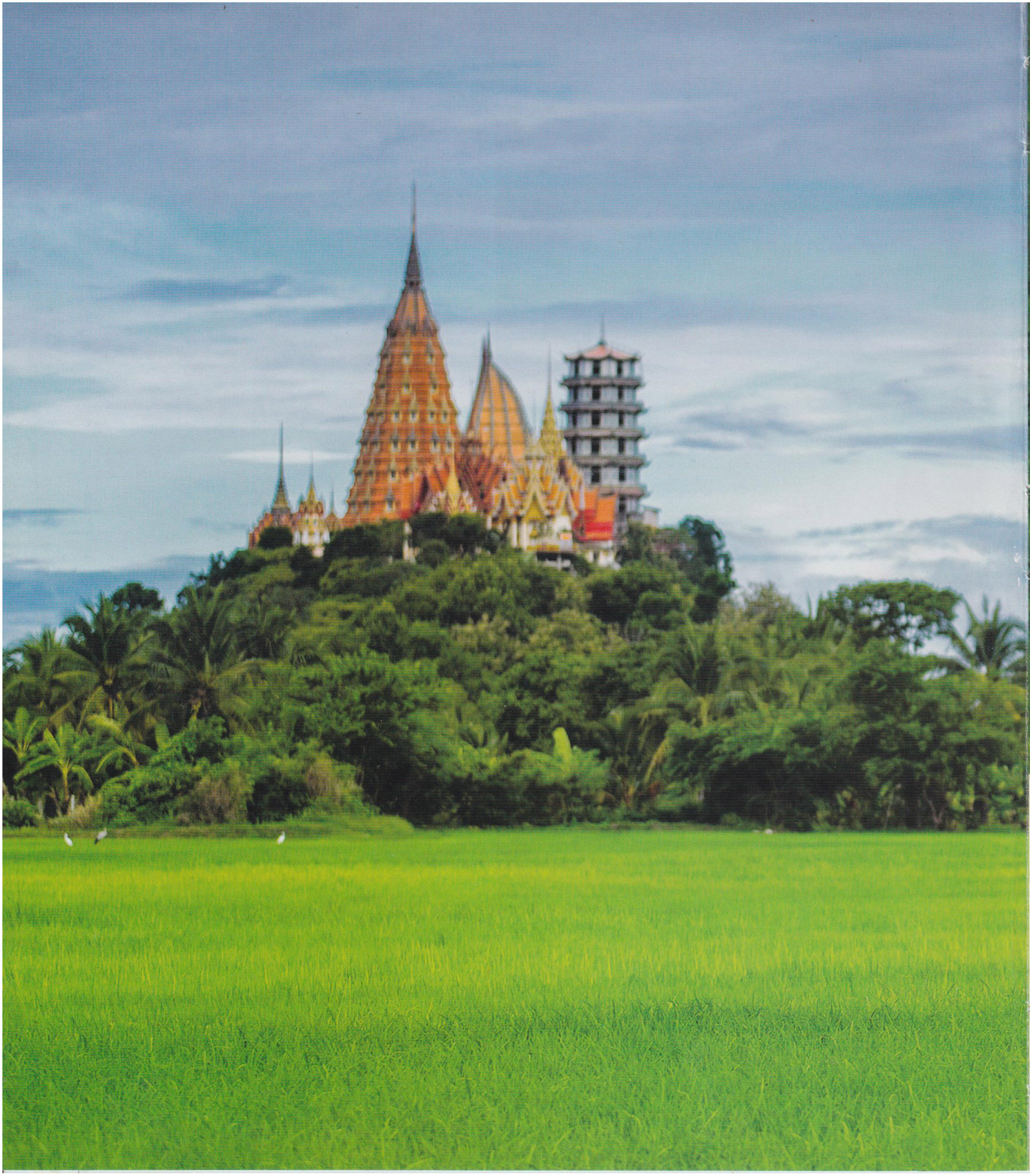
พระปฏิมา วัดมโนธรรมาราม (วัดนางโน)
๏ อำเภอท่าม่วง ๏ ปฤษณา ถาดกิ่ง

"ให้ความทุกข์ของตนนี้แหละเป็นปุ๋ย
ปลูกเมตตาให้เจริญงอกงามอยู่ภายในใจ
จนถึงให้เปี่ยมล้นพ้นออกไปภายนอก
สู่มนุษย์สู่สัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย"

See distress as the compost for kindness
to grow and fill your mind so full that it can
spill over into humans and beasts all over.

สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยศาสนา
◎ วัดถ้ำเสือ อำเภอท่าม่วง ◎ สรรพสิทธิ์ นิมิตสันติวงศ์

"ความคิดที่ดีที่ชอบ สามารถเปลี่ยนความทุกข์
ให้เป็นเมตตาได้ ในขณะที่ความคิดไม่ดีไม่ชอบ
ไม่มีคุณประโยชน์อย่างใดเลย
มีแต่โทษสถานเดียว"

Righteous concept can change
unhappiness to kindness
while wrongful concept gives
no use at all but harm.

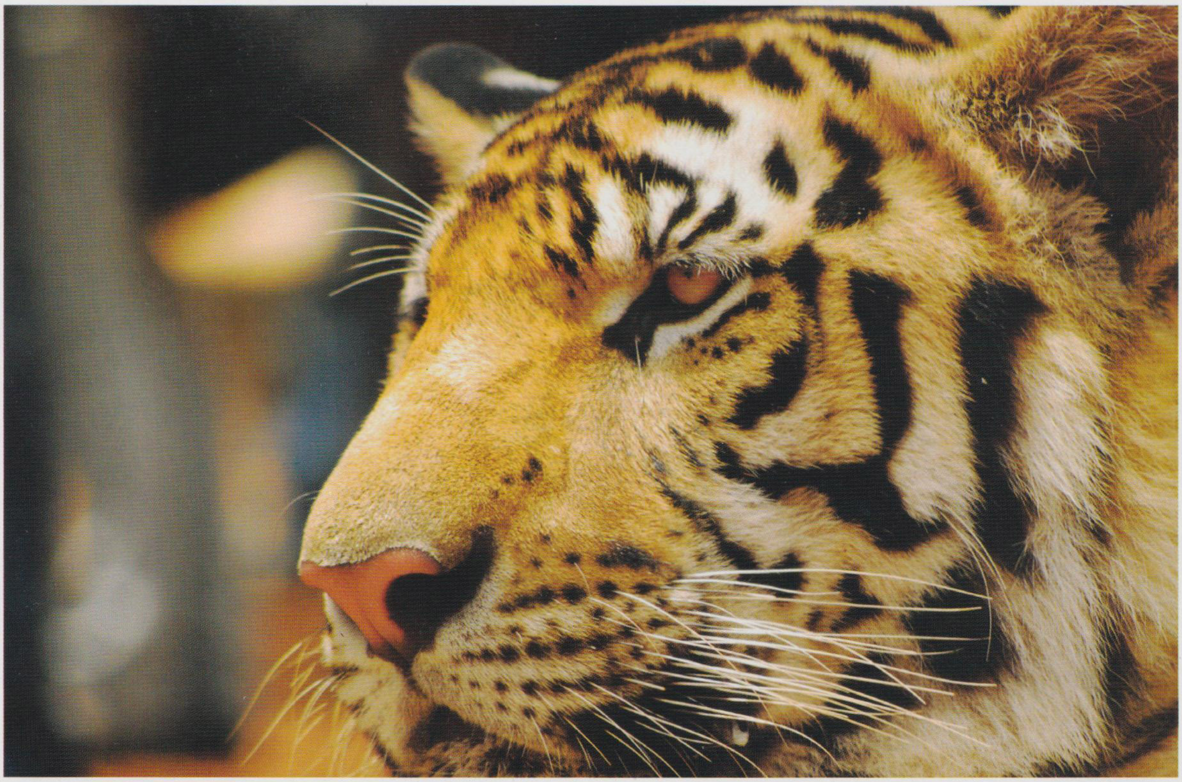
บ้านของผมหลังวัดถ้ำเสือ ◎ อำเภอท่าม่วง ◎ อนันต์ วณิโชภาส

"ความคิดความเชื่อไม่สามารถทำให้
สัจธรรมคือความจริงเปลี่ยนไปได้
สัจธรรมมีอยู่อย่างไรต้องเป็นอยู่อย่างนั้น
ไม่เปลี่ยนไปตามความคิดความเชื่อ"

Concept and belief cannot change truth;
truth stands still forever, not changed
by concept and belief.

ท่าน้ำวัดท่าขนุน ๏ อำเภอทองผาภูมิ ๏ เจียรนัย ปรีชากุล

"ผู้ที่เลี้ยงเสือจนเติบโตแข็งแรงเต็มที่
จะรู้ได้ เห็นได้จากรูปร่างของเสือ
ผู้ที่เลี้ยงกิเลสจนกิเลสใหญ่โตมโหฬาร
จะรู้ได้ เห็นได้จากการกระทำของผู้นั้น"

One who keeps a tiger will know how
it grows stronger by its look;
one who keeps lust will know how
it growsbigger by one's deed.

วัดเสือ (วัดป่าหลวงตาบัว) ๑ อำเภอไทรโยค ๑ ปฤษณา ถาดกิ่ง

"กิเลสไม่แตกต่างจากเสือ ทั้งยังมีฤทธิ์ร้ายแรง
ยิ่งกว่าเสืออย่างประมาณมิได้ ผู้ยอมเชื่อความจริง
ว่ากิเลสร้ายกว่าเสือย่อมไม่ประมาทเลี้ยงกิเลสให้เติบโต"

Lust is like a tiger but extremely much more powerful. One who admits lust is deadlier than a tiger will never nurture lust.

วัดเสือ (วัดป่าหลวงตาบัว) ๏ อำเภอไทรโยค ๏ ปฤษณา ถาดกิ่ง

"เหตุร้ายแรงอันเกิดจากกิเลสของมนุษย์นั้น
ควรนำมาเป็นครูอบรมจิตใจได้อย่างดีที่สุด"

The unsavory matters resulting from
people's lust should be best seen as
the coaches of mind training.

วัดเสือ (วัดป่าหลวงตาบัว) ◎ อำเภอไทรโยค ◎ ปฤษณา ถาดกิ่ง

เขื่อนวชิราลงกรณ์ (เขื่อนเขาแหลม)
๏ อำเภอทองผาภูมิ ๏ วรรณี ตั้งกิจสงวน

"อำนาจของกิเลสนั้น เป็นอำนาจที่ยิ่งใหญ่
เหนืออำนาจอื่นใดทั้งปวง
มีอำนาจเดียวที่อาจชนะอำนาจของกิเลสได้
นั่นคือ อำนาจแห่งธรรมะ"

The power of lust is the greatest of all;
the only one power that may conquer
lust is dharma.

"ศัตรูคือยากำลัง ศัตรูก็คืออุปสรรคนั่นเอง
อุปสรรคก็คือศัตรูนั่นเอง
ศัตรูคือยากำลัง อุปสรรคก็คือยากำลัง
ศัตรูไม่ใช่ยาตาย อุปสรรคก็ไม่ใช่ยาตาย
แต่ศัตรูหรืออุปสรรคก็ตาม
เป็นยากำลังสำหรับผู้มีปัญญาบารมี
พอเพียงเท่านั้น"

An enemy is a stimulant; an enemy is an obstacle. So an obstacle is an enemy. An enemy is a stimulant, and so is an obstacle. An enemy isn't a poison, and neither is an obstacle. Either an enemy or an obstacle; however, is only a stimulant for man with sufficient wisdom.

สะพานข้ามแม่น้ำแคว ๏ อำเภอเมือง ๏ ณัฐวุฒิ แนวสุข

"ใจสำคัญที่สุด ใจต้องคิดไปก่อน
เป็นมโนกรรม กรรมทางใจ
อะไร ๆ จึงเป็นผลตามมา
จะดีจะชั่วก็แล้วแต่ใจ"

A mind is most important.
Activities of mind lead the way
before others follow, good or evil
decided by a mind.

หมู่บ้านมอญ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ฐิติมา พิรุฬห์สุขเกษม

"ใจสำคัญ โดยมีความคิดทำให้สำคัญ
ที่ทำบุญทำกุศล สร้างพระสร้างวัด
สร้างโรงเรียนกันได้สำเร็จ ก็มิใช่อะไรอื่น
มิใช่เกิดจากเงิน คือเงินมิใช่เป็นเหตุเริ่มต้น
เหตุเริ่มต้นที่แท้จริงคือใจ"

A prime mind is formed by thought. People manage to build Buddha images, temples and schools, not money donation that counts as an original cause but a mind.

วัดท่าขนุน ◎ อำเภอทองผาภูมิ ◎ เจียรนัย ปรีชากุล

"อำนาจจิตของมนุษย์มีกำลังเหนืออำนาจทั้งหลาย"
The power of a human’s mind is invincible.

คนแต่งหิน (ช่างเจียระไนพลอย)
๑ ย่านปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๑ ภาพิระ สิทธิคงศักดิ์

"จิตเพียงดวงเดียว คือจิตของคนเพียงคนเดียว
ก็มีอำนาจบันดาลให้เห็นได้อยู่แล้ว
จิตเพียงดวงเดียวที่เป็นจิตดี หรือคนดีนั่นเอง
แม้เพียงคนเดียวก็สามารถช่วยให้สังคม
ที่อยู่ร่วมด้วย เป็นสังคมที่สงบสุขได้"

A mind, only one person's mind,
is powerful enough. A good mind,
though only one, is able to make
the society it belongs peaceful.

วิถีชาวบ้าน ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ พงษ์ชัย มูลสาร

"ไม่มีอะไรจะเก่งกว่าอำนาจใจของเรา
จึงไม่มีอะไรจะเอาชนะความเข้มแข็งของใจเราได้"

Nothing is more powerful than our mind;
nothing conquers the strength of our mind.

วัดสมเด็จ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ฆฤพร สาตราภัย

สะพานอุตตมานุสรณ์ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ มฤพร สาครภัย

"สิ่งที่ควรระวังที่สุด คือใจตนเอง
ไม่ใช่ใจคนอื่น ไม่ใช่เรื่องคนอื่น
จะเป็นคนฉลาดคนโง่อยู่ที่ความคิด
ไม่ใช่อยู่ที่ความอยาก"

What to be most careful is our own mind,
not others' mind, not others' business;
a wit or a fool appointed
by our thought, not desire.

สถานีรถไฟถ้ำกระแซ ๏ อำเภอไทรโยค ๏ เฉลิมพล ศรีทอง

"อันใจนั้นฝึกได้ ไม่ใช่ฝึกไม่ได้
ฝึกอย่างใดก็จะเป็นอย่างนั้น
ฝึกให้ดีก็จะดี ฝึกให้ร้ายก็จะร้าย"

A mind is trainable;
it is what it's trained to be.
If trained to be good, it's good;
if bad, it's bad.

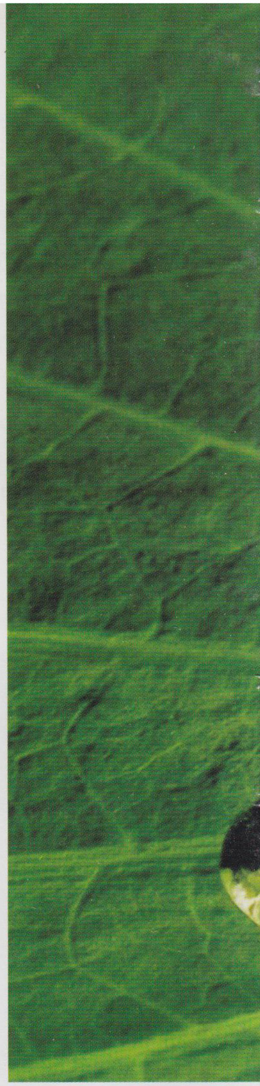
"การยกฐานะจากยากจนให้มั่งมีนั้น ทำได้ไม่ง่าย
บางคนตลอดชาตินี้อาจทำไม่สำเร็จ
แต่การยกระดับใจให้มั่งมีนั้น ทำได้ทุกคน
แม้มีความมุ่งมั่นจะทำจริง"

To become rich is not easy. Some people can't manage to do it all their life, but everyone can have a wealthy mind if they're determined.

ท้องทุ่งเขตตำบลม่วงชุม ใกล้วัดถ้ำเสือ ◎ อำเภอท่าม่วง ◎ ศราวุฒิ อ้นแก้ว

"อันความสนใจและตั้งใจจริงที่จะอบรมตนเองนี้สำคัญมาก
ขาดเสียไม่ได้ ถ้าขาดเสียก็จักไม่ได้รับความสำเร็จ"

Having an interest and paying attention to self-training
is extremely important; if not, one will never accomplish.

ลำน้ำสามประสบ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ชฎาธาร ฉายปุริยานนท์

"ความมีน้ำใจ เป็นจุดเริ่มต้นของความดีทุกอย่าง"
Generosity is the beginning of all goodness.

© ปฤษณา ถาคกิ่ง

บ้านไร่ป้า ตำบลห้วยเขย่ง ◎ อำเภอทองผาภูมิ ◎ นายใน

"ทุกชีวิตในโลกนี้ ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันทั้งนั้น
การให้ความเอื้อเฟื้อเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์-
อนุเคราะห์กัน จึงเป็นความถูกต้องงดงาม
เป็นความดีที่ควรแก่ความสรรเสริญ"

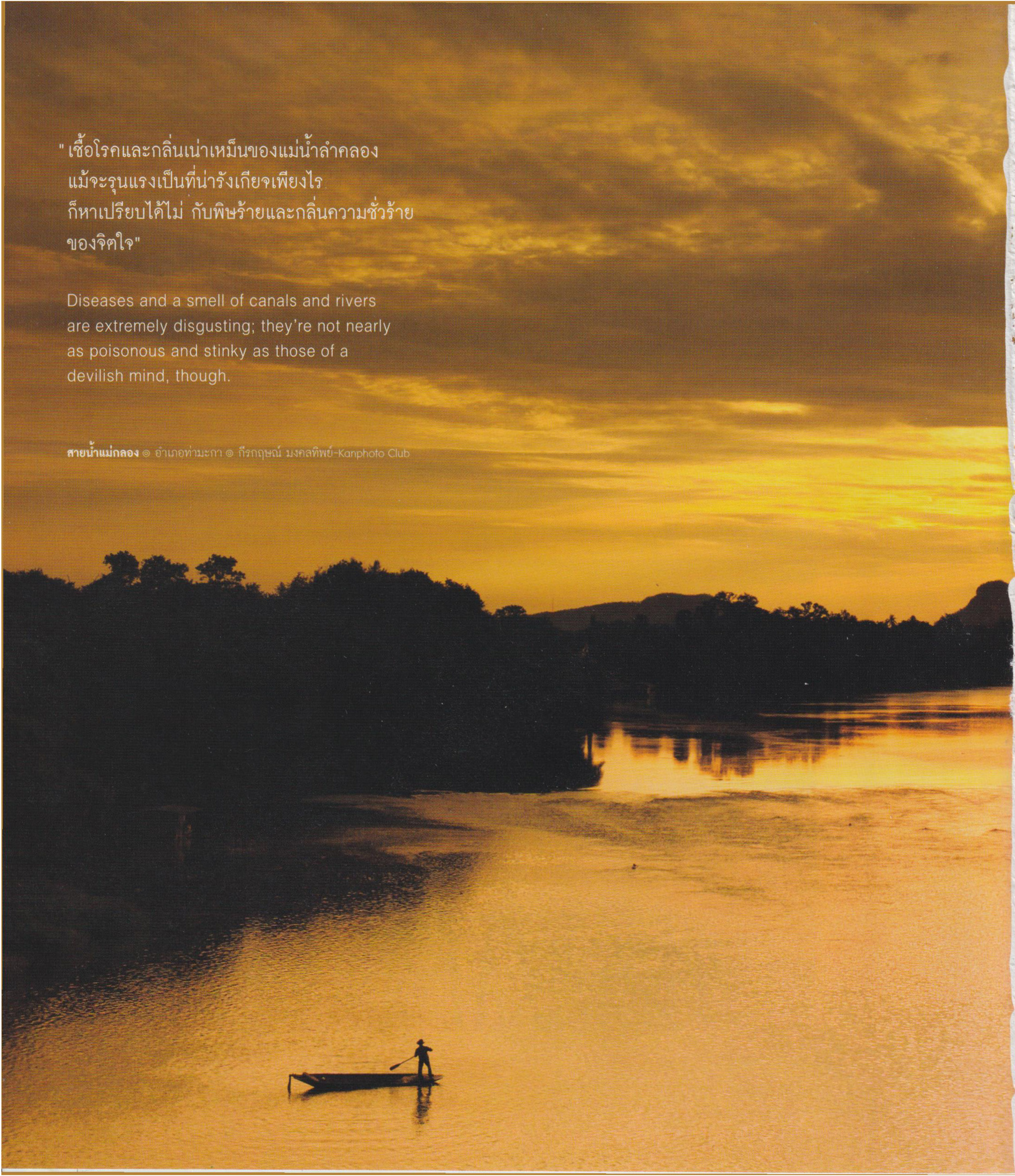
All lives in the world are fellows in the same destiny; giving support and help to each other is the righteousness to deserve admiration.

"ใจที่มีความคิดอาบยาพิษร้าย
เป็นใจที่ทำให้ตายได้ทั้งเป็น"

The mind with poisonous thought
is the mind with extreme suffering.

สะพานข้ามแม่น้ำแคว ๏ อำเภอเมือง ๏ พินิจ ศรีเมืองเก่า

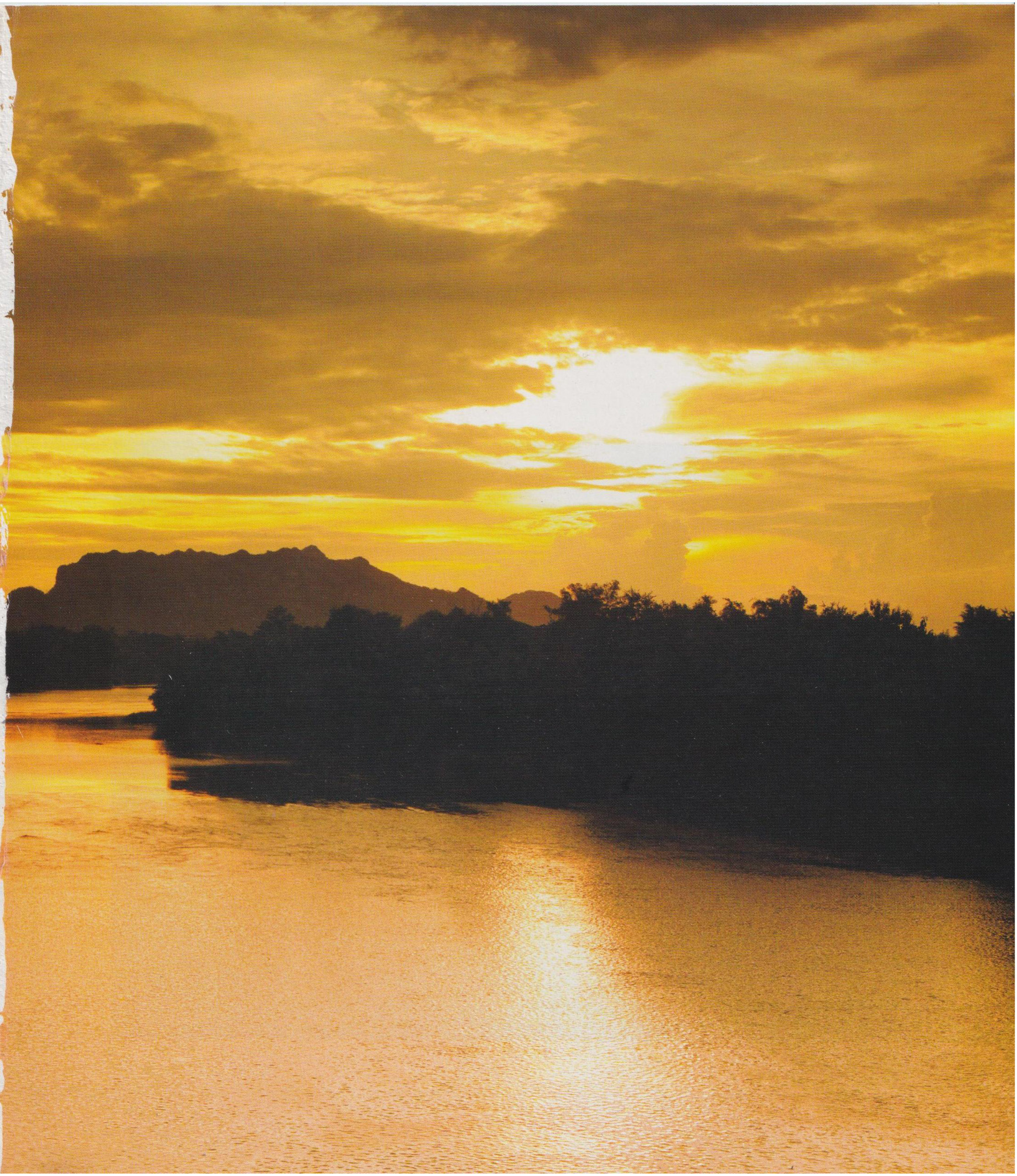

" เชื้อโรคและกลิ่นเน่าเหม็นของแม่น้ำลำคลอง
แม้จะรุนแรงเป็นที่น่ารังเกียจเพียงไร
ก็หาเปรียบได้ไม่ กับพิษร้ายและกลิ่นความชั่วร้าย
ของจิตใจ"

Diseases and a smell of canals and rivers are extremely disgusting; they're not nearly as poisonous and stinky as those of a devilish mind, though.

สายน้ำแม่กลอง ◎ อำเภอท่ามะกา ◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

"ความโลภซึ่งเป็นสิ่งสกปรกของใจนั้น
ก็เช่นเดียวกับเหงื่อไคลซึ่งเป็นสิ่งสกปรก
ของร่างกาย ถ้าไม่ขัดถูให้สะอาดอยู่เสมอ
ก็ย่อมจะเพิ่มความสกปรกยิ่งขึ้นทุกที"

Greed is dirtiness of a mind as sweat is dirtiness
of a body. If we don't regularly clean it up,
it will grow dirtier.

ริมฝั่งน้ำซองกาเลีย ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ศุภกิจ จตุรภัทรไพบูลย์

เผาถ่านที่บ้านยาง ๑ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๑ สรรพสิทธิ์ นิมิตสันติวงศ์

"อานุภาพของความดีมหัศจรรย์นัก
ยิ่งใหญ่นัก ไม่เคยพบ ไม่เคยเห็น
ไม่เคยประสบด้วยตนเอง ย่อมยากจะเชื่อ
ย่อมยากจะเข้าใจ"

A power of goodness is so great
and magical. It's hard to be believed
and understood by one who never
experiences goodness oneself.

เทศกาลบุญในชุมชนมอญ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ เอกรินทร์ เอกอัจฉริยะวงศ์

"โอกาสให้ทำความดีมีเปิดเสมอ
สำหรับทุกคน และก็มีปิดได้เช่นเดียวกัน
จึงไม่พึงปล่อยให้โอกาสที่เปิดแล้ว
สำหรับทำความดีผ่านพ้นไป"

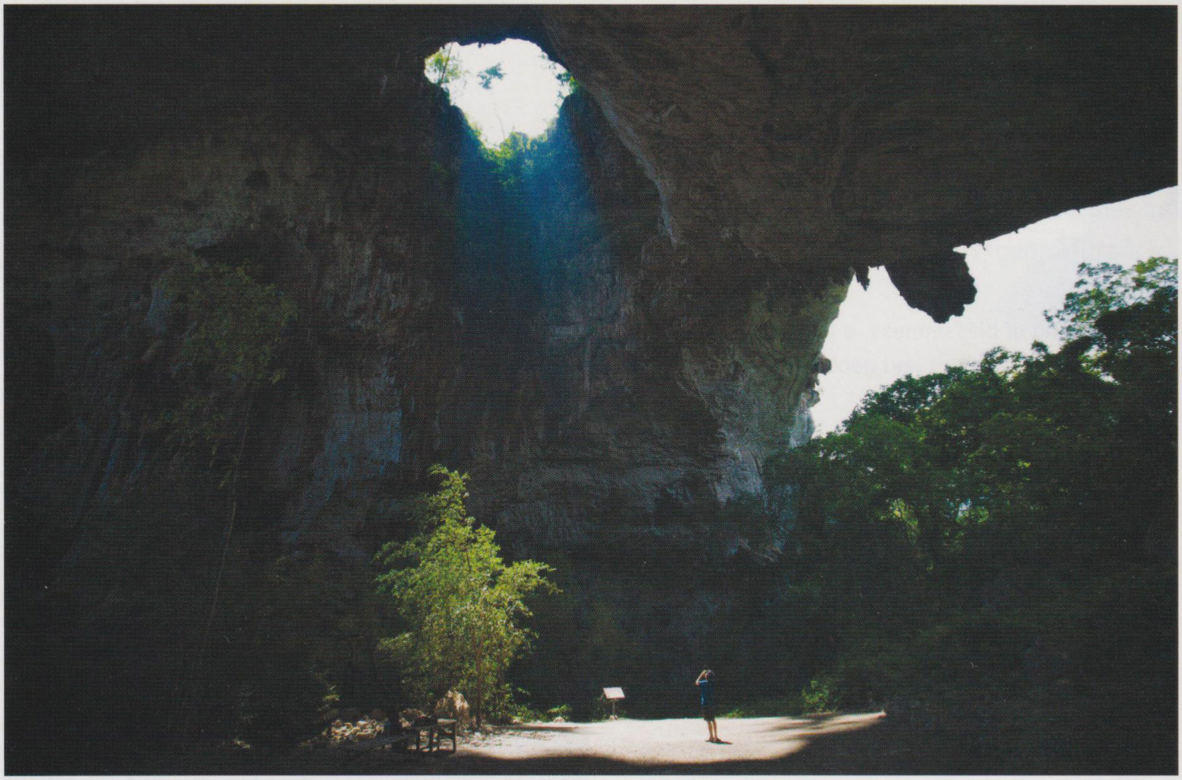
An opportunity to good deed sets opening time for everyone, and also closing time. So don't let the opening time to good deed be gone.

"มนุษย์นั้นเป็นผู้มีบุญที่สุด สามารถทำบุญทำกุศล
ทำดีงามได้ทุกอย่าง ผู้ไม่ใช่มนุษย์ทำไม่ได้"

Born a being of blessedness, a human can make all forms of merit and goodness but an un-human cannot.

บุญสงกรานต์ที่ลานเจดีย์พุทธคยา วัดวังก์วิเวการาม ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ วินนิวัตร ไตรตรงสัตย์

"ทางออกจากทุกข์นั้นคือ ต้องรับรู้ความจริง
ต้องป้องกันมิให้ถลำลึกลงไปในทางแห่งทุกข์"

The way to leave suffering is to perceive truth
and not to be bogged down in the way to suffering.

ถ้ำธารลอด อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์
๏ อำเภอหนองปรือ ๏ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

"เมตตา ความมีจิตเย็นสนิทด้วยความปรารถนาสุขแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น
เป็นความรักที่เย็นสนิท ไม่ใช่ร้อนรน เหมือนอย่างมารดารักบุตรธิดา"

Kindness, a sound mind with good intention to other people and animals,
is a sound love, not restlessness, like a mother's love for a child.

ล่องน้ำรันตี บ้านห้วยมาลัย
◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ ธนกฤต กาลเศรณี

วัดวังก์วิเวการาม ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ประพาส สาลิกานนท์

"อันความรักหรือที่รัก
เมื่อผู้ใดมีร้อยหนึ่ง ผู้นั้นก็มีทุกข์ร้อยหนึ่ง
รักเก้าสิบ แปดสิบ เจ็ดสิบ หกสิบ ห้าสิบ เป็นต้น
จำนวนทุกข์ก็มีเท่านั้น
ถึงแม้มีรักเพียงอย่างหนึ่ง ก็มีทุกข์อย่างหนึ่ง
ต่อเมื่อไม่มีรักจึงจะไม่มีทุกข์"

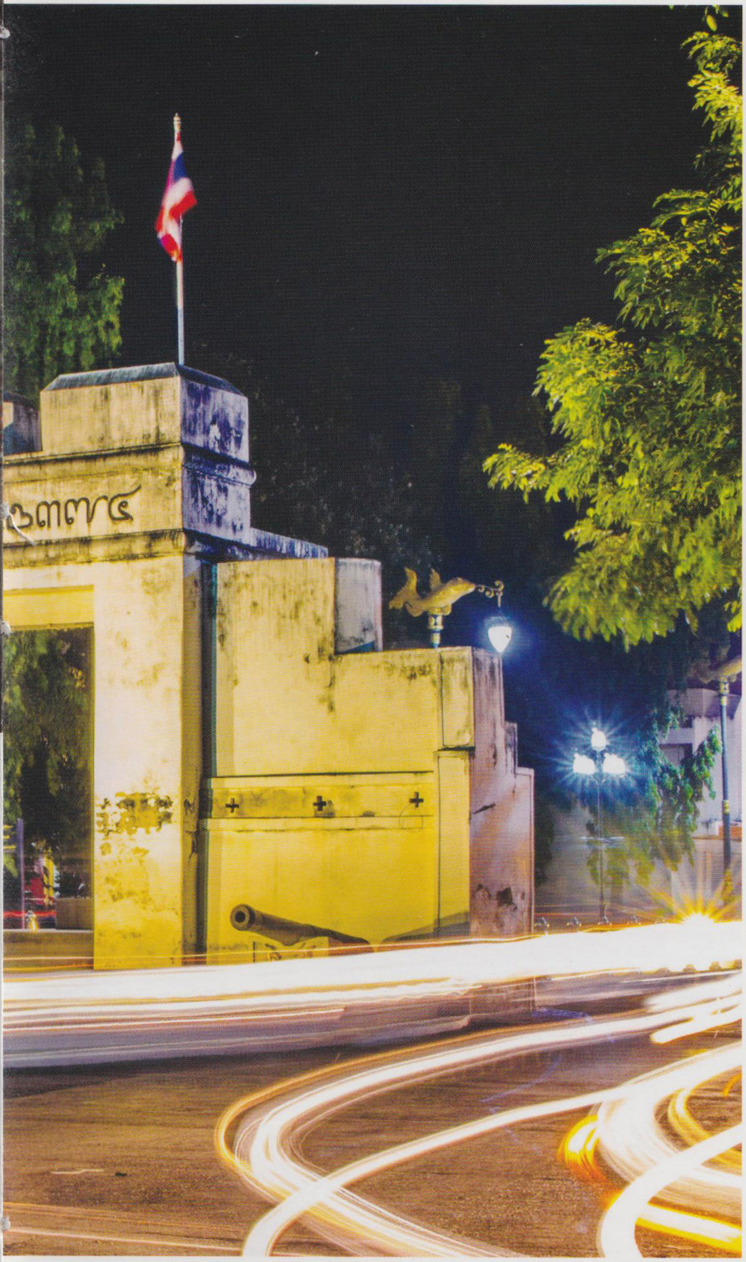
When it comes to love;
love a hundred suffers a hundred;
loving ninety, eighty, seventy, sixty, fifty,
and so on; suffers in order.
Love one; suffers one, though.
Only love none; suffers none.

"เมื่อทุกข์เกิดขึ้นที่จิตใจ ก็ต้องดับจากจิตใจ"
As suffering is formed in mind; to end it, start at mind.

แม่ชีน้อยจากพม่า มารับบิณฑบาต ◎ วัดวังก์วิเวการาม อำเภอสังขละบุรี ◎ สิทธิชัย โพธิ์แก้ว

เมืองกาญจนบุรีพศ๒๓๗

"พลังของเมตตาเป็นพลังที่เข้มแข็งยิ่งใหญ่ที่สุด
ที่จะสามารถประคับประคองค้ำจุนโลกไว้ได้
ให้มีความสุข ความสงบ ห่างไกลความทุกข์ร้อน
วุ่นวาย หาความสุขสบายมิได้"

The power of kindness is greatest to maintain the world with happiness and peacefulness, away from trouble.

ประตูเมืองกาญจนบุรี ๏ ถนนปากแพรก อำเภอเมือง ๏ นายกิตติพงษ์ สีสุข

"เมตตาจิต เมื่อคิดแผ่กว้างออกไปเพียงใด
มิตรและไมตรีก็มีความกว้างออกไปเพียงนั้น"

The wider the kindheartedness goes,
the more friends and friendship grow.

แพลูกบวบ สะพานอุตตมานุสรณ์ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ พงษ์ชัย มูลสาร

"ถ้าได้อบรมเมตตาให้มีประจำจิตใจ
ก็จะเป็นอาหารใจที่วิเศษ"

Practicing kindness routinely gives
extreme food for thought.

หอพระประวัติสมเด็จพระสังฆราช ◎ อำเภอเมือง ◎ พิษณุ อินทาราม

บ้านหนองขาว ๏ อำเภอท่าม่วง ๏ ธนบดี บุญพา

" เมตตาตนเองที่ถูกแท้ คือการคิดพูดทำทุกอย่าง
เพื่อให้ตนเป็นคนดี พ้นจากความชั่วร้ายทั้งน้อยใหญ่
ความปรารถนาดีต่อตนเองเช่นนี้ คือความปรารถนาดี
ปรารถนาให้เป็นสุข ที่เป็นเมตตาโดยตรง
เป็นเมตตาที่ยิ่งกว่าเมตตาอื่นใด"

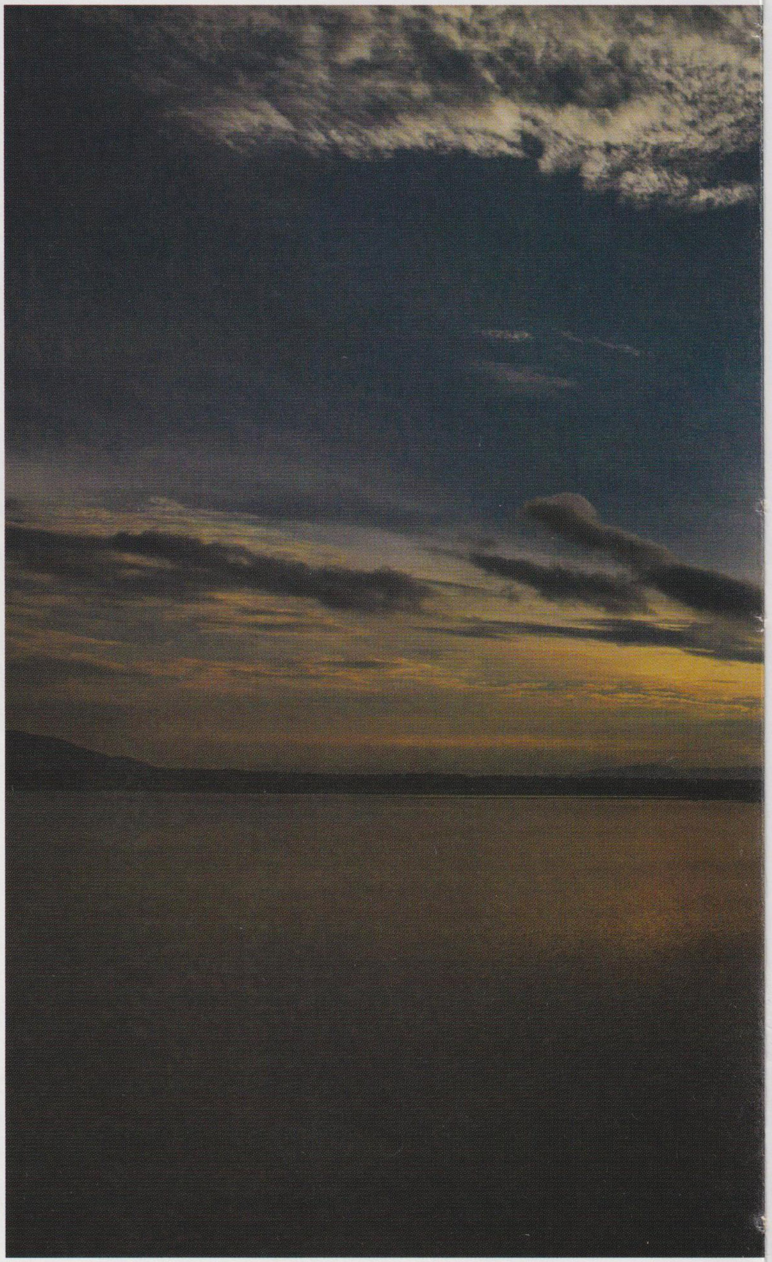
Being truly kind to yourself is to think, speak, and do anything to make yourself good, away from all evil. Such good intention is the direct kindness which is greater than any other.

บ้านกองม่องทะ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ พิษณุ อินทาราม

"ผู้ให้อภัยง่าย ก็คือ ไม่โกรธง่ายนั่นเอง
ดังนั้น ผู้ที่ปรารถนาจะฝึกจิตไม่ให้โกรธง่าย
จึงควรฝึกตนให้เป็นผู้มีเหตุผล เคารพเหตุผล"

One with forgiving nature is one who is barely quick-tempered; one who needs to be well trained to restrain anger should cultivate and respect reasoning.

"อภัยทานหรือการให้อภัยนี้
เมื่อเกิดขึ้นในใจผู้ใด จะยังจิตใจของผู้นั้นให้
ผ่องใส พ้นจากความกลุ้มรุมบคบังของโทสะ"

Forgiveness, once it comes up,
it will keep one's mind fresh, away from the
shadow of wrath.

อ่างเก็บน้ำห้วยรวก-ห้วยเทียน ◎ อำเภอเลาขวัญ ◎ พิษณุ อินทาราม

"ผู้ใดในโลกนี้สำรวมทางกาย วาจา และใจ
ไม่ทำบาปอะไร ๆ และไม่พูดพล่อยเพราะเหตุแห่งตน
ท่านเรียกคนอย่างนั้นว่า ผู้มีศีล"

One who in the world composes oneself, physically, verbally and mentally, never commits a sin and loosens one's mouth selfishly is called a person in good faith.

วัดถ้ำพุหว้า ๏ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๏ ณัฐพล ปฐมกสิกุล

"คนดีนั้นอยู่ในสกุลใด บ้านใดเมืองใด ย่อมเป็นศักดิ์ศรี
เป็นที่ยกย่องสกุลนั้น บ้านเมืองนั้นให้สูงส่ง"

Good people bring prestige to wherever they belong,
their family and country.

อาคารบุญผ่อง สิริเวชชะพันธ์ ๏ ปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๏ หรรษา ตั้งมั่นภูวดล

"คนดีเป็นผู้มีคุณ และเป็นคุณที่กว้างขวาง
ไม่อยู่ในขอบเขตเฉพาะผู้ใดผู้หนึ่ง
หรือคณะใดคณะหนึ่งเท่านั้น
คนดีเป็นผู้มีคุณให้แก่ชาติและแก่โลก"

Good people are of widespread value.
They don't only belong to one or another
person or group, but they also belong to
their country and the world.

วัดเทวสังฆาราม ๏ อำเภอเมือง ๏ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

ลำน้ำรันตี ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ศุภิชัย ประพันธ์

"ผู้เป็นคนดีแท้จริงยิ่งใหญ่นั้น
เป็นผู้ไม่ให้โทษไม่ให้ร้ายแก่ผู้ใดทั้งสิ้น"

Real great people blame and do harm to no one.

น้ำตกห้วยแม่ขมิ้น ๏ อำเภอศรีสวัสดิ์ ๏ พินิจ ศรีเมืองเก่า

"คนอื่นไม่ดีก็เป็นความไม่ดีของเขา
เราอย่าไม่ดีจะดีกว่า เราอย่าไม่ดีจะดีกว่า
เราอย่าไม่ดีจะดีกว่า ควรจำอย่างยิ่ง"

Others behave badly, their business.
We'd better not do like them, not ever,
do keep in mind.

๑ พินิจ ศรีเมืองเก่า

"อะไรที่ไม่ดี ขอจงพยายามอย่าทำ
พยายามให้เต็มสติปัญญาความสามารถ
อย่าทำความไม่ดีใดใดทั้งนั้น
อะไรที่ดีขอจงพยายามทำ
พยายามให้เต็มสติปัญญาความสามารถ"

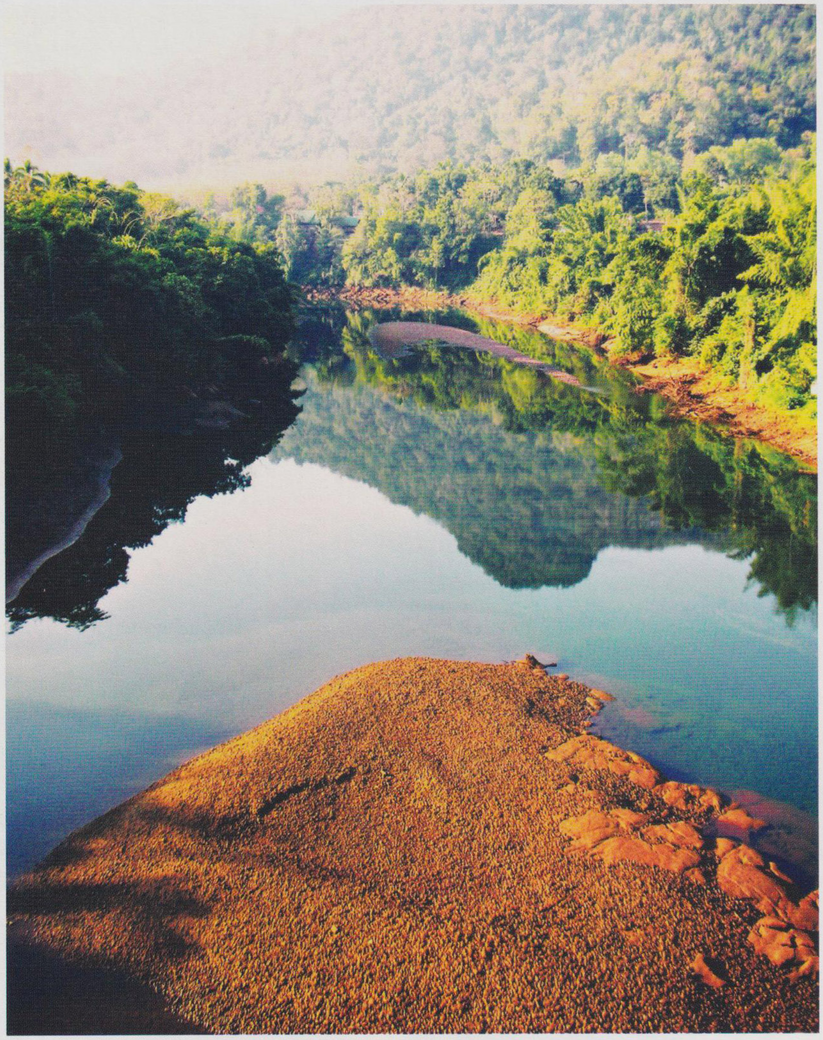
Try not to do whatever sounds bad;
try your best not to. Try to do whatever
sounds good; do try with all your ability.

" เมื่อจะคิดชั่วทำชั่วเมื่อใด ขอให้นึกถึงตนเอง
นึกว่าตนเป็นที่รัก ไม่ควรทำลายตน
เหมือนตนเป็นที่รังเกียจเกลียดชังอย่างยิ่ง
จนถึงควรต้องทำลายเสีย การคิดชั่วพูดชั่วทำชั่ว
คือการทำลายตนอย่างแน่แท้"

When a sense of committing a sin comes up,
imagine you're very dear to yourself.
You'd better not treat yourself as a disgust to be
destroyed. Committing a sin mentally, verbally
or physically is exactly self-destruction.

ย่านปากแพรก ◎ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ◎ หรรษา ตั้งมั่นภูวคล

ลำน้ำแควน้อย ๏ อำเภอทองผาภูมิ ๏ เจียรนัย ปรีชากุล

"หัดอายให้เป็น
จะได้ไม่เป็นคนที่น่าอาย"

Learn to be ashamed before being seen as a shameful person.

บ้านหนองขาว ๏ อำเภอท่าม่วง ๏ ธนกฤต กาลเศรณี

" ความอายมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้คนงาม ตรงกันข้าม ความไม่อาย ที่ทำให้คนไม่งาม"

Ashamedness is truly essential to make people beautiful. On the contrary, shamelessness makes them disgusting.

มุมมองจากเนินช้างศึก ◎ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อำเภอทองผาภูมิ ◎ ธิดาวดี ร่ำหมาน

"ที่จริงคิดให้ดีก็จะเห็นว่าไม่ยากเย็นอย่างใดเลย
ที่จะไม่ทำความชั่วร้ายทั้งปวง เพียงอายให้เป็นเท่านั้น
ก็จะทำความชั่วร้ายไม่ได้แน่นอน"

Actually, it's not difficult at all to refrain from evil deeds.
Only habitual ashamedness can certainly keep you away
from them.

ผืนป่า ๑ อำเภอทองผาภูมิ ๑ สงคราม โพธิ์วิไล

"โลกมืดเข้า มืดเข้า อยู่ทุกวันนี้
ก็เพราะมีผู้ด้านได้อายอดมากขึ้นทุกที"

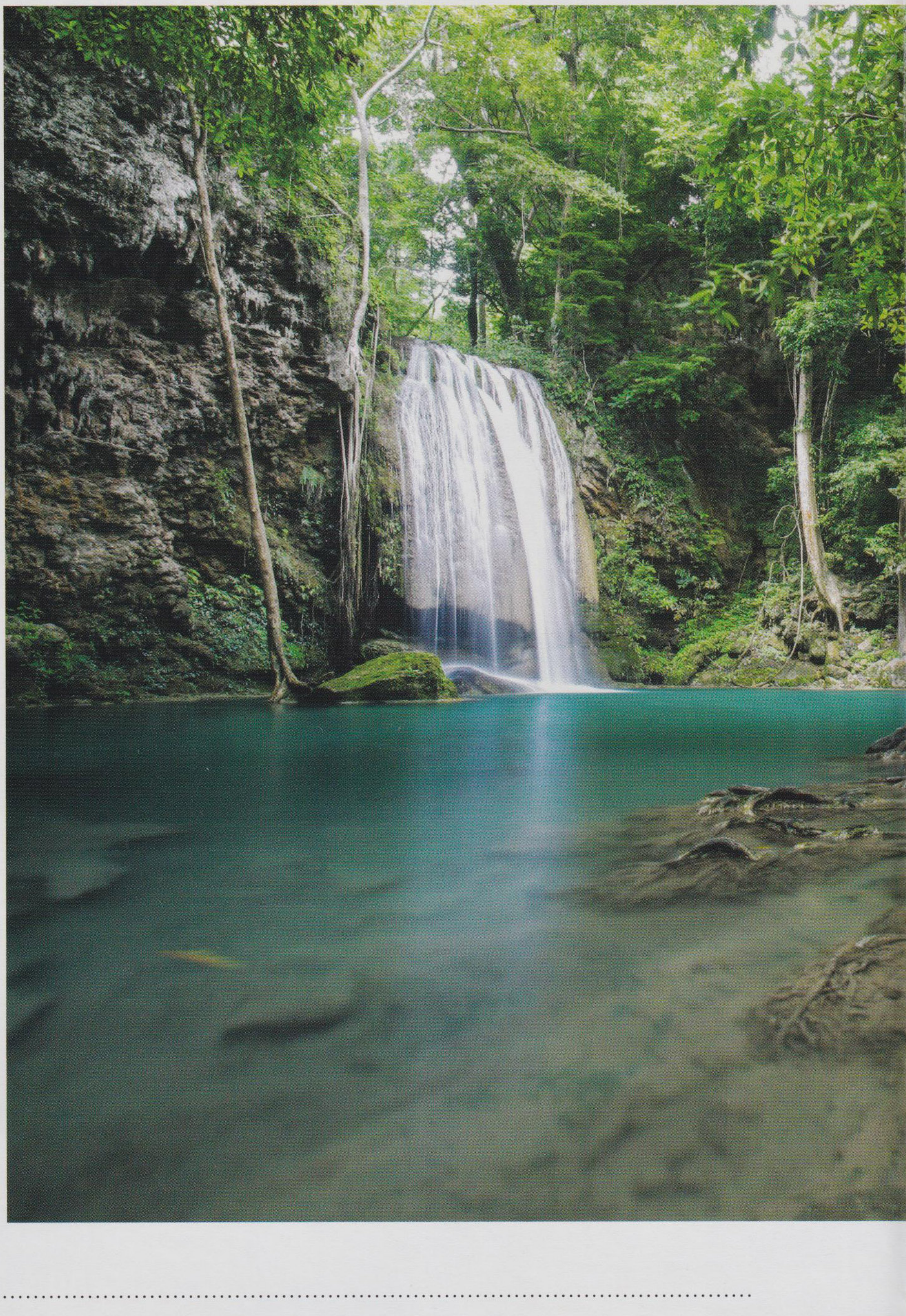
The world becomes darker and darker
because shameless people are growing
in number.

"คิดให้ประจักษ์ชัดแจ้งแก่จิตใจไว้ให้เสมอ
ว่ามุ่งอะไรในชีวิต ถ้าเป็นความคิดที่มุ่งศึกษา
ธรรมะ ก็จงตั้งใจศึกษาให้จริง ถ้ามุ่งให้ชีวิต
พบความสงบ ก็จงตั้งใจอบรมให้ความสงบ
เกิดให้ได้ ถ้าคิดจะให้เป็นการสิ้นเคราะห์
สิ้นโศก ก็จงปฏิบัติให้ได้ผลสำเร็จดังปรารถนา"

Always think clearly about a life goal. If you long for dharma study, take it seriously; if you aim for peacefulness, be determined to succeed in training; if you need to eliminate misfortune and unhappiness, practice for expected fruitfulness.

อนุสรณ์สถานช่องเขาขาด ◉ อำเภอไทรโยค ◉ หรรษา ตั้งมั่นภูวดล

"พร้อมเพรียงกันรังเกียจ
ความชั่วร้ายทั้งหลายเถิด
ความสงบสุขจึงจะเกิดได้
ในบ้านเมืองเรา"

Let's feel disgust to all sins;
our country will gain
peacefulness then.

น้ำตกเอราวัณ ๑ อำเภอศรีสวัสดิ์ ๑ ธนบดี บุญพา

"สามีภริยาที่อยู่กันจนแก่เฒ่านั้น มิใช่ว่าจะไม่แลเห็น
ความแก่เฒ่าของกันและกัน แต่ทั้ง ๆ ที่เห็นก็เหมือนไม่เห็น
เพราะมีสิ่งอื่นที่เห็นเด่นชัดกว่า มีความสำคัญเหนือกว่า
สิ่งนั้นคือความดีที่มีต่อกัน"

A husband and wife sharing life till old age don't seem interested in each other's agedness; actually they do. It's because of something more obvious and important; the goodness they share.

ชุมชนมอญ ๏ อำเภอสังขละบุรี ๏ ประพาส สาลิกานนท์

"ความดีทำให้เสมอ จะยังใจให้เป็นใจที่ดี
และใจที่ดีนี้แหละ เป็นใจที่มีค่าเหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด"

Doing good regularly will bring a good mind;
a good mind is the worthiest of all.

ชุมชนมอญ ◎ อำเภอสังขละบุรี ◎ สงคราม โพธิ์วิไล

"การพยายามบำรุงรักษาร่างกายให้มีกำลังแข็งแรงเสมอเป็นการดี
แต่การพยายามบำรุงรักษาจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยความดียิ่ง ๆ ขึ้น
เป็นการดียิ่งกว่า"

Trying to keep a body strong regularly is good;
trying to keep a mind richer in goodness is better.

เขาช้างเผือก ◎ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อำเภอทองผาภูมิ ◎ ปณต รัตนชุม

พระตำหนักสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๏ วัดถาวรวราราม (วัดญวน) อำเภอเมืองกาญจนบุรี ๏ ณรงค์เดช นวลมีชื่อ

"วันเวลามีค่า มีความหมายก็เพราะเราใช้ทำสิ่งที่มีคุณชีวิต
ใช้ทำสิ่งที่มีคุณค่า ประกอบด้วยธรรม มีความหมายต่อชีวิต"

Time is worthy and counts because it's spent in caring
for life, doing valuable things with virtue essential for life.

"ความสำคัญสำหรับชีวิตเราทุกคน
คือเวลาที่จะอยู่ต่อไปในโลกนี้
จะเหลือไม่นานแน่นอน เป็นคนฉลาด มีปัญญา
ขอให้นึกถึงความจริงนี้ไว้ให้เสมอ"

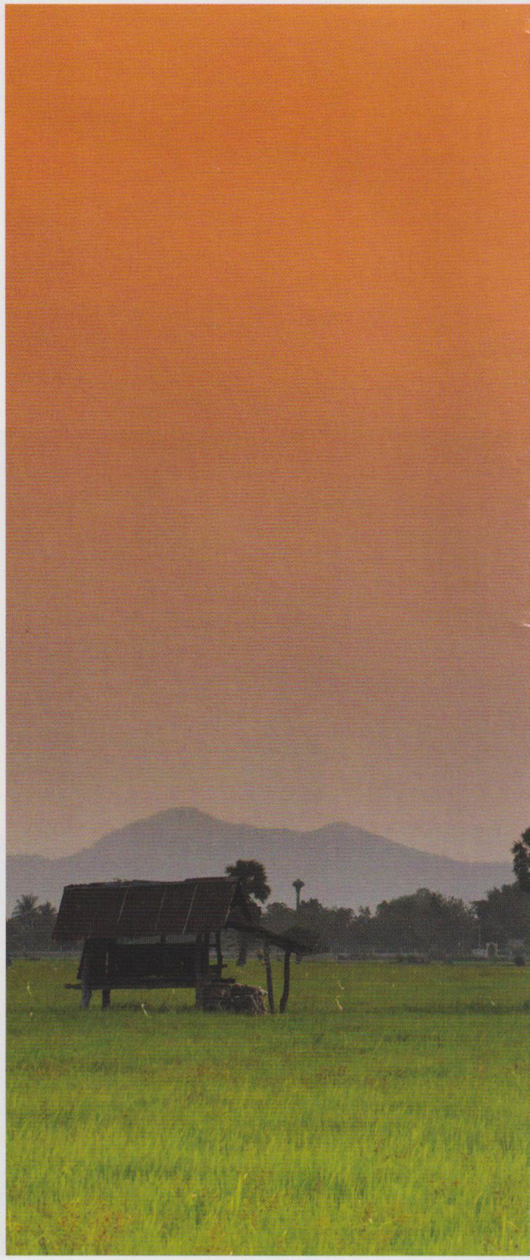
Time is of vital importance for us all.
We have exactly short time to live in this world.
Intellectually, always keep in mind this truth.

วัดราษฎร์เจริญธรรม ๏ บ้านกระพร้อย อำเภอหนองปรือ ๏ ประวิทย์ อุ่นเพชร

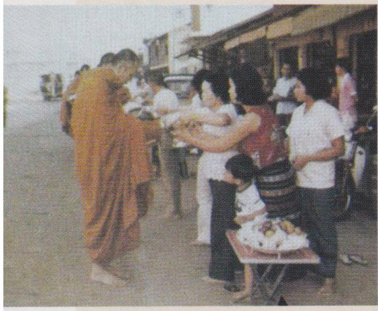
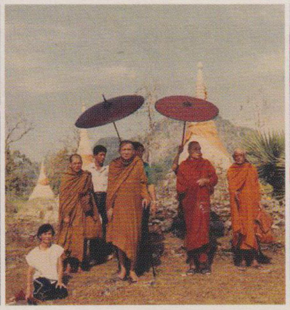
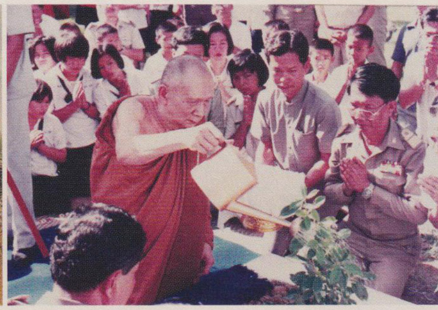
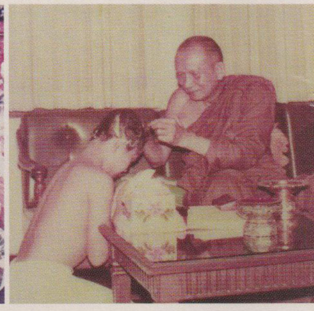
"ชีวิตนี้ของทุกคนน้อยนัก น้อยจริง ๆ
และวาระสุดท้ายจะมาถึงวินาทีใดวินาทีหนึ่งหารู้ไม่
จึงไม่ควรประมาทอย่างยิ่ง"

Our life is extremely short, really,
and our end will come in any second without warning;
never ever be negligent.

ท้องทุ่ง ๏ อำเภอพนมทวน ๏ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club

สุวัฑฒนมหาเถรานุสรณ์

(สุธีรฉันท์ ๑๕)

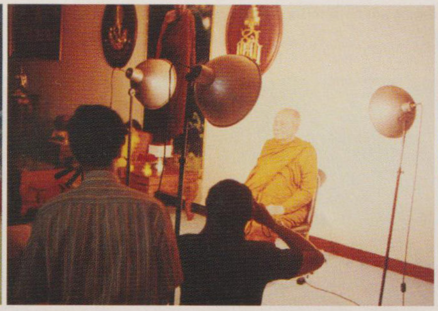
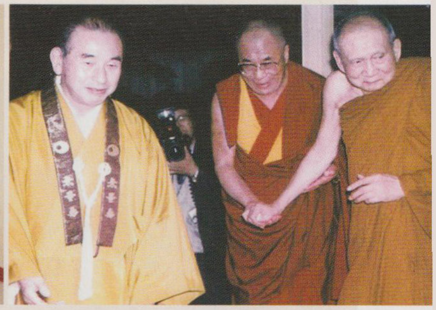
พระผู้สถิตเสถียรธรรม ทรงศีลสัมมาปิยานุสรณ์
เจริญจรัสจิรันดร ทรงศาสตร์สุนทรบวรบดินทร์
สุวัฑฒนามหาเถร เพ็ญภูมิโสภาคสรรพศิลป์
เจริญจรัสกระจ่างจินต์ โลกยินโลกยลยุบลคดี
พิเศษพิศาลพิสัยกิจ เกริกก้องก่องวิทยาวสี
นิพนธ์นิพัทธวาที โคมฉายส่องชี้วิถีประชา
กรุณภาพก็ซาบซึ้ง แผ่ท่วมไปถึง ณ ศาสนา
วิหารธรรมสัมมา เพียรแผ่เมตตานิกรไผท
มนุษย์และสัตว์เสมอเหมือน ต่างผู้มาเยือนและเหย้าสมัย
ประสบประเสริฐและปลอดภัย อยู่ร่วมกันไปสวัสดิดล

(สุรางคนางค์ฉันท์ ๒๘)

พระสังฆรา-
ชปูชิยา พระภูมิพล
พระผู้ภิบาล พิศาลนุสนธ์
กษัตริย์กมล เกษตรสยาม
พระอัครสา-
วกาวรา พิสิฐพระนาม
พระพุทธิฌาน พระญาณพิราม
สงบนิยาม พระงามพิไล
พระพรรษกาล
เจริญประมาณ สดายุขัย
เฉลิมฉลอง ประทับหทัย
ระลึกสมัย มิลืมมิเลือน
จะล่วงจะข้าม
จะโมงจะยาม จะตามจะเดือน
จะกัปจะกัลป์ เสมอเสมือน
ตะวันและเดือน กระจ่างนภา
ระลึกพระผู้
บรมครู กตัญญุตา
ระร้อยกวี มณีพิธา-
น กาญจนา ณ พุทธภูมิ ฯ

นายสุธีร์ พุ่มกุมาร

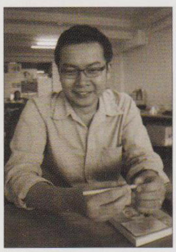

๔

สายธารชีวิตในภาพประวัติศาสตร์

ตามรอยบุคคลในภาพประวัติศาสตร์
สมเด็จพระสังฆราช

ภูมิพัฒน์ เกียรติกวินวงศ์
เด็กน้อยในภาพที่ร่วมใส่บาตร ที่บ่อพลอย

พุทธศักราช ๒๕๒๖ สมเด็จพระสังฆราช ครั้งเป็นสมเด็จพระญาณสังวร ไปแรมคืน ณ วัดรัชดาภิเษก อำเภอบ่อพลอย กาญจนบุรี และออกบิณฑบาตตอนเช้า

ภูมิพัฒน์ เกียรติกวินวงศ์ ในภาพขณะวัย ๘ ขวบ ชะโงกหน้าด้วยความอยากรู้ อยากเห็นว่าอาม่า แม่ ใส่บาตรด้วยอะไร หรือมีอะไรในบาตรบ้าง

วันนี้ของภูมิพัฒน์ เกียรติกวินวงศ์ วัย ๓๘ ปี เจ้าของกิจการธุรกิจพลอยที่สืบสานกิจการของครอบครัว ผู้จัดการบริษัท Cube A Trading Group Company Limited เล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ประทับใจในอดีตเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๖ ครั้งนั้นว่า

เช้าวันนั้น อาม่าเปงจวน แซ่อึ๊ง คุณแม่สุภา เกียรติกวินวงศ์ คุณน้าสุวิมล เกียรติกวินวงศ์ และคุณภูมิพัฒน์เอง ได้ใจจดใจจ่อรอพระมาบิณฑบาตพร้อม ๆ กับชาวบ้านละแวกถนนใน หรือถนนสายตลาดบ่อพลอย หน้าบ้านอยู่ตรงกัน

ข้ามกับที่ว่าการอำเภอบ่อพลอย ปกติที่บ้านก็จะใส่บาตรทำบุญเป็นประจำอยู่แล้ว แต่ครั้งนั้นเป็นที่ทราบกันว่าท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรได้มาแรมคืนจำวัด ณ วัดรัชดาภิเษก อำเภอบ่อพลอย และได้ออกบิณฑบาตด้วย จึงตั้งใจเตรียมข้าวของใส่บาตรกันเป็นพิเศษ

แม่สุภา เกียรติกวินวงศ์ บอกว่าตื่นเต้นดีใจที่ท่านมาบิณฑบาต ฉันใส่ชุดสวยเต็มที่ เสื้อลายสีแดง ผ้าถุงก็ลายสีแดง น้ำเสียงสดใสยังจำภาพเหตุการณ์ได้ดี เป็นครั้งแรกและที่ชาวเมืองกาญจน์ได้เจริญในพระศาสนา เป็นถึงสมเด็จและยังได้มาบิณฑบาตโปรดเรา จึงยินดีเป็นอย่างยิ่ง มีข้าวสวย ข้าวสาร อาหาร และผลไม้ส้ม ใส่บาตรถวายท่าน ท่านเป็นพระที่สำรวมพูดน้อย ท่านไม่ได้พูดอะไรตอนที่เราใส่บาตร ท่านก็เพียงยิ้มให้ เราก็อิ่มใจแล้ว

ประทับใจท่าน ท่านมาเมืองกาญจน์ก็มีโอกาสได้กราบนมัสการท่านหลายครั้ง เลื่อมใสศรัทธา ชอบในความเป็นพระแท้ของท่าน และได้อ่านหนังสือของท่าน ชอบหนังสือ "ชีวิตนี้น้อยนัก" ของท่าน อ่านแล้วได้สติ ชวนคิดให้นำมาใช้กับชีวิตของเรา ชีวิตคนเราเกิดมาสั้นมาก จริงอย่างที่ท่านว่า ไม่รู้จะไปวันไหน จึงต้องคิดดี ทำดี เตือนสติตัวเองตลอดเวลา เมื่อท่านสิ้นพวกเราก็เสียใจ และมีส่วนร่วมในการสวดพระศพที่จัดขึ้นที่หอพระประวัติในเมืองกาญจน์ และที่วัดทุ่งมะสัง

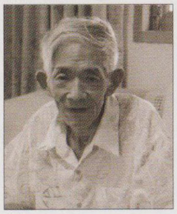
ภูมิพัฒน์ เกียรติกวินวงศ์ เสริมว่า ตอนนั้นผมยังเป็นเด็กมาก ๆ อยากรู้อยากเห็นมากกว่า ปกติเราใส่บาตรที่หน้าบ้านเราทุกวันอยู่แล้ว ตอนนั้นผมยังเด็ก ไม่รู้ว่าสมเด็จพระญาณสังวรท่านสำคัญอย่างไร แต่เห็นใครต่อใครมารอใส่บาตรเป็นพิเศษ ผมก็พลอยตื่นเต้นไปด้วย ต่อโตขึ้นถึงได้ทราบว่าต่อมาท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราช

> **ชอบในความเป็นพระแท้ของท่าน และได้อ่านหนังสือของท่าน ชอบหนังสือ "ชีวิตนี้น้อยนัก" ของท่าน อ่านแล้วได้สติ ชวนคิดให้นำมาใช้กับชีวิตของเรา ชีวิตคนเราเกิดมาสั้นมาก จริงอย่างที่ท่านว่า ไม่รู้จะไปวันไหน จึงต้องคิดดี ทำดี เตือนสติตัวเองตลอดเวลา**

หลังจากนั้น ชีวิตก็แทบไม่ได้พบท่านอีกเลย เพราะไปเป็นนักเรียนประจำที่อุดมวิทยา ราชบุรี ที่อัสสัมชัญ กรุงเทพฯ และระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (เอแบค) แล้วจึงได้บวชเรียนพรรษาหนึ่ง จากนั้นไปต่อโทที่นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ช่วงที่บวชเป็นปี ๒๕๔๓ อายุได้ ๒๒ ปี ตัดสินใจบวชที่วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี สิงห์บุรี ของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธัมโม) เป็นช่วงที่ดีของชีวิตในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรม นอกจากเรียนปฏิบัติกรรมฐานตามที่หลวงพ่อจรัญสอนแล้ว ยังได้ศึกษาจากหนังสือของสมเด็จพระสังฆราช เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ หนังสือท่านให้ความคิดและแนวปฏิบัติได้ดี เข้าใจกระจ่างยิ่งขึ้น นั่นเองที่เป็นการพบกับท่านในชีวิตผ่านทางหนังสือ

เมื่อท่านสิ้นพระชนม์ ครอบครัวเราทุกคนต่างรู้สึกเสียใจ และได้มีโอกาสพาอาม่า เตี่ย แม่ และน้า ไปกราบพระศพท่านด้วยกันที่พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศ ◉

วรพร ทองดีเลิศ

กางร่มถวายสมเด็จ ที่อำเภอสังขละบุรี

ภาพประวัติศาสตร์ ครั้งสมเด็จพระญาณสังวร เสด็จเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีหลวงพ่ออุตตมะ หรือพระราชอุดมมงคล แห่งวัดวังก์วิเวการาม ร่วมเดินทางไปด้วย มีคนกางร่มให้กับทั้งหลวงพ่ออุตตมะและสมเด็จพระสังฆราช สำหรับผู้ที่กางร่มถวายท่านเจ้าประคุณสมเด็จฯ นั้น แต่แรกก็ไม่มีใครรู้ว่าเป็นใคร เพราะเหตุการณ์บุคคลในภาพก็เปลี่ยนไปและเป็นเวลานานนับสิบปี แต่ในที่สุดก็ทราบว่าเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่ออุตตมะ คือคุณวรพร ทองดีเลิศ ลูกศิษย์คนสนิทของหลวงพ่อ

คุณวรพร ทองดีเลิศ ในวัย ๖๗ ปี ที่บ้านพักในหมู่บ้านพฤกษากาญจน์ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พร้อมกับคุณศิพนันทน์ ทองดีเลิศ ลูกสาว เล่าให้ฟังว่า

"คุณวรพร ทองดีเลิศ เป็นเหมือนลูกศิษย์ของหลวงพ่ออุตตมะ เป็นคนสะพายย่ามหลวงพ่อ เวลารับกิจนิมนต์ที่ไหน ก็จะตามไปด้วยทุกครั้ง เป็นเวลากว่า ๒๐ ปี เริ่มแต่อดีตเมื่อหลวงพ่ออุตตมะท่านเป็นพระที่ทั้งชาวมอญและชาวไทยศรัทธาเชื่อถืออย่างสูงมาก พระราชอุดมมงคล หรือหลวงพ่ออุตตมะ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๕๔๘) ท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังแห่งวัดวังก์วิเวการาม ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เราก็นับถือศรัทธาท่านเช่นกัน"

สำหรับวัดวังก์วิเวการาม หรือวัดหลวงพ่ออุตตมะนั้น เป็นวัดที่หลวงพ่ออุตตมะ ร่วมกับชาวบ้านอพยพชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญ ได้ร่วมกันสร้างขึ้นในปีพ.ศ. ๒๔๘๖ ที่บ้านวังกะล่าง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ใกล้กับชายแดนไทย-พม่า ห่างจากอำเภอเมืองกาญจนบุรี ประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร

ในระยะแรกมีเพียงกุฏิและศาลา มีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกว่าวัดหลวงพ่ออุตตมะ ตั้งอยู่บนเนินสูงในบริเวณที่เรียกว่าสามประสบ ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำ ๓ สาย คือ แม่น้ำซองกาเลีย แม่น้ำบีคลี่ แม่น้ำรันตี ไหลมาบรรจบกัน ในปีพ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับอนุญาตจากกรมการศาสนาให้ใช้ชื่อว่า วัดวังก์วิเวการาม ซึ่งตั้งตามชื่ออำเภอเดิม คือ อำเภอวังกะ-สังขละบุรี ซึ่งต่อมาถูกยุบเป็นกิ่งอำเภอ ก่อนที่จะยกฐานะเป็น อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในปีพ.ศ. ๒๕๐๘ จนปัจจุบัน

วัดวังก์วิเวการาม ก่อสร้างด้วยศิลปะแบบพม่า มีพระพุทธรูปหินอ่อน พระเจดีย์พุทธคยาจำลองสีทอง สร้างจำลองแบบจาก พระเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งได้เริ่มก่อสร้างในปีพ.ศ. ๒๕๑๘ แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ และมี

สะพานมอญ เป็นสะพานไม้ที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ยาวประมาณ ๘๐๐ เมตร เป็นที่ขึ้นชื่อลือชาของนักท่องเที่ยวและนักถ่ายภาพ ซึ่งจะนิยมมาบันทึกภาพ ณ สะพานมอญแห่งนี้

หลวงพ่ออุตตมะท่านเป็นพระนักเดินธุดงคกรรมฐาน ออกเดินธุดงค์ไปบำเพ็ญธรรมอยู่บนเขาหลายครั้งเป็นเวลานาน ท่านเป็นพระภิกษุที่ได้รับความเคารพเลื่อมใสในหมู่คนไทยเชื้อสายมอญและพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นอย่างมาก

เหตุแห่งการได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดหลวงพ่ออุตตมะนั้น คุณวรพร ทองดีเลิศ เล่าว่า "ในยุคนั้นคนไทยศรัทธาหลวงพ่ออุตตมะท่านมาก และหนึ่งในผู้ศรัทธานั้นมีพลตำรวจเอกชุมพล โลหะชาละ อดีตรองอธิบดีตำรวจ ได้เป็นผู้หนึ่งที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างสำคัญ และได้ส่งนายตำรวจมาคอยรับใช้ดูแลท่าน คือ พ.ต.ต. เรวัตร พิณเทพ ซึ่งได้รู้จักกับคุณวรพร ทองดีเลิศ มาชวนให้ไปด้วยกัน ด้วยเหตุที่คุณวรพร เป็นเสมือนคนวัดที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาได้ทุกเรื่อง จึงได้ไปตามเป็นศิษย์คอยรับใช้หลวงพ่ออุตตมะตั้งแต่นั้นมา"

คุณวรพร ทองดีเลิศ เรียนจบกฎหมายจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง มีอาชีพเป็นทนายความ แต่ไม่ค่อยชอบกับการเป็นทนายความบอกว่า "มีฐานะที่พออยู่พอสบายแล้ว ภรรยาก็รับราชการเป็นครู ตำแหน่งสุดท้ายเป็นถึงผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๕ จังหวัดกาญจนบุรี จึงเดินทางไปกับหลวงพ่ออุตตมะได้โดยไม่ต้องกังวล ครอบครัวก็สนับสนุนให้ได้ทำ และเป็นสิ่งที่ทำแล้วรู้สึกมีความสุข ได้บุญได้มีส่วนช่วยท่านได้ช่วยพระศาสนาจึงทำอย่างเต็มใจเต็มที่ แรก ๆ ก็ไปไปมามา ต่อมาภายหลังก็ไปค้างที่วัดวังก์วิเวการามและอยู่ประจำเสียเลย ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปกลับ"

ย้อนอดีตไปถึงคนรุ่นพ่อของคุณวรพร ทองดีเลิศ คุณพ่อบุญเทียม ทองดีเลิศ ได้บวชรุ่นเดียวกับพระสังฆราชที่วัดเหนือ และเป็นนาคคู่กับสมเด็จพระสังฆราช เมื่อสมเด็จพระสังฆราชท่านพบเจอ ก็จะเล่าความหลังสมัยคุณพ่อให้ฟัง พ่อบุญเทียม ทองดีเลิศนั้นสนิทกับหลวงปู่ดี แห่งวัดเทวสังฆาราม หรือวัดเหนือ หลวงปู่ดี คือ พระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธโชติ) นามเดิมท่านคือ ดี เอกฉันท์ ซึ่งเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่คนเมืองกาญจน์ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม วัดเหนือ ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๕๔ ท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๙๐ จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ที่ท่านมรณภาพสิริอายุได้ ๘๕ ปี สมณศักดิ์สุดท้าย เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพมงคลรังษี ด้วยความที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเหนือที่ยาวนานถึง ๕๖ ปี และเป็นเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรีนานถึง ๒๐ ปี จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองกาญจน์อย่างสูงยิ่ง และหลวงปู่ดีท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระสังฆราชในการบวชครั้งแรกที่วัดเทวสังฆาราม หรือวัดเหนือ และเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมให้สมเด็จพระสังฆราชได้เรียนบาลี ถึงขนาดสร้างโรงเรียนเทวานุกูลเพื่อรอให้สมเด็จพระสังฆราชได้กลับมาสอนบาลีแก่พระภิกษุสามเณรที่วัดเหนือทีเดียว

สำหรับเรื่องความผูกพันสนิทกันนั้น คุณวรพรบอกว่า "คุณพ่อบุญเทียมของผมกับหลวงปู่ดี หรือพระเทพมงคลรังษีนั้นสนิทกันมาก ทั้งในเวลาที่ท่านบวชอยู่และเมื่อคุณพ่อเทียมได้สึกออกจากการเป็นพระมาประกอบสัมมาชีพแล้ว ก็ยังไปปฏิบัติรับใช้หลวงปู่ดีอยู่เสมอเป็นนิจ ภารกิจประจำที่ทำอย่างมีความสุขคือได้ไปนวดให้หลวงปู่ดีทุกวัน"

นั่นคือความผูกพันของคน

รุ่นพ่อ และเมื่อมาถึงรุ่นคุณวรพร ซึ่งด้วยความสนิทสนมกันจึงยกคุณวรพรเป็นลูกบุญธรรมของหลวงปู่ดี จึงเป็นความคุ้นเคยที่สืบทอดต่อกันมา เรียกได้ว่าชีวิตคุ้นเคยกับพระและวัดตลอดมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนปัจจุบัน

เหตุการณ์ที่ได้กางร่มถวายท่านนั้น เป็นคราวที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปที่วัดวังก์วิเวการาม ประมาณปีพ.ศ. ๒๕๒๕ ท่านไปจากวัดบวรนิเวศ ไปพบหลวงพ่ออุตตมะ ซึ่งกำลังสร้างพระเจดีย์ที่มีรูปทรงเหมือนพระเจดีย์พุทธคยาให้แล้วเสร็จ ซึ่งเมื่อเสร็จแล้วตั้งใจจะกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดพระเจดีย์พุทธคยาแห่งนี้ และได้คุยกันถึงลู่ทางที่จะเตรียมการรับเสด็จในหลวงเพื่องานการเปิดพระเจดีย์พุทธคยาในครั้งนั้น สำหรับเจดีย์พุทธคยาได้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ อันเป็นกระดูกข้อหัวแม่มือขวา ซึ่งหลวงพ่ออุตตมะได้อัญเชิญมาจากลังกา และในการอัญเชิญครั้งนั้นคุณวรพร ทองดีเลิศก็ได้ตามหลวงพ่ออุตตมะ ไปร่วมอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศศรีลังกาอีกด้วย

คุณวรพรเล่าว่า "สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทับอยู่ ณ วัดวังก์วิเวการาม และหลวงพ่ออุตตมะได้เฝ้ารับสมเด็จอยู่ในราวชั่วโมงกว่า จึงได้เดินทางออกจากวัดไปยังพระเจดีย์สามองค์ ซึ่งอยู่ที่ตำบลหนองลู เป็นเขตติดต่อชายแดนไทยพม่า"

สำหรับเจดีย์สามองค์นั้น เป็นเรื่องของความศรัทธาเชื่อถือของชาวมอญเวลาเข้ามาในเขตแดนก็จะเอาหินมากองสามกองสักการะเป็นสิริมงคล นานวันก็สูงขึ้น จนในปีพ.ศ. ๒๔๗๒ พระศรีสุวรรณคีรีเจ้าเมืองสังขละบุรีในครั้งนั้นจึงชวนชาวบ้านร่วมกันสร้างเป็นพระเจดีย์ใหญ่สามองค์ขึ้นเพื่อให้สักการะบูชาเป็นการถาวร ซึ่งพระเจดีย์สามองค์ อยู่ไม่ไกลจากวัดวังก์วิเวการามเท่าใดนัก

หลังจากที่ท่านได้ชมพระเจดีย์สามองค์แล้ว จึงได้กลับมายังวัดวังก์วิเวการาม จำได้ว่าท่านค้างจำวัดที่วัดวังก์วิเวการามที่ห้องสมุดหนึ่งคืนและเมื่อเสร็จศาสนกิจแล้วท่านก็กลับโดยขบวนรถตู้ที่ลูกศิษย์รับท่านมากลับไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร

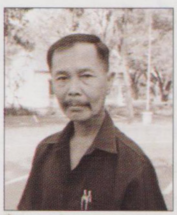
> **“ทุกคนที่ได้พบสมเด็จพระสังฆราช ท่านจะรู้สึกเหมือนกัน ศรัทธา ชื่นชมท่าน ท่านเป็นพระที่สมถะเรียบง่าย พูดน้อย ท่านเป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และชีวิตนี้ถือได้ว่าเป็นบุญของชีวิตที่ได้ทำหน้าที่รับใช้ท่าน”**

สำหรับความรู้สึกที่ได้กางร่มถวายรับใช้ท่านครั้งนั้น ก็เป็นปกติด้วยความคุ้นชินกับการรับใช้พระสงฆ์องค์เจ้าอยู่แล้ว ได้เตรียมร่มไว้ก่อน โดยที่ทั้งหลวงพ่ออุตตมะ และสมเด็จพระสังฆราช ท่านไม่ต้องบอกหรือร้องขอร่มเพื่อบังแดดที่ร้อนแรงในขณะนั้นแต่อย่างใด หัวใจของเราที่เป็นลูกศิษย์หลวงพ่อท่าน ตั้งมั่นอยู่ที่ความตั้งใจ ถวายรับใช้ท่านอย่างดีเท่าที่จะทำได้ แต่ความรู้สึกที่ได้มีโอกาสพบท่านนั้น

ทุกคนที่ได้พบสมเด็จพระสังฆราชท่านจะรู้สึกเหมือนกัน ศรัทธา ชื่นชมท่าน ท่านเป็นพระที่สมถะเรียบง่าย พูดน้อย ท่านเป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และชีวิตนี้ถือได้ว่าเป็นบุญของชีวิตที่ได้ทำหน้าที่รับใช้ท่าน มีโอกาสสำคัญเป็นประวัติศาสตร์ ครั้งหนึ่งในชีวิต แม้จะเป็นเพียงครั้งเดียวก็ตาม แต่เป็นครั้งเดียวครั้งประวัติศาสตร์ ที่จะจารึกจดจำไว้ในชีวิตที่ ไม่มีวันลืมเลือน ๏

พิณรัตน์ แสงธรรมวรคุณ
สัญญา คูหามงคล

ภาพแห่งความทรงจำอันเปี่ยมสุข

วันนั้นเป็นวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นวันที่พวกเรารอคอย ทั้งทางวัดและโรงเรียนเตรียมความพร้อมในการจัดงานรับเสด็จอย่างเต็มที่ และเมื่อเวลานั้นมาถึง ความตื่นเต้นและความอยากเห็นทำให้ได้เป็นส่วนหนึ่งแห่งภาพประวัติศาสตร์นั้น

เป็นที่ทราบกันดีว่าโรงเรียนเทพมงคลรังษี เป็นโรงเรียนวัดเหนือที่เกิดขึ้น ด้วยการดำริของหลวงปู่ดี พระเดชพระคุณพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธโชติเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดเทวสังฆารามและอดีตเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากหลวงปู่ท่านเห็นว่า เมื่อเด็กจบชั้นประถมศึกษาแล้ว จะหาที่เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาทั้งยากและไกล และโรงเรียนที่มีอยู่ก็รับนักเรียนได้ไม่หมด ผู้ปกครองและนักเรียนก็เดือดร้อน ท่านจึงคิดตั้งใจจะให้มีโรงเรียนมัธยมขึ้นที่วัดเหนือของเรานี่แหละ พอดีกับโรงเรียนการช่างกาญจนบุรีซึ่งตั้งอยู่ในวัดจะย้ายออกไปอยู่ที่ใหม่ จึงพอมีพื้นที่พอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาได้

แต่หลวงปู่ดี มามรณภาพเสียก่อนที่จะได้สร้างโรงเรียนและขอจัดตั้งโรงเรียนตามเจตนาของท่านให้เกิดขึ้นได้ ทุนทรัพย์นั้นพอมีจากการที่ทางวัดได้สร้างพระพุทธรูปปางประทานพร ภ.ป.ร. ซึ่งทำพิธีหล่อ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ พอที่จะสร้างอาคารเรียนหลังใหญ่ ๆ ได้สบาย บรรดาศิษยานุศิษย์ ประกอบด้วยเจ้าคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร พระอุดมญาณเถร เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม และคณะกรรมการวัด โดยมี พระโสภณกาญจนาภรณ์ (สนั่น ปัญญาธโร) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม ในครั้งนั้นเป็นกำลังสำคัญช่วยกัน เพื่อสานเจตนารมณ์ของหลวงปู่ดีให้เกิดขึ้นได้

โรงเรียนเทพมงคลรังษีจึงเกิดขึ้นเมื่อ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ในพื้นที่วัดเหนือในปัจจุบัน และใช้ชื่อโรงเรียนอันเป็นมงคลและเป็นเกียรติแก่หลวงปู่ดี ตามสมณศักดิ์ของท่านที่ท่านเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพมงคลรังษี โรงเรียนจึงชื่อเทพมงคลรังษี

ด้วยเหตุที่การตั้งโรงเรียนเป็นเช่นนี้ วัดกับโรงเรียนจึงผูกพันกันเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าวัดหรือโรงเรียนมีกิจกรรมใดก็ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่และดีที่สุด

ครูพิณรัตน์ ย้อนอดีตไปเมื่อเหตุการณ์ในครั้งนั้นและเล่าถึงชีวิตตัวเองให้ฟังว่า ครูพิณรัตน์ แสงธรรมวรคุณ เป็นครูแนะแนวอยู่โรงเรียนเทพมงคลรังษี ตอนนั้นเรียนจบจากคณะศึกษาศาสตร์ เอกจิตวิทยา แนะแนว จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง แล้วก็มาสอบบรรจุเป็นครูที่นี่เลยเป็นที่แรกของชีวิตเมื่อปี ๒๕๒๓ และก็อยู่ที่โรงเรียนเทพมงคลรังษีมาจนถึงปัจจุบัน

ในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นงานใหญ่ของวัดเหนือ วัดเทวสังฆาราม สมเด็จพระญาณสังวร ท่านมาเป็นประธานในการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระเจดีย์สีทองที่วัดเหนือ งานวัดมีเช่นนี้ เราครูนักเรียนโรงเรียนเทพมงคลรังษี ตั้งแต่ท่านผู้อำนวยการตลอดจนถึงบุคลากรทุกคน ถือเป็นหัวใจสำคัญที่พวกเราจะต้องช่วยกันอย่างเต็มกำลังสุดความสามารถ

ในงานสำคัญของวัดและโรงเรียนครั้งนั้น ครูพิณรัตน์มีหน้าที่ในการพานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ไปตั้งแถวรับเสด็จ พอใกล้เวลาที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ท่านจะมาถึงเวลาที่เสด็จมาจะเป็นเวลาตอนบ่าย ๆ เมื่อมาถึงแล้วท่านได้พักสักช่วงหนึ่งก็ถึงเวลาที่จะทำพิธีและเมื่อเสร็จพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ก็จะเป็นการปลูกต้นไม้ในพระพุทธศาสนา เป็นที่ระลึก

ต้นไทรที่สมเด็จฯ ทรงปลูก ในวันนี้

ชีวิตของครูเล็ก ๆ คนหนึ่งที่ชีวิตจริงไม่เคยได้เห็นท่านอย่างใกล้ ๆ ใจจึงอยากเข้าไปดูเข้าไปชื่นชมพระบารมี ไปเห็นท่านอย่างใกล้ชิดบ้าง มีคน

ถวายของให้ท่านแต่เราไม่มีอะไรจะถวายไม่ได้เตรียมอะไรไว้เลย แต่ก็พยายามมุดแหวกเข้าไปให้ใกล้ที่สุดถึงด้านหน้า มีคนถามว่า จะถวายอะไร ก็บอกไปว่าไม่มีอะไรจะถวาย แต่อยากเห็นท่าน และก็ได้เห็นท่าน ท่านอมยิ้ม เป็นภาพที่จำติดตา

เหตุการณ์ที่ครูยังจำได้แม่นในช่วงการปลูกต้นไม้ ซึ่งเป็นต้นไทร ผอ.ภราดร สุวรรณ-มิสสระ ผู้อำนวยการโรงเรียนเทพมงคลรังษีในตอนนั้น เป็นผู้ทำหน้าที่ส่งต้นไทรให้สมเด็จท่านปลูก

ครูสัญญา คูหามงคล ซึ่งเป็นครูที่ทำหน้าที่ประสานงานกับทางวัดและมีพิธีการอะไรเกี่ยวกับวัดโรงเรียน ครูสัญญาก็จะเข้าไปช่วยทำหน้าที่นี้อยู่เสมอ ครูสัญญาเป็นผู้ที่ถือฝักบัวรดน้ำ

ตอนนั้นเห็นท่านอมยิ้มและยิ้มอย่างเดียว ยังจำได้ แล้วท่านผู้อำนวยการภราดรก็ส่งต้นไม้ให้ท่าน ท่านเอาต้นไม้ลงปลูกและกลบดินรอบต้น แล้วครูสัญญา ก็ส่งฝักบัวรดน้ำให้ท่านรดน้ำให้ต้นไม้ ท่านใช้เวลาไม่นานก็เสร็จ

ครูสัญญา คูหามงคล ผู้ที่ส่งฝักบัวรดน้ำเล่าให้ฟังว่าตอนนั้นเป็นครูอยู่โรงเรียนเทพมงคลรังษี ทำหน้าที่นายทะเบียนและวัดผล ปกติก็ช่วยงานวัดงานโรงเรียนอยู่เป็นประจำและเป็นกรรมการวัดเทวสังฆารามอยู่ด้วย ด้วยความสนิทสนมกับทางวัดเหนือซึ่งตอนนั้น หลวงพ่อสนั่น ท่านเป็นเจ้าอาวาส หลวงพ่อสนั่น คือ พระราชมงคลโมลี (สนั่น ปัญญาธโร) มีงานเช่นนี้ก็ช่วยกันเต็มที่

เหตุที่ได้เข้าไปอยู่ตรงนั้นนอกจากเพราะมีอะไรเราก็ช่วยทำทุกอย่างแล้ว หนึ่งในนั้นก็เพราะเราเป็นผู้ชาย ใกล้ชิดพระได้ไม่ต้องระมัดระวังจะช่วยท่านซึ่งเป็นพระได้ง่าย สอง ผู้อำนวยการมอบหมายให้ไปทำหน้าที่นี้ หน้าที่วันนั้นคือถือพาน บนพานมีฝักบัวรดน้ำกับเสียมที่กลบดิน

เมื่อสมเด็จท่านรับต้นไม้และปลูกต้นไม้แล้ว ผมก็ส่งพานที่มีเสียมให้ท่านหยิบจับเพื่อกลบดินที่โคนต้นไม้ที่ปลูก เมื่อท่านกลบดินเรียบร้อยก็รับเสียมคืนจากท่านและยื่นพานที่มีฝักบัวและน้ำเตรียมพร้อมเรียบร้อยให้ท่าน ท่านก็นำฝักบัวรดน้ำลงโคนต้นไม้ที่ปลูกก็เป็นเสร็จพิธีในการปลูกต้นไม้ใช้เวลาไม่นาน

ตื่นเต้นแต่ก็เป็นธรรมดากลัวส่งผิดส่งถูกบ้างแต่ก็คิดว่าไม่เป็นไร เพราะท่านเปี่ยมเมตตาเสมอ ได้อยู่ใกล้ท่านก็มีความสุข ดีใจภูมิใจมาก ๆ ที่ได้มีส่วนร่วมและได้เป็นส่วนหนึ่งของงานที่สำคัญในวันนั้น ถึงวันนี้ยังจำเรื่องราวเหล่านั้นได้ไม่รู้ลืม วันนั้นมีการปลูกต้นไม้ในพระพุทธศาสนาอยู่หลายต้น คือต้นไทร ต้นจิก ต้นมุจลินท์ ต้นสาละ แต่ที่เหลือเป็นประจักษ์พยานในวันนี้ คือ ต้นไทร ที่อยู่ตรงลานหน้าโบสถ์เก่านั่นแหละ ครูสัญญาชวนให้คิดและฟื้นความทรงจำ

> “ท่านเปี่ยมเมตตาเสมอ ได้อยู่ใกล้ท่านก็มีความสุข ดีใจภูมิใจมาก ๆ ที่ได้มีส่วนร่วมและได้เป็นส่วนหนึ่งของงานที่สำคัญในวันนั้น ถึงวันนี้ยังจำเรื่องราวเหล่านั้นได้ไม่รู้ลืม”

หลังจากเสร็จพิธีการปลูกต้นไม้ เป็นงานสุดท้ายที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ท่านได้ทำหน้าที่ประธานของงานที่สำคัญในวันนั้น ท่านก็ขึ้นรถกลับ

ครูพิณรัตน์และครูสัญญาเล่าถึงภาพเหตุการณ์ตอนท้ายที่เราส่งเสด็จท่านกลับว่า ครูนักเรียนต่างเข้าแถวนั่งเรียงรายไปตามถนนตลอดเส้นทาง แล้วกราบท่าน เป็นการส่งท่าน เราต่างมีความรู้สึกมีความสุข สุขใจเป็นบุญ และมีความสุขความภูมิใจ ที่ได้มีส่วนร่วมเหตุการณ์สำคัญในวันนั้น

ภาพทั้งหลายที่เกิดขึ้นล้วนเป็นภาพในอดีต ความทรงจำอันงดงามให้หวนระลึกถึงอย่างอิ่มใจสุขใจ แต่จะไม่มีภาพเช่นนั้นอีกแล้วทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๏

คมกริช คีรีวงศ์

บุญของชีวิตลูกชาวไร่ไทรโยค

ชีวิตเด็กลูกชาวไร่ ที่พ่อทำไร่น้อยหน่า ขนุน มะม่วง มะขามหวาน และรับจ้างจัดสวนจนจนคนหนึ่ง ยังเด็กมากเพิ่งชั้นป.๑ เอง ไม่รู้หรอกครับว่าท่านเป็นใคร สำคัญอย่างไร แต่พอไปอยู่ต่อหน้าท่าน สงบ อบอุ่น เมตตา จนรู้สึกสัมผัสได้

คมกริช คีรีวงศ์ รำลึกเหตุการณ์ครั้งสำคัญของชีวิต เริ่มแต่ได้มีโอกาสเข้าไปเรียน ณ โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต บ้านเราอยู่ที่ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ผมเป็นลูกชายคนที่สองของคุณพ่อวีระ แม่จินดา คีรีวงศ์ ในยุคที่พ่อแม่กำลังจะตั้งเนื้อตั้งตัว แลเห็นว่าโรงเรียนในพระอุปถัมภ์ขององค์สมเด็จพระสังฆราช ที่เพิ่งจะตั้งใหม่แห่งนี้จะเป็นที่พึ่งของชีวิตครอบครัวของเราได้ หากได้ไปเรียนที่นั่น พ่อแม่เชื่อว่า ลูกจะได้เรียนโรงเรียนที่ดี มีการศึกษา สร้างลูกให้มีชีวิตใกล้ชิดธรรมะ จะเป็นคนดีสมใจพ่อแม่อย่างแน่นอน ที่สำคัญโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนอยู่ประจำ พ่อแม่ไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลังเรื่องรับส่งการไปโรงเรียนทุกวัน พ่อจึงเอาไปฝากให้เข้าเรียนที่โรงเรียนและโรงเรียนได้รับให้

เข้าเป็นนักเรียนสมใจพ่อแม่

เท่าที่ผมเรียนรู้และจำได้ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ท่านให้ตั้งโรงเรียนนี้ขึ้น เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นที่รักเคารพประทับอยู่ในหัวใจคนไทยทุกคน ที่พระองค์ท่านเสด็จเมืองกาญจนบุรีถึง ๕ ครั้ง และโดยเฉพาะประพาสไทรโยค ๓ ครั้ง สมเด็จท่านจึงมีพระประสงค์จัดสร้างโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต ที่บ้านทุ่งก้างย่าง ตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อประทานแก่กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับช่วยเหลือนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาที่ไม่สามารถเข้าศึกษาได้อย่างสะดวก โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดใดทั้งสิ้น จากทุกพื้นที่ทั่วประเทศให้มีโอกาสได้รับการศึกษาต่อตามขีดความสามารถของแต่ละคน

ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๓ และโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขตได้เปิดรับนักเรียนเข้าเรียนและสอนในปี ๒๕๓๕ เป็นปีแรก ผมไปสอบเข้าเรียนในปีที่สองของการเปิดโรงเรียนในปี ๒๕๓๖ ได้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ มีเพื่อนเรียน ๔๐ คน ส่วนในระดับม.๑ และม.๔ ก็รับระดับ ๔๐ คนเช่นกัน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ท่านเมตตาโรงเรียนครูนักเรียนมากในวันเปิดอาคารเรียนอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๕ ท่านได้เสด็จเปิดอาคารเรียนและเมตตาเป็นประธานในพิธีไหว้ครูอีกด้วย นับเป็นพระกรุณาธิคุณอย่างยิ่งสำหรับพวกเรา

ย้อนอดีตไปเมื่อ ๒๑ ปีที่ผ่านมา เหตุการณ์วันนั้นเป็นวันเกิดหรือวันประสูติของท่าน ๓ ตุลาคม ๒๕๓๖ เป็นคราวฉลองพระชนม์ท่านอายุ ๘๐ พรรษา ตอนนั้นผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต โรงเรียนเพิ่งตั้งได้สองปี มีท่านผู้อำนวยการบุญสืบ จันทโชติ เป็นผู้อำนวยการคนแรก ผมยังเด็กมาก ๆ ชั้นป.๑ ที่ได้รับโอกาสให้ได้ไปเข้าเฝ้าท่านที่วัดบวรนิเวศ ยังงงอยู่จนทุกวันนี้ว่า ก็เพื่อนในห้องตั้ง ๔๐ คน ทำไมครูถึงมาเลือกเราไปเป็นผู้แทนนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ได้ ทั้ง ๆ ที่ผมก็ไม่ได้เป็นหัวหน้าห้องแต่อย่างใด

เช้าวันนั้นเราเตรียมตัวตื่นแต่เช้า แต่งตัวกันเป็นระเบียบเรียบร้อย หลังจากทำภารกิจในตอนเช้ากันแล้ว ครูได้เรียกพวกเรามาเข้าแถว เพื่อขึ้นรถตู้ของโรงเรียนเข้ากรุงเทพฯ ไปวัดบวรนิเวศ มีนักเรียนไม่กี่คน มีผู้แทนชั้นป.๑ ผู้แทนชั้นม.๑ และม.๔ กับเพื่อนอีกรวมแล้วสักสิบคนได้ สำหรับครูที่จำได้ มีผู้อำนวยการบุญสืบ จันทโชติ อาจารย์ทัศนีย์ จันทโชติ ภรรยาท่านที่พวกเราเรียกแม่ใหญ่ และอาจารย์อีกสามสี่ท่าน ที่จำได้อาจารย์วัฒนา อาจารย์จินจุฑา

คณะของโรงเรียนเราไปถึงที่วัดบวรนิเวศแต่ช่วงเช้า ส่วนการได้เข้าเฝ้าน่าจะเป็นหลังเพลแล้ว และน่าจะเป็นที่ในตำหนักท่านมากกว่าในพระอุโบสถ เพราะไม่มีพระประธานอยู่ด้านหลังให้เป็นที่น่าสังเกต วันนั้นผมไม่ค่อยสบายเป็นหวัด แต่ก็ฝืนตัวเองไว้ และเมื่อนั่งตอนเข้าเฝ้า ก็จะพยายามนั่งหลัง เมื่อถึงเวลาที่เข้าไปกราบถวายพานกรวยดอกไม้ธูปเทียนแพสักการะก็พยายามทำด้วยความตั้งใจ

เมื่อตอนที่เรายังไม่เคยเห็นท่านก็วิตกกังวลไปต่าง ๆ นานา แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าท่านแล้ว ใจรู้สึกคนละอย่าง รู้สึกอบอุ่น มีเมตตา กรุณาที่รู้สึกได้ และบอกกับตัวเองว่าท่านคือสังฆราชา สง่างาม สำรวม ผมนั่งนิ่งสงบสำรวมเหมือนกับทุกคน

ท่านคงเห็นผมตัวเล็กสุด ท่านก็เมตตารับพานที่ถวาย และยิ้มเห็นแล้วสบายใจไม่กังวลตื่นเต้น เพื่อนและครูยิ้มกันใหญ่ ที่ผมทำได้ไม่เป็นออกไปต่อหน้าท่าน เชื่อหรือไม่ว่าท่านเมตตาเด็ก ๆ มาก ขนาดเวลาสั้น ๆ อย่างนั้นท่านก็เมตตาคุยด้วย ผมจำได้แม่น

ท่านถามผมว่า อยากบวชไหม?

ผมกราบตอบท่านว่า ยังไม่บวชครับ ขอให้เรียนจบก่อน แล้วค่อยบวชครับ

ท่านเมตตาบอกผมอีกว่า ตั้งใจเรียนให้ดีดี

ผมตอบรับคำสอนของท่านด้วยความรู้สึกบอกไม่ถูก เป็นบุญและจดจำคำของท่านไว้ตลอดมา

ท่านยิ้มให้ แล้วท่านเมตตาประทานพระไพรีพินาศให้หนึ่งองค์ ท่านให้กับมือ ปลาบปลื้มเป็นบุญของชีวิตจริง ๆ

ผมก็กราบท่านถอยออกมา และเพื่อนผู้แทนคนอื่น ๆ ก็เข้าไปเช่นเดียวกัน

มาถึงวันนี้บอกกับตัวเอง เป็นบุญของชีวิตเราอย่างยิ่ง ที่ได้มีโอกาส วันนั้นตื่นเต้นไหม ก็ตื่นเต้นนะ แต่เมื่อเห็นท่านยิ้ม เราก็มีความสุขอบอุ่น ท่านเมตตาพวกเรา เพราะเราเป็นนักเรียนในโรงเรียนที่ท่านให้ตั้งขึ้น จึงเหมือนลูกหลานลูกศิษย์ท่าน จึงสบายใจมากกว่าอื่นใด เมื่อหมดภารกิจครูก็พาเรากลับมาที่โรงเรียน ในตอนนั้นก็รู้สึกธรรมดาประสาเด็ก ๆ

หลังจากนั้นมาอีกสี่ปี ผมเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ท่านเสด็จมาที่โรงเรียนเป็นประธานแจกประกาศนียบัตรให้กับนักเรียนที่จบชั้นป.๖ เป็นรุ่นแรก ผมก็ได้เฝ้ารับเสด็จท่านเป็นสองครั้งในชีวิตที่ได้มีโอกาส พบท่านและวันนั้นก็นั่งเฝ้าดูพระบารมีและชื่นชมในความเมตตาของท่านที่มีต่อ ครูนักเรียนโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขตของเรา

ชีวิตผมได้มีโอกาสเรียนโรงเรียนของท่าน เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว ก็ไปเรียนต่อชั้นมัธยมต้นที่ไทรโยคน้อย โรงเรียนไทรโยคน้อยวิทยาใกล้บ้าน เพื่ออยู่เป็นเพื่อนแม่ เนื่องจากแม่ไม่มีใคร พี่สาวก็มาเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ส่วนพ่อทำงานส่งเสริมการเกษตรสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ที่จังหวัดอุทัยธานี จากนั้นในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายก็ได้ไปเรียนที่โรงเรียนท่าม่วงราษฎร์บำรุง ตลอดระยะเวลาที่เรียนหนังสือหรือทำอะไร หากจะออกนอกลู่นอกทางเมื่อใด จะนึกถึงวันที่ได้เข้าเฝ้า ได้ยินเสียงท่านที่สอนเตือนเรา ให้ตั้งใจเรียนให้ดี ตั้งใจเรียนให้ดี ฝ่าฟันอุปสรรคจากตนเอง สิ่งแวดล้อมภายนอกที่รุมล้อม อยู่ให้ได้ ไม่ไปหลงทางเสีย เวลากับสิ่งแปลกปลอม

ในที่สุดผมเรียนสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และผมพยายามตั้งใจมุ่งสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้ จนในที่สุดได้เรียนมหาวิทยาลัยสมใจผมและพ่อแม่ จนจบในระดับปริญญาตรี ที่ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเรียนปริญญาโท ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อีกเช่นเดียวกัน จากนั้นได้ทำงานอยู่กับบริษัทเอกชนช่วงหนึ่ง จึงมาสอบเข้าเป็นพนักงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จนปัจจุบันคงจะไม่ไปไหนอีก เพราะที่นี่ได้มีโอกาสช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ที่ลำบากยากจนทางหนึ่ง พยายามเท่าที่จะช่วยได้ตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับให้ดีที่สุด

ชีวิตของผม แม้ไม่ได้เรียนที่โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขตแล้ว แต่ความทรงจำอันงดงาม ช่วยเตือนสติให้อยู่กับพระประสงค์ของสมเด็จพระสังฆราช ในการตั้งโรงเรียน คือใกล้ชิดธรรมะ เป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ เมื่อได้เรียนรู้และยึดเป็นวิถีชีวิต ถึงวันพระจะทำบุญใส่บาตร วันเกิดของท่านแม้ไม่ได้เข้าเฝ้าแต่ก็นึกถึงวันที่ได้เข้าเฝ้าและทำบุญ นึกถึงท่านตลอดมา ช่วงปีใหม่คนไทยจะได้รับพระราชทานพรจากในหลวงและสมเด็จพระสังฆราช ครอบครัวของผมจะรอเวลาท่านพระราชทานพรและประทานพรให้โดยลำดับ จบคำพรของท่านทุกคนน้อมรับพรด้วยความรู้สึกเป็นสุขและยึดถือพรนั้นมาใช้ในชีวิต แล้วพ่อแม่ลูก ก็ก้มกราบหน้าโทรทัศน์กันทุกคน ทุกปีไป

เมื่อท่านสิ้นพระชนม์ก็รู้สึกเสียใจเสียดายแต่ก็เป็นไปตามธรรมชาติของสังขาร ได้แต่นึกถึงความดีความเมตตาของพระองค์ท่านที่มีต่อชีวิตเด็กบ้านนอกลูกคนทำไร่จนจนอย่างเราแล้ว ภูมิใจที่สุดในชีวิตและเมื่อมีโอกาสได้ไปกราบพระศพเช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนคนไทยอื่น ๆ ผมไปกับพ่อกับแม่ไปกันทั้งครอบครัว วันเดียวกับที่ชาวเมืองกาญจน์เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ

เป็นบุญของชีวิตจริง ๆ ที่ได้รับโอกาส พ่อแม่ดีใจมาก ๆ ที่ลูกได้รับโอกาสดีเช่นนั้น ถึงวันนี้พระไพรีพินาศองค์ที่ผมได้รับมากับมือของท่าน อยู่ในคอของพ่อ พ่อเก็บรักษาบูชาห้อยคอติดตัวไว้อย่างดี ไปไหนพ่อนิมนต์ไปด้วยทุกครั้งเป็นบุญรักษาบูชาไว้เป็นมงคลชีวิต ไม่ให้คิดทำสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลาย พ่อบอก

พ่อกับผมคิดเหมือนกัน เป็นบุญเป็นมงคลของชีวิต นึกถึงท่านนึกถึงพระไพรีพินาศแล้ว ทำดีทำในสิ่งมงคล ไม่ทำในสิ่งชั่วร้าย ชีวิตของเราก็จะเป็นมงคลสมกับคำสอนของท่าน

"ผู้ที่เป็นคนดี ย่อมสามารถนำตนไปสู่ความดี ความงามต่าง ๆ ได้ นำตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ และสามารถนำผู้อื่นไปสู่ความดีความงามต่าง ๆ ได้นำผู้อื่นไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ด้วย"

และยามที่ทุกข์และท้อจะนึกถึงคำว่าตั้งใจเรียนให้ดี ตั้งใจให้ดี ตั้งใจทำให้ดี ท่านเคยกล่าวว่า

"ในการดำเนินชีวิต ถ้ากลัวจะพบอุปสรรคก็ทำอะไรไม่ได้ คนที่เข้มแข็งย่อมไม่ยอมแพ้ เมื่อพบอุปสรรคก็แก้ไขไปด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น"

ชีวิตจึงตั้งใจมุ่งมั่นทำความดี ให้สมกับชีวิตนี้ที่ได้มีบุญมีโอกาสเข้าเฝ้ากราบท่านอย่างใกล้ชิด เป็นมงคลในชีวิตอันสูงสุดยิ่งแล้ว สำหรับลูกชาวไร่ไทรโยค กาญจนบุรี คมกริช คีรีวงศ์ พนักงานพัฒนาธุรกิจระดับ ๔ ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธกส. กำแพงแสน นครปฐม ◉

วราทร ช่วงประยูร

มงคลแห่งชีวิต ที่ได้รับใช้ใกล้ชิดท่าน

"วันประสูติของท่าน ๓ ตุลาคมทุกปี ที่วัดบวรนิเวศจะมีงาน เราชาวเมืองกาญจน์ก็จะไปกันเป็นประจำ ผมเป็นเด็กก็ตามแม่ไปจนคุ้นเคยเป็นเรื่องปกติ"

วราทร ช่วงประยูร หรือลูกปลา เป็นลูกของคุณพ่อพันตรีทวีศิลป์ คุณแม่สมหมาย ช่วงประยูร สำหรับคุณแม่นั้นนามสกุลเดิมคือรุ่งสว่าง ซึ่งเป็นญาติผู้น้องของสมเด็จพระสังฆราชท่าน คุณแม่จะเรียกท่านหลวงพี่ตามศักดิ์ที่เรียกกันเป็นประจำ เรียกจนติดปาก จนกระทั่งโยมแม่ของท่านบอกให้เปลี่ยนการเรียกท่านเสียใหม่ เมื่อท่านเป็นสมเด็จพระญาณสังวรแล้ว แต่บางทีแม่ก็อดเผลอด้วยความเคยชินไม่ได้

เหตุการณ์ตอนที่บวช คุณลูกปลาบอกว่า ตอนนั้นจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว ปิดเทอมว่างอยู่เพื่อรอสอบเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จึงบอกแม่ว่าอยากจะบวช แม่ก็บอกดี ก็เลยตัดสินใจบวช ปีนั้นปีฉลองกรุงเทพฯ ๒๐๐ ปี

พ.ศ. ๒๕๒๕ บวชธรรมดาไม่มีอะไรแต่ตั้งใจดี เป็นการบวชเณรช่วงปิดเทอม

ได้ไปกราบท่าน ให้ท่านขลิบผมให้ ที่ห้องรับแขกตำหนักคอยท่า ปราโมชของท่าน ก่อนจะให้พ่อแม่ขลิบผมและให้พระที่คณะเหลืองรังษีได้โกนต่อจนหมดทั้งหัว

ปกติท่านก็เมตตาใจคืออยู่แล้ว ท่านยิ้มให้ แล้วท่านก็ขลิบผมให้เป็นการเริ่มต้น ระหว่างที่ท่านจับกรรไกรจะขลิบผม ท่านมีอารมณ์ขัน สัพยอกว่า

"ให้ขลิบหูด้วยไหม จะได้เป็นหกเขยในเรื่องสังข์ทอง"

ผมก็หัวเราะ พ่อแม่และคนที่อยู่ใกล้ก็ชอบใจกันใหญ่

ผมมาทราบทีหลังจากแม่ว่าอัฐบริขาร ไตรจีวรทั้งหลาย ท่านบอกกับแม่ว่า ที่นี่จัดการให้ไม่ต้องห่วง ท่านจัดการให้หมดเลย เมื่อถึงเวลาท่านก็บวชเณรให้ บวชแล้วก็มาอยู่ที่กุฏิตำหนักคอยท่า ปราโมช อยู่ที่ชั้นล่างซึ่งมีห้องอยู่ ๒ ห้อง นอกจากห้องโถงรับแขกแล้วก็มีห้องอยู่อีกห้อง หน้าตำหนักข้างบันได ชีวิตหนึ่งเดือนของการเป็นเณรที่อยู่ในการดูแลของท่าน ได้เรียนรู้จากท่านมากมายวัตรปฏิบัติที่ท่านดูแลเหมือนญาติผู้ใหญ่ห่วงใยสอนลูกหลานด้วยความเมตตาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กสิบขวบซนเอาเรื่องอยู่เหมือนกัน แต่ท่านก็รักและดูแล

ชีวิตเมื่อบวชเป็นเณรแล้วก็ต้องทำตามกฎเกณฑ์ของวัดตามปกติของทางวัด ตื่นเช้าจัดแจงธุระส่วนตัวเสร็จก็ออกบิณฑบาต เดินตามเป็นสายรอบวัดย่านบางลำพู แล้วกลับวัดเดินอุ้มบาตรเข้ามาที่คณะเหลืองรังษี มาถึงที่วัด ท่านรออยู่แล้ว ท่านจะถามเณรที่บวชใหม่ด้วยกันทุกองค์

"วันนี้เณรได้อะไรมาบ้าง"

แล้วท่านก็เอาของที่ท่านได้รับบาตรมาใส่ให้กับเณรทุกองค์ ท่านใส่บาตรให้เณรเป็นประจำทุกเช้า

เวลาที่ท่านสอน คือเวลาตอนท่านเสวยมื้อเช้า ท่านฉันมื้อเดียว ถึงตอนนี้ท่านจะให้เณรที่บวช มาสวดมนต์ให้ฟัง สวดผิดสวดถูกไม่เป็นไร ฝึกให้เราท่องยถา สัพพี อิติปิโส พาหุงก็ให้สวดให้ฟัง ใหม่ ๆ ก็ตื่นเต้นเป็นธรรมดา คนที่มาเฝ้าท่านก็หัวเราะชอบใจ ท่านก็ยิ้มผิดถูกท่านไม่ได้ว่าอะไร แต่ฝึกให้เราท่องให้เราทำ จนสามารถท่องบทเหล่านี้ได้มาจนป่านนี้

ให้อ่านหนังสือให้ฟัง ท่านก็ฟัง และฉันไป เราก็อ่านไป แล้วเมื่อจบท่านก็ให้กำลังใจแล้วค่อยมาว่ากันใหม่ในวันต่อไป

ชีวิตช่วงบวชเณรเป็นช่วงการเรียนที่แปลกและแตกต่างไปจากในโรงเรียนที่สอนกันอยู่ หลังจากฉันเช้าแล้วก็ไปทำวัตรเช้าเสร็จก็ได้ไปเรียน ถึงเวลาเพลก็กลับมาฉัน พักผ่อนสักช่วงถึงเวลาบ่ายก็ไปเรียนต่อจนถึงเวลาเย็น เลิกเรียน อาบน้ำอาบท่าเตรียมตัวทำวัตรเย็น การเรียนการสอน จะเรียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทำให้เราได้เรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนาดีกว่าปกติ

ช่วงนั้นจำได้ว่า เป็นช่วงที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ต้องไปสอบเข้าเรียนต่อ ตอนไปสอบก็ยังเป็นสามเณรไปนั่งสอบเข้าที่โรงเรียนวิสุทธิรังษี แล้วก็สอบได้ ถึงตอนใกล้เปิดเรียนก็สึกจากเณรไปเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่งที่วิสุทธิรังษี เรียนอยู่สามปีจนจบมัธยมศึกษาตอนต้น จึงเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วไปเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม จนจบปริญญาตรีที่นั่น

ชีวิตหลังจากบวชเณรแล้ว ได้มาบวชพระในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๔๒ บวชเป็นเวลาหนึ่งพรรษา ท่านพระเทพสารเวที เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้เรียนรู้เหมือนพระใหม่หรือพระนวกะทั่วไปของวัดบวรนิเวศ ที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนพระใหม่ที่ดี และได้ตั้งใจบวชให้ท่านอีกครั้งเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๔ บวช ๓ เดือน ตามโครงการของท่านเจ้าคุณพระเทพรัตนรังษี ได้ให้ท่านอธิษฐานผ้าไตรไปถวายตามวัดพระธาตุที่สำคัญ ไปสักการะสังเวชนียสถาน ที่ประเทศอินเดีย กลับมาจากอินเดีย จึงลาสิกขาแล้วไปรับใช้ท่านเป็นเสมียนส่วนพระองค์

ชีวิตการทำงานหลังจากจบปริญญาตรีแล้ว ไปเป็นครูสอนที่โรงเรียนสวนบัว ได้หนึ่งเทอมก็ไปทำงานที่ธนาคารกสิกรไทย ทำอยู่ ๗ ปี และว่างอยู่ ๒ ปีที่ได้ไปทำงานรับใช้ท่าน

ในช่วงว่างสองปีพ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ นี้เองที่เป็นโอกาสดีของชีวิตอีกครั้ง ได้เข้าไปทำงานรับใช้ท่านเป็นเหมือนเสมียนส่วนพระองค์ของท่าน เข้าไปถวายงานที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งใจไปแต่เช้าช่วยทำให้ท่านเท่าที่ทำได้

เช็ดหน้า เช็ดตัวให้ท่าน ช่วยพยาบาล ทำกายภาพบำบัด ล้างเท้าให้ท่าน รอท่านฉันภัตตาหารเช้า และจะมีลูกศิษย์อีกคนหนึ่งชื่อรงค์ กัลย์คำนวณศิริ อ่านหนังสือถวายให้ท่านฟัง คนนี้เป็นลูกศิษย์ตั้งแต่เด็ก ๆ สำหรับท่านฉันมื้อเดียวช่วง ๑๐ โมง แปรงฟัน เปลี่ยนเครื่องทรง พอบ่าย มีหมอมาทำกายภาพบำบัด พยาบาลชายช่วยท่านออกกำลังกาย พอ ๔ โมงเย็นถึง ๕ โมงเย็นเป็นเวลาที่เปิดโอกาสให้เข้าเฝ้าได้ ก็จะมีแขกมาเข้าเฝ้าจน ๖ โมงแล้วท่านจะทำวัตรเย็น หลังจากนั้นจึงช่วยท่านนวดบ้าง ทายาบ้าง และแช่น้ำอุ่นที่เท้า ช่วยท่านเช็ดตัว จะนอนในช่วงเวลา ๑-๒ ทุ่มหลังจากที่ท่านเข้านอนแล้วจึงกลับบ้าน ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ ค่ำหรือวันพระใหญ่ท่านก็จะมาฟังปาฏิโมกข์ที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศ

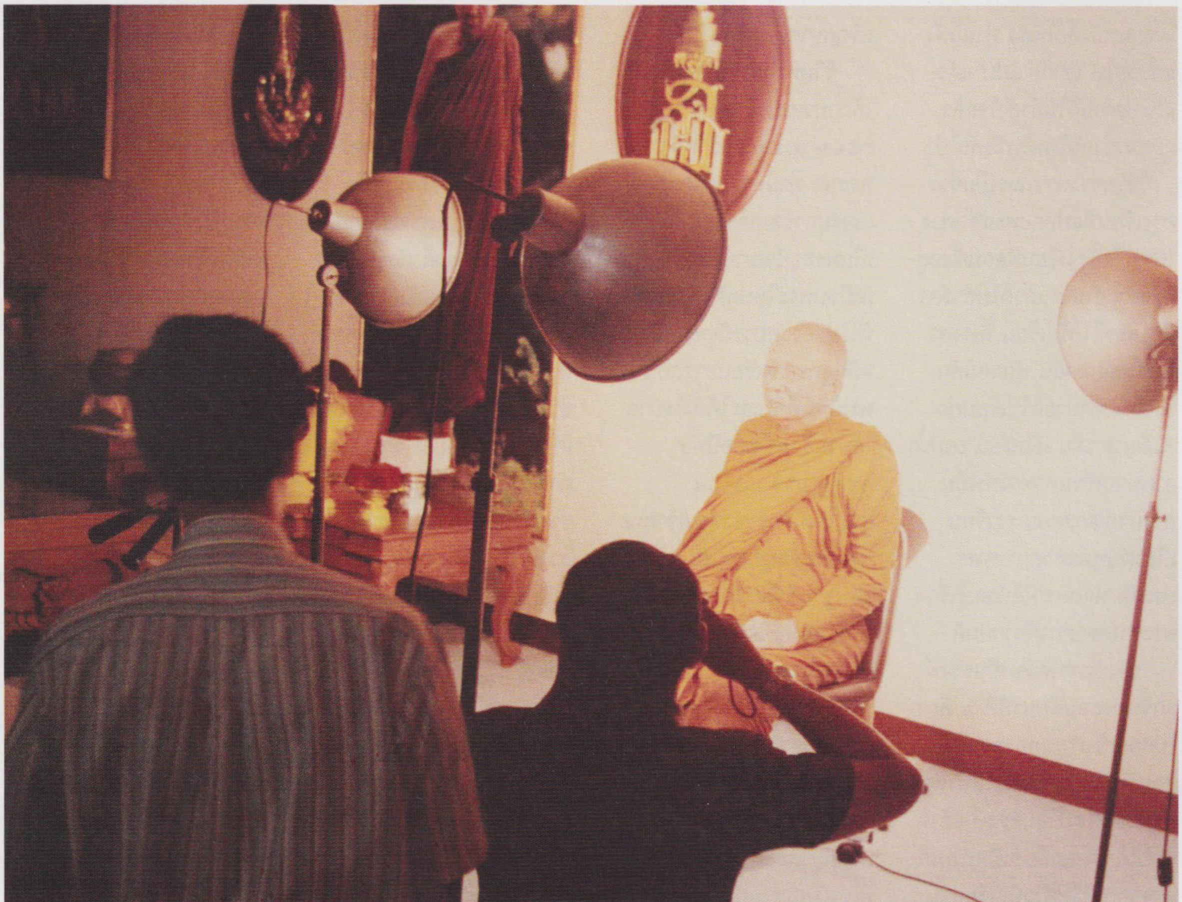
หลังจากนั้นจึงได้มาทำงานที่ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย หรือธนาคารเอสเอ็มอี จนถึงปัจจุบัน

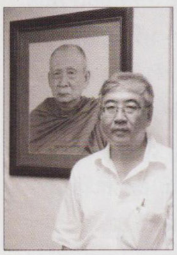
ชีวิตที่ได้ใกล้ชิดท่านนั้น ได้รับใช้ท่านเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ได้เรียนรู้จากท่านมากมายที่สำคัญ ท่านสอนให้เห็นโดยอ้อม เรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน ซื่อสัตย์กตัญญู ท่านเป็นแบบอย่างทุกอย่าง พระที่พรรษามากกว่ามาพบท่าน ท่านก็ให้ความเคารพพระที่พรรษามากกว่า

ใจเย็น เป็นปกติเราเห็นเราก็ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ใจเย็น เป็นคนมีน้ำใจ ช่วยใครได้ก็จะช่วยเสมอ ถ้ามีโอกาสใครจะมาเข้าเฝ้าเข้าพบก็อยากให้เข้าเฝ้าเข้าพบอย่างอบอุ่น ท่านมีเมตตามาก ๆ

ท่านไม่ได้สอนที่เป็นคำพูด แต่ท่านปฏิบัติเป็นปกติของท่านเป็นบทเรียนสอนเราไปในตัว ทิชชู่ที่ท่านใช้ ท่านจะพับแล้วใช้ทีละด้านด้านหน้าเสร็จด้านหลัง ทิชชู่ที่ท่านซับนั้น ผมยังเก็บไว้อยู่เป็นที่ระลึกสอนใจตนเอง ทุกครั้งที่ล้างเท้าท่าน หรือน้ำสรงของท่านเมื่อปีใหม่ สงกรานต์ น้ำที่ติดมือเราเมื่อล้างเท้าเสร็จ หรือน้ำสรงท่านจะเอามาลูบหัวตัวเองให้เป็นมงคลกับชีวิตเสมอ

เป็นบุญ เป็นมงคลกับชีวิตจริง ๆ ที่ได้มีโอกาสเรียนรู้ใกล้ชิดจากท่าน ◎

ครอบครัวฉันทศิลป์

ช่างภาพบางลำพูคู่พระทัย

"ชีวิตไม่เคยคิดว่าช่างภาพร้านถ่ายรูปอย่างเรา จะได้รับโอกาสถ่ายภาพพระองค์ท่าน แต่เราชาวบางลำพูก็ผูกพันและรับใช้ท่านเสมอเมื่อมีโอกาส แล้ววันหนึ่งเราก็ได้รับโอกาสสำคัญนั้น"

ร้านถ่ายรูปแห่งแรกของบางลำพู ร้านจำลองศิลป์ อยู่ถนนพระสุเมรุ ไม่ห่างจากสิบสามห้างและวัดบวรนิเวศ เป็นร้านถ่ายรูปร้านเก่าแก่แต่แรกของบางลำพู วันนี้แม้จำต้องเปลี่ยนแปลงไปจากธุรกิจการถ่ายรูป เป็นร้านกาแฟร้านอาหารตามยุคสมัย เพราะการถ่ายรูปที่จะล้างอัดภาพดังแต่ก่อนเปลี่ยนไป คนถ่ายรูปแล้วมักเก็บลงคอมพิวเตอร์หรือบันทึกไว้ในซีดีมากกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่รู้สึก

น่าเสียดายกับความหลัง แต่การปรับเปลี่ยนแปลงเพื่อให้อยู่ได้อยู่ดีก็เป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็ยังไม่ทิ้งการถ่ายภาพแต่อย่างใด และหากเข้าไปร้านจำลองศิลป์นูดเดิ้ล จำลองศิลป์คอฟฟี่ และก็ยังมีจำลองศิลป์ดิจิตอล จะพบภาพพระรูปสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ขนาด ๒๐x๒๔ นิ้ว ติดไว้บูชาเป็นสิริมงคลแก่ร้านอย่างชัดเจน

สุวกิตต์ ฉันทศิลป์ เล่าถึงเหตุการณ์ในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ย้อนอดีตไป ๒๐ ปี วันนั้นเป็นช่วงต้นเดือนพฤษภาคม พระเลขาสมเด็จพระสังฆราชท่านมาที่ร้าน บอกว่าสมเด็จฯ ท่านมีบัญชาให้ร้านจำลองศิลป์ไปถ่ายภาพพระองค์ท่าน เมื่อครั้งท่านยังไม่ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชนั้น ท่านรู้จักคุ้นเคยร้านของเราพอสมควร ท่านเมตตาให้คุณพ่อและช่างภาพเข้าไปที่ตำหนักคอยท่าปราโมชที่ประทับของพระองค์ท่าน เพื่อบันทึกภาพ ในเวลาช่วงเช้าก่อนเพล ซึ่งมีเวลาในการตระเตรียมไม่มากนัก และตอนที่ถ่ายภาพท่านนั้น ท่านมีเวลาให้ประมาณครึ่งชั่วโมง

คุณพ่อดำรง ฉันทศิลป์ ชวนผม สุวกิตติ์ ฉันทศิลป์ และน้องสุทธิพงศ์ ฉันทศิลป์ รวมทั้งเพื่อนช่างภาพจากกรมศิลปากรและช่างภาพที่รับใช้ท่านอยู่ประจำที่วัดบวรนิเวศ เข้าร่วมกันบันทึกภาพในครั้งนั้นด้วยความตั้งใจรับใช้อย่างดีที่สุด ผมและน้องสองคน ช่วยกันจัดนำฉาก ไฟ จากร้านเข้าไปยังห้องกระจกที่เป็นห้องรับแขกในสมัยนั้น ซึ่งอยู่ติดกับพระตำหนักคอยท่า ปราโมช ที่ประทับของท่าน และได้ช่วยกันติดตั้งจนเป็นที่เรียบร้อย ในเวลาสามโมงเช้า เราใช้กล้องสามตัว ประกอบด้วยกล้อง Nikon fm2, Nikon f4 และ Hasselblad เพื่อให้ได้ภาพที่ดีที่สุด ในระยะเวลาอันสั้นที่สุด

เมื่อจัดเสร็จเรียบร้อย พระเลขาได้ทูลอาราธนาท่านมาประทับยังที่จัดไว้เพื่อถ่ายรูป ใช้เวลาไม่นาน จำได้ว่าได้กดชัตเตอร์บันทึกภาพ เพียงสามครั้ง ท่านรับสั่งว่า รูปเราไม่สวยไม่เป็นไรไปทำแค่เอกสาร หลังจากนั้นจึงได้ช่วยกันเก็บข้าวของเครื่องใช้เป็นที่เรียบร้อย และรู้สึกดีใจที่ได้ถวายงานรับใช้พระองค์ท่าน

คุณพ่อบอกว่า ท่านเมตตาประทานค่าใช้จ่ายให้ แต่พ่อรู้สึกดีใจที่ได้ทำงานถวายท่านมากกว่า ได้กราบท่านและบอกกับท่านว่า ขอถวายครับ เราทุกคนรู้สึกปลื้มปีติและมีความสุขที่ได้ถ่ายรูปถวายท่าน หลังจากนั้นท่านเมตตาประทานเหรียญให้กับทุกคนที่เข้าไปทำงานบันทึกภาพ เป็นเหรียญที่ระลึกสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชเสด็จเมืองจีน เป็นเหรียญทรงกลม ด้านหน้าเป็นพระพุทธชินสีห์ พระประธานในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศ มีตัวอักษรภาษาไทย "พระพุทธชินสีห์" อยู่ด้านล่างโค้งขนานไปกับวงกลมของเหรียญ ด้านหลังเป็นตราพระองค์ท่าน มีอักษรจีนประกอบสองข้าง ใต้ลงมามีอักษรภาษาไทยเขียนว่า "จาริกเมืองจีน 2536 1993" และสำหรับเหรียญที่ระลึกที่ได้รับนั้นยังเก็บไว้บูชาอยู่ทุกวันนี้ เพราะเป็นเหรียญประวัติศาสตร์ที่ได้รับจากมือของท่านและยังชวนให้รำลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นเสมอ

เมื่อล้างฟิล์มอัดภาพเสร็จเรียบร้อยได้นำภาพไปถวายท่าน ในครั้งนั้นได้อัดภาพสีขนาด ๒ นิ้ว หนึ่งโหล ขนาด ๓x๕ นิ้ว หนึ่งโหล และขนาด ๒๐x๒๔ นิ้ว สามรูป พระองค์ท่านนำไปใช้ติดในหนังสือเดินทาง พาสสปอร์ตในการเสด็จไปเมืองจีน หรือสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามคำกราบทูลเชิญของรัฐบาลจีน นับเป็นประวัติศาสตร์ อันเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกในสังคมไทย ที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จเมืองจีนและพระองค์ท่านเป็นพระสังฆราชพระองค์แรกที่ได้เสด็จประเทศจีน ในช่วงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๖ และร้านถ่ายรูปเล็ก ๆ จำลองศิลป์ บางลำพู ได้มีโอกาสรับใช้พระองค์ท่านในครั้งนั้นและสำหรับภาพที่ติดบูชาที่ร้านรูปนี้เป็นรูปขนาด ๒๐x๒๔ นิ้ว วันที่เข้าถวายรูปภาพนั้น ได้ขออนุญาตและขอพระลิขิตนามของท่านไว้ที่รูป ท่านเมตตาอนุญาตและลงพระนามท่านให้ต่อหน้าพวกเราเลย ท่านยิ้มให้และได้นำมาใส่กรอบติดบูชาที่ร้านเพื่อเป็นสิริมงคลกับร้านและครอบครัวของเราตลอดมา

วันเวลาผ่านไปนานกว่า ๒๐ ปี เห็นรูปนี้ครั้งใด ก็ให้นึกถึงภาพเหตุการณ์ในครั้งนั้น แม้จะนานเพียงใดแต่ความรู้สึกและความทรงจำในการเข้าไปรับใช้ถ่ายภาพพระองค์ท่านในครั้งกระนั้น ยังคงงดงามในความทรงจำของเราทุกคนตราบจนเท่าทุกวันนี้ ◎

ทะไลลามะ
สมเด็จพระสังฆราช คือพี่ชายคนโตของข้าพเจ้า

ทะไลลามะ เป็นตำแหน่งประมุขสูงสุดหรือสังฆราชาของทิเบต เป็นผู้นำจิตวิญญาณสูงสุดของชาวทิเบต ที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแบบทิเบตเกลุก (นิกายหมวกเหลือง)

คำว่าทะไลลามะมาจากภาษามองโกเลีย ทะไลแปลว่ามหาสมุทร และภาษาทิเบต ลามะ แปลว่า พระชั้นสูง ชาวทิเบตเชื่อว่า องค์ทะไลลามะเป็นอวตารในร่างมนุษย์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เมื่อทะไลลามะองค์หนึ่งสิ้นพระชนม์ไป จะกลับชาติมาเกิดเป็นทะไลลามะองค์ต่อไป ซึ่งพระสงฆ์ระดับรองลงมาจะเป็นผู้ใช้นิมิตสรรหาเด็กที่เชื่อว่าเป็นทะไลลามะกลับชาติมาเกิด

ทิเบตเคยเป็นประเทศเอกราชมาก่อน ต่อเมื่อจีนได้เข้ามาครอบครองดินแดนทิเบต ทำให้ทะไลลามะ ต้องอพยพลี้ภัยไปอยู่กับพี่น้องชาวทิเบตที่เมืองธรรมศาลา ซึ่งตั้งอยู่ในรัฐหิมาจัลประเทศ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐอินเดีย มีอาณาเขต

ติดกับรัฐชัมมูและแคชเมียร์ รัฐอุตตราขัณฑ์ รัฐปัญจาบ รัฐหรยาณา รัฐอุตตรประเทศ โดยมีเขตแดนติดต่อกับทิเบต

ทะไลลามะ มีนามว่า เทนซิน กยัตโซ เป็นองค์ทะไลลามะองค์ที่ ๑๔ ของทิเบต แม้ว่าทิเบตจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีน ตั้งแต่เมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ องค์ทะไลลามะต้องอพยพมาอยู่ที่ธรรมศาลา ท่านก็ไม่เคยท้อและไม่ยอมใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องเอกราชของทิเบตกลับคืน แต่ได้ใช้โอกาสในการเดินทางไปชี้แจงให้ผู้นำชาวโลกในหลายมุมของโลกได้ทราบข้อเท็จจริงและร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างสันติ อันเป็นที่รู้จักกันดี จนชาวโลกต่างพากันยกย่องว่า เป็นนักสู้เพื่อสันติภาพและได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒

ทะไลลามะเสด็จมาวัดบวรนิเวศเป็นการส่วนพระองค์ เพราะจะมาเป็นทางการโดยการเชิญและรับรองในนามรัฐบาลหรือคณะสงฆ์ ย่อมกระทบกระเทือนถึงสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับจีน จึงมาเป็นการส่วนพระองค์ครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ นับแต่นั้นมาวิสาสาปรมาญาติ ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง ในการรับทะไลลามะครั้งนั้นได้มีการแนะนำการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแบบเถรวาทให้แด่องค์ทะไลลามะที่สำนักสงฆ์แห่งหนึ่งด้วย

กัลย์ คำนวณศิริ เล่าว่า ในการรับทะไลลามะคราวแรกนั้น องค์ทะไลลามะได้กล่าวถึงสมเด็จท่านในขณะที่เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ ในสมณศักดิ์ที่พระธรรมวราภรณ์นั้นว่า ท่านจะได้มีโอกาสเป็นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จท่านก็นิ่ง ๆ รับฟังด้วยอาการสงบ

และในคราวที่องค์ทะไลลามะเสด็จเยือนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ และประทับแรมที่ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร คำแรกที่องค์ทะไลลามะตรัสทักทายสมเด็จพระสังฆราชเมื่อทรงพบกันในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารก็คือ "พี่ชายคนโตของข้าพเจ้า" อันแสดงถึงความเคารพรักที่ทรงมีต่อกัน

และเมื่อถึงวันที่ต้องลาจากกัน องค์ทะไลลามะกราบทูลลาสมเด็จพระสังฆราช องค์ทะไลลามะได้กราบทูลว่า "เวลาเหลือน้อยเต็มที เมื่อวานนี้กระหม่อมมีโอกาสทูลให้ฝ่าพระบาทเพียงสั้น ๆ กระหม่อมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าในอนาคตจะได้เห็นชาวพุทธทิเบตกับชาวพุทธไทยมีการติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น และคงจะได้มีการประชุมสัมมนาร่วมกันเป็นครั้งคราวด้วย เพื่อให้พระภิกษุไทยกับพระภิกษุทิเบตได้สากัจฉากันในเรื่องพระวินัย เรื่องสมาธิ เรื่องอภิธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์มากทีเดียวด้วยวิธีดังกล่าวนี้ พวกเราชาวทิเบตก็จะได้เรียนรู้อะไรหลาย ๆ อย่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย และในทำนองเดียวกันชาวไทยก็จะได้เรียนรู้อะไรบางอย่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีแบบทิเบต"

นับเป็นสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันในการเรียนรู้เชื่อมโยงระหว่างสหายทางธรรมศาสนาพุทธด้วยกัน

และเมื่อสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้สิ้นพระชนม์ เมื่อ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ทางวัดบวรนิเวศได้มีหนังสือกราบทูลไปยังองค์ทะไลลามะ ในฐานะที่ท่านทรงคุ้นเคยอย่างดีต่อกัน ท่านทะไลลามะมีหนังสือตอบมาว่า

"สหายทางจิตวิญญาณที่รักทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจต่อการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช ในระยะเวลาอันสั้นหลังงานฉลองพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษา ในระหว่างที่ข้าพเจ้าสวดภาวนาอุทิศถวายแด่สมเด็จพระสังฆราช ข้าพเจ้าขอแสดงความเสียใจมายังมหาเถรสมาคมและศิษยานุศิษย์นับหลายล้านคนของพระองค์ ทั้งในประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การจากไปของสมเด็จพระญาณสังวรฯ นั้น เราทั้งหลายได้สูญเสียสหายทางธรรมอันวิเศษ"

นี้คือสหายในทางธรรมที่มีต่อกันในภาพที่ปรากฏนั้น เป็นภาพที่สำคัญยิ่งครั้งหนึ่งที่ผู้นำทางศาสนจักรจากสามประเทศได้มีโอกาสพบกันที่ประเทศญี่ปุ่นในการประชุมพุทธศาสนาโลก คือ ดร.เกียวเซ เอาชินโซ ผู้นำนิกายเนนบุทซูชุแห่งญี่ปุ่น องค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต และสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงสานสัมพันธ์ไมตรีในหนทางธรรมของสหายทางธรรมอันงดงามเช่นนี้ จะปรากฏบังเกิดขึ้นให้เป็นที่ประจักษ์ต่อโลกขึ้นได้อีกเมื่อใด ◎

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร ป.ธ.๙)

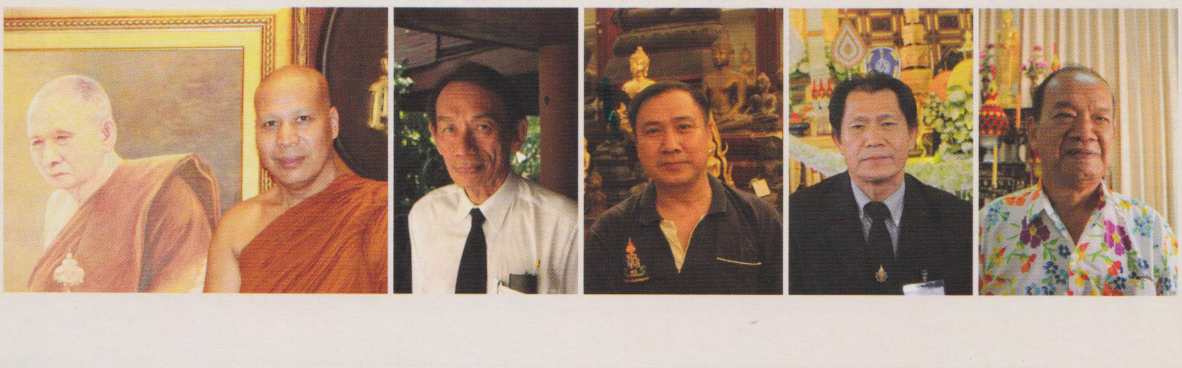
แผ่นดินทองแผ่นดินธรรมนำเกื้อหนุน บพิธบุญบำรุงรุ่งเรืองศรี
เมืองตำแหน่งแห่งตำนานกาญจนบุรี แคว้นโบราณด่านเจดีย์มณีงาม
แม่น้ำแคว แร่ น้ำตก ยกมากล่าว ล้วนเรื่องราวเลื่องชื่อลือสยาม
อันยิ่งใหญ่ในเมืองทองผุดผ่องนาม ร่มอารามร่มไตรรัตน์ฉัตรบุรินทร์
ที่บ้านเหนือเมืองกาญจน์เป็นย่านเหย้า คือบ้านเก่าถิ่นกำเนิดเลิศศาสตร์ศิลป์
สมเด็จญาณสังวรสุนทรมุนินทร์ สังฆรัตน์แผ่นดินถิ่นเมืองทอง
ทรงเป็นสังฆนายกดิลกเลิศ ได้ชูเชิดพุทธศาสน์ชาติไทยผอง
เผยแผ่ธรรมประเทืองรุ่งเรืองรอง โลกแซ่ซ้องศรัทธาสาธุการ
คือปราชญ์เปี่ยมภูมิธรรมล้ำภูมิรู้ ชนเชิดชูงดงามความภูมิฐาน
น้ำพระทัยเมตตาปรีชาชาญ สมเด็จญาณสังวรบวรชัย
พระเสด็จสู่แดนทิพย์นิพพานแล้ว สิ้นดวงแก้วประกายธรรมล้ำสมัย
"ชีวิตนี้น้อยนัก สำคัญนัก" ประจักษ์ใจ ความยิ่งใหญ่ปรีชาชาญ "ญาณสังวร"

ยุทธ โตอดิเทพย์ อดีตนายกสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย

๕

คือพระแท้ที่ครบถ้วน

สมเด็จพระสังฆราช ในดวงใจศิษย์ผู้ใกล้ชิด

๕.๑ ท่านเป็นพระแท้ที่ครบถ้วน มุ่งกัมมัฏฐาน หางานให้ใจทำ

รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยชุม

รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยชุม อดีตผู้อำนวยการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มีผลงานการเขียนและการวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มากที่สุดท่านหนึ่งของประเทศในปัจจุบัน ในอดีตยังเคยเป็นพระเลขาประจำท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ช่วงปี ๒๕๐๑ ถึง ๒๕๒๑ จนกระทั่งลาสิกขา ออกไปรับราชการเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในฐานะที่ได้พบเห็นท่านเจ้าประคุณสมเด็จฯ ตั้งแต่ท่านยังเป็นพระธรรมวราภรณ์ จนกระทั่งได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่สมเด็จพระญาณสังวร อาจารย์สุเชาวน์เล่าว่า

สมเด็จฯ ท่านเป็นพระที่เคร่งครัด เรียบง่าย มัธยัสถ์ อดทน เอาใจใส่ในการศึกษา ท่านทำมาต่อเนื่องตลอดชีวิตไม่เปลี่ยนแปลง ความเคร่งครัด ท่านอยู่ในเมืองในวัด ในที่ที่สะดวกสบาย ท่านก็ยังรักษาวินัยโดยเคร่งครัด ตัวอย่างที่ชัดเจนเรื่องหนึ่ง คือท่านยังใช้กระบอกกรองน้ำแบบโบราณ มากรองน้ำใส่กระป๋องอาบน้ำ ออกมานอกวัด ท่านจะไม่สวมรองเท้า ฉันหนเดียวในบาตร

แม้จะเสด็จไปต่างจังหวัด ท่านก็ทำเป็นประจำ รักษาพระวินัยเคร่งครัด บิณฑบาตเป็นปกติ เจอพระอาวุโสกว่าท่านก็กราบ ไปไหนไม่เคยแสดงตัวว่าเป็นใคร ท่านนิ่ง พูดน้อย พูดเท่าที่จำเป็น จิตใจท่านมุ่งอยู่แต่กับกัมมัฏฐาน เวลาท่านเดินตรวจวัด จากบันทึกของท่านวันนี้ตรวจวัด เดินไปทำใจไป นี่คือการปฏิบัติของท่าน มีใจ มีความเป็นพระ มั่นในธรรมะของท่านอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าอิริยาบถไหน แม้มีกิจนิมนต์ไปที่บ้าน ที่ในวัง ก็จะนิ่ง หลับตาเฉย ประทับใจท่านที่เป็นแบบอย่างอย่างดี

เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ที่ทุกคนรู้ คือใช้กระดาษทิชชู่อย่างประหยัด พับแล้วพับอีก ใช้ไปทีละด้าน อดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ไปต่างจังหวัดท่านชอบเดิน ไปวัดญาณสังวราราม ท่านเดินตรวจวัด ดูป่าเขา เดินเร็ว คนตามตามไม่ทัน เช่นคราวหนึ่งไปเนปาล เดินไปตามทุ่งนา ไปดูสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ท่านก็เดินได้สบายมาก

เอาใจใส่ในการศึกษา ใฝ่รู้ ใฝ่ธรรม ใฝ่ปฏิบัติการฝึกสมาธิ เป็นอุปนิสัยส่วนตัวที่มีเป็นปกติ เท่าที่สังเกต ท่านกตัญญู ต่อครูอาจารย์ผู้มีพระคุณ เมตตาต่อทุกคนไม่ว่าเป็นพระภิกษุ เป็นชาวบ้าน มีคารวะต่อบุคคลอันควรแก่การเคารพ ให้ความเคารพ ท่านให้เกียรติพระเณรทั่วไป ความถ่อมตน ไม่เคยแสดงตนว่ามียศศักดิ์ มีความเรียบง่ายไปไหนไม่เคยแสดง นิ่ง เงียบ ถ้ามีพระเถระ มีอาวุโสมาเฝ้า ถ้าอาวุโสกว่าท่านจะกราบ ใช้วาจาแสดงความให้เกียรติ จะเรียกใต้เท้าเลย พระราชาคณะสมเด็จท่านจะเรียกสมเด็จ ครูบาอาจารย์ท่านยืน เดินตาม ท่านจะสำรวม และจะไม่สวมรองเท้า

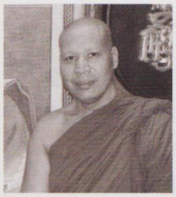
เมื่อท่านอยู่กับหลวงพ่อดี อุปัชฌาย์ของท่านที่วัดเหนือ ท่านทำตัวเหมือนอย่างกับเณร ท่านไม่สวมรองเท้า เดินตามเหมือนเณรเดินตามอาจารย์ อย่างไรก็อย่างนั้น

ไปหาหลวงปู่เทสก์ หลวงปู่ดูลย์ ท่านก็จะนั่งต่ำกว่า การพูดการจาของท่าน ท่านก็สำรวมให้เกียรติ ทำเป็นปกติ เพราะท่านมีอัธยาศัยเช่นนั้น ท่านพูดอยู่เสมอว่า ท่านไม่เคยดูถูกพระ ดูถูกเณร ล้วนเป็นผู้มีศีล เวลาให้เราเอาของไปให้ ท่านจะบอกให้เอาไปถวาย เคารพธรรมในความเป็นผู้มีศีล เป็นพระด้วยกัน

สรุปโดยรวม พระองค์ท่านเป็นพระที่ครบถ้วนด้วยศีล จริยาวัตร กิริยามารยาท กิจวัตร บิณฑบาต สวดมนต์ ทำวัตรเช้าเย็น ไม่มีธุระอื่นใด ท่านจะลงโบสถ์เช้า เย็น บิณฑบาตก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีกิจธุระท่านก็จะออกบิณฑบาต ดูแล้วหาที่ติไม่ได้ สิ่งใดที่ท่านสอนพระเณร ท่านก็ปฏิบัติในสิ่งที่ท่านสอนด้วย

ท่านว่าเป็นพระเณร ควรจะทำกัมมัฏฐาน หางานให้ใจทำ ถ้าไม่หางานให้ใจทำ ใจจะฟุ้งซ่าน บวชอยู่ยาก ท่านสอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

ทำวัตรเช้า ค่ำ เป็นหน้าที่ของพระ คือ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าประจำวัน ตัวท่านเองท่านก็ทำให้ดู และท่านก็ถือโอกาสที่มีอะไรก็จะบอกกล่าวให้พระเณรได้รู้ ท่านสอนยิ่งกว่าคำสอน ทำให้เราได้รู้ ได้คิด จากการที่ท่านทำอยู่เป็นประจำเป็นนิจศีล

๕.๒ ท่านคือแสงสว่างในความมืด เป็นพระของประชาชน

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์
(ดร.อนิล ธมฺมสากิโย)

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (ดร.อนิล ธมฺมสากิโย) ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เล่าถึงภาพแรกที่ได้เห็นท่านเจ้าประคุณสมเด็จฯ ว่า ในปี ๒๕๑๓ ท่านเสด็จไปประเทศเนปาล ตอนนั้น ดร.อนิล ยังเป็นเด็กอยู่ไม่รู้เรื่องอะไร ท่านถามคณะสงฆ์เนปาลว่า มีอะไรให้ทางคณะสงฆ์ไทยได้ช่วยไหม? ปรากฏว่าทางเนปาลร้องขอ 2 ข้อ ข้อแรก ขอให้ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ที่ประเทศเนปาล ข้อที่สอง คณะสงฆ์เนปาลขอให้ท่านอุปถัมภ์สามเณรเนปาลด้วย

ท่านถาม มีไหมล่ะ ท่านรับได้ จึงเป็นการเปิดประตูความสัมพันธ์ครั้งแรกของคณะสงฆ์ไทยกับเนปาล ในครั้งนั้นมีมา ๑ รูป ท่านให้ทุนการศึกษา ให้เรียนมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ทุนเรียนจนจบปริญญาโทและไปเป็นพระธรรมทูตในนามวัดบวรนิเวศยังประเทศออสเตรเลียและกลับไปเนปาล

ปี ๒๕๑๘ คณะสงฆ์เนปาลส่งสามเณรมาสามรูป หนึ่งในสามนั้นคือ สามเณรอนิลมาน อายุ ๑๔-๑๕ ปี ไม่เคยรู้จักประเทศไทย รู้แต่ว่าสวยงาม มีวัดวาอารามมากมาย ตื่นเต้นที่ได้ขึ้นเครื่องบินเป็นครั้งแรกในชีวิต ให้มาเพื่อบวชเณร วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๑๘ เมื่อมาถึงวัดบวรฯ ยังพูดภาษากันไม่รู้เรื่อง อาจารย์จากเนปาลกับสมเด็จฯ ท่าน คุ้นเคยกัน ก็คุยภาษาอังกฤษกัน ให้มาอยู่ที่กุฏินี้ ตอนนั้นพระมหาบุญช่วย (รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม) ท่านเป็นเลขาอยู่ที่นี่ แรก ๆ ก็พำนักที่คณะสูงก่อน คืนที่ตื่นเต้น มาเดือนเมษายน อากาศร้อนมาก แล้วท่านให้มาฉันที่ตำหนักของท่าน ฉันอาหารไทยก็ไม่ค่อยเป็น ชินแต่อาหารเนปาล อาหารเจ พอเจอทุเรียนยิ่งมึนในกลิ่น เพื่อนเณรก็ล้อ มีของดีไม่รู้จักกิน ต้องอุดจมูกแล้วลองกินดูสักเม็ด จนกินเป็น

ตอนเช้าให้นั่งอยู่กับท่าน สิ่งที่ท่านฝึกตอนนั้น ให้อ่านหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ อ่านตะกุกตะกัก ไม่ถูก ท่านก็สอน จนใช้งานได้คล่อง ท่านก็เริ่มถาม เณร คำนั้นอ่านว่าอะไร ให้หยิบพจนานุกรม ก็พออ่านออกเสียงได้ ตอนหลังทุกเช้า เมื่อหนังสือพิมพ์มาก็จะรีบอ่านก่อน คำใดไม่รู้หาจากพจนานุกรมเสียก่อน คำยาก ๆ ก็ เปิดแล้วจำเอาไว้ พอท่านถามเราก็ตอบได้ ท่านก็ยิ้ม ต่อมาให้สรุปข่าวเป็นภาษาไทย แต่ภาษาไทยยังไม่แข็งแรง ก็เลยเรียนสองภาษา

ท่านเมตตา เสวยมื้อเดียว เมื่อรับของมาประเคนท่าน ท่านก็เมตตาเอ้า เอาไปฉัน ท่านให้ก็ซดเลย คนก็มอง ใช้แก้วของท่านซดเลย ภายหลังพอรู้ก็รอ จนเปลี่ยนแก้ว ท่านก็บอกไม่ต้อง ฉันตรงนี้ พอท่านไปไหนท่านเมตตาให้ตามไปด้วย ก็สะพายย่ามตามไป ท่านไปกราบพระเถระ แต่ก็จำไม่ค่อยได้เพราะเราไม่ค่อยรู้ภาษา

ท่านเป็นสมเด็จเจ้าอาวาสที่ทรงงานมาก เมื่อมีกิจนิมนต์เป็นงานบ้าน ท่านรับมาก็ทำบุญไป ถ้าเป็นงานวัด งานเททอง สร้างโบสถ์ กิจกรรมเหล่านี้ ท่านรับเสร็จ ก็ขอร่วมทำบุญด้วย ท่านว่า เขานิมนต์ที่นี่มาต้องการให้สำเร็จ ที่นี่ก็ต้องไปช่วยให้เขาทำสำเร็จ ที่นี่ร่วมทำบุญด้วยมีแต่ให้ (ที่นี่ เป็นคำที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จฯ ใช้ในความหมายถึงตัวท่านเอง)

มีคราวหนึ่ง หลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ ถวายท่าน ๗ ล้าน ท่านก็รับแล้วถวายคืนหลวงพ่อคูณ ให้เอาไปทำมูลนิธิของท่าน หลวงพ่อจรัญขอถวายหนึ่งล้าน ขอถวายให้ท่านทรงใช้ส่วนพระองค์จริง ๆ ที่นี่มีความประสงค์ว่า เอาเงินที่หลวงพ่อจรัญ ตั้งมูลนิธิที่วัดของท่านก็แล้วกัน หลวงพ่อจรัญไม่เอา ท่านก็ถามญาติโยมก็ไม่รับคืน ท่านถามลูกศิษย์ทำอย่างไรดี เสนอว่าให้เป็นทุนการศึกษาสามเณร ท่านก็เห็นชอบ

สิ่งของที่ทรงใช้จะประหยัด ทิชชู่แผ่นหนึ่งท่านจะพับจนเล็กแล้วใช้ไปทีละด้าน กลับไปกลับมาจนครบทุกด้าน ของบางอย่างถ้าเราจะไปหยิบทิ้ง ท่านบอกว่า อย่าเพิ่งทิ้ง ยังใช้ได้อยู่ ยังรีไซเคิลได้ ของที่พระลูกวัดทิ้ง โต๊ะ เก้าอี้ ท่านก็ให้ลูกศิษย์มาซ่อมแซม ก็เอามาใช้ได้ เตียงตู้เก่า ๆ ขนมาซ่อม ช่างโหมด ว่องสวัสดิ์ เป็นคนจัดการให้ในงานซ่อมแซมทั้งของวัดบวรฯ วัดญาณสังวราราม ทรงคุ้นเคยเรียกหากันง่าย รับใช้กันมานาน

หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำงานรับใช้กันมานาน ตรา ญสส หม่อมราชวงศ์มิตรารุณท่านก็ออกแบบให้ใช้งานที่วัดญาณสังวราราม ส่วนใหญ่หม่อมราชวงศ์มิตรารุณเป็นผู้ออกแบบ ท่านให้โจทย์ หม่อมราชวงศ์มิตรารุณก็ทำมาให้ดู มีบางครั้งแก้อยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา

แนวพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

ท่านเป็นนักค้นคว้า เป็นนักบันทึก และทรงโปรดที่สุดคือหนังสือ ห้องบรรทม ห้องเสวย ห้องพระ ทุกห้องจะมีหนังสือ ไม่มีมุมไหนไม่มีหนังสือ เล่มที่ท่านใช้บ่อยคือพระไตรปิฎกอรรถกถา เล่มนั้นหายไปไหน เวลาจัดหนังสือเราก็ต้องดูให้ดี เวลาอยู่กับท่าน เวลาท่านรับแขก ก็จะสังเกตดูสันปก ชื่อหนังสือ สีของเล่ม หนังสือสีอะไร หนาขนาดไหน มองซ้ายมองขวาก็จะบอกได้ จำได้ หากหยิบผิด ท่านก็บอกไปหามา ท่านอธิบายให้เราหา จนเราคล่องขึ้น ท่านบอกว่า เรื่องนี้อยู่ในพระไตรปิฎก เล่มไหนช่วยหามาหน่อย พระไตรปิฎกเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด กลับไม่มีการสอบ ให้อ่านให้ฟัง พระไตรปิฎกเป็นเรื่องแปลก อ่านกี่สิบปี อ่านทีไรก็ได้ความรู้ใหม่ ๆ ท่านอธิบายให้ฟัง ให้ซึมไปเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ

วิธีเขียนหนังสือของท่าน แรก ๆ เขียนละเอียด ตอนหลังเขียนย่อ ๆ บางทีก็จะเขียนละเอียด ตั้งแต่แรกถึงบทสุดท้าย การเขียนของท่านไม่เหมือนพวกเรา ของท่านไม่ลอก คิดเอง เราชอบขีดเส้นใต้ ไฮไลต์ แทนที่จะคิดเขียนโน้ตของเราเอง แต่สมเด็จฯ ท่าน อ่านอะไร ท่านก็เอามาใช้เป็นภาษาของท่าน เมื่อครั้งสมเด็จพระสังฆราชเจ้าท่านเทศน์ในวันพระ สมเด็จฯ ท่านก็ฟัง แล้วท่านเขียนรายงาน เหมือนถอดเทปทั้งกัณฑ์ ท่านเข้าใจ ท่านเขียนได้ เหมือนดูดข้อมูลมาเลย ท่านฝึกมาแต่ครั้งเป็นเณร เมื่อนวดถวายพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์สอน ท่านจำแล้วท่านก็มาเขียนเป็นภาษาของท่าน

วิธีของท่าน อธิบายจากง่ายไปหายาก จากตื้นไปหาลึก เช่น อธิบายสวรรค์ชั้นดุสิต ท่านก็จะบอกถึงดุสิตในภาษาบาลี สันสกฤต ขยายความ เหมือนเปิดกุญแจไขความ ยกบาลีท่านก็จะแปล ค่อย ๆ คลี่คลายทีละอัน ขยายเป็นส่วน ๆ ท่านก็จะลงเรื่องไปเรื่อย ๆ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท่าน

เวลาเทศน์ เหมือนไม่มีอะไร เราเป็นเณรแบกคัมภีร์ ให้เณรเดินก่อน พระเดินตามคัมภีร์ ข้างในไม่มีอะไร ใบลานมีลายพระหัตถ์ ภาษาบาลี ท่านทำเหมือนเปิดไม่มีอะไร ท่านก็ค่อย ๆ คลี่ออกมา ท่านพูดช้า ๆ ๔๐-๔๕ นาทีสมบูรณ์แบบ เมื่อกลับมาถอดเทปให้ท่านทรงตรวจแก้ไข ท่านแก้ไขในส่วนที่เราพิมพ์ผิด เพราะในหลวงทรงให้บันทึกและในหลวงทรงนำไปฟังต่อ

วิธีการเทศน์

ท่านมีสไตล์ประจำของท่าน ในปีพ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านเทศน์เรื่องกัมมัฏฐาน ซีดีมามีในช่วงหลัง ในช่วงแรก ๆ จึงอาจยังไม่มีการบันทึก ยังไม่มีการถอดเทป ท่านเขียนเทศน์เป็นภาษาหนังสือ

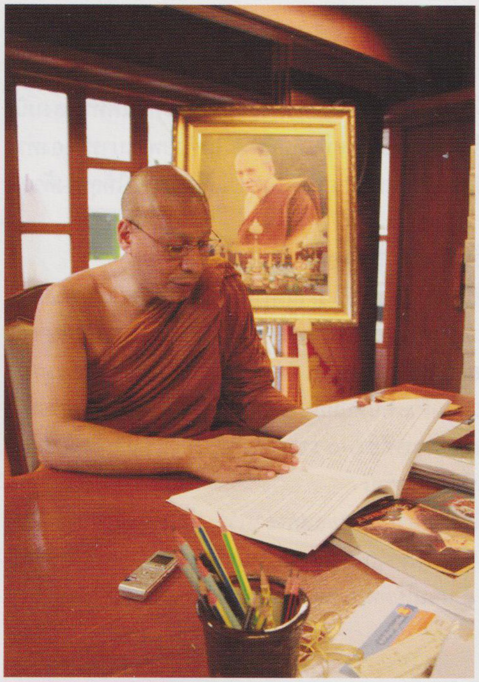
จิตตนคร ท่านทรงนิพนธ์เอง ใช้ในการออกอากาศสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต ท่านเขียนธรรมดา ครั้น...ท่านเทศน์ถวายในหลวง ท่านใช้ศัพท์แสงให้เหมาะควรและไพเราะมาก สมเด็จฯ ท่านเป็นแม่บทในการเทศน์

เวลาท่านเทศน์ ท่านบรรยาย ท่านกลั่นออกมาจากพระทัย คนฟังต้องมีขันติ จะเข้าใจ ท่านสอนช้า ท่านพูดประโยคหนึ่งให้เราคิด แต่เรากลับง่วง พล.ต.อ. วสิษฐ์ เดชกุญชร เล่าว่า ในหลวงให้เทปไปฟัง แล้วมีอาการง่วงนอน วันหลังท่านทรงถาม กราบทูลท่านว่า ได้ฟังแล้ว ฟังไม่รู้เรื่อง ง่วงนอน ท่านรับสั่งว่า เวลาฟังคุณคิดก่อน ท่านรับสั่งต่อว่า เวลาฟังให้ฟังเหมือนสมเด็จฯ ท่านเป็นมัคคุเทศก์ ท่านจะพาเราไป เราต้องติดตามท่านไป จะเข้าใจ และจะไม่เบื่อเลย

อ่านหนังสือของท่าน ท่านกลั่นออกมาจากพระทัยทีละขั้น บางครั้งท่านขึ้นมาคาถาหนึ่ง ท่านก็ไปเรื่องไหนก็ไม่รู้ ขึ้นสติ แล้วไปเรื่องทาน แต่พอใกล้จบ ท่านขมวดปม ที่แท้เรื่องเดียวกันชัดเจน ชีวิตนี้สำคัญนักช่วงท้าย ๆ ท่านพูดสติอยู่ดีดี คนมีสติได้ต้องมีกตัญญูกตเวทิตาธรรม ถ้าไม่มีจะพัฒนาสติปัญญาไม่ได้ การรู้บุญคุณก็ต้องจดจำ มีสติ ท่านขมวดจึงเข้าใจแจ่มแจ้ง ท่านเจตนานำพาเราไปตามนั้น

ท่านคือแสงสว่างสำหรับคนตาบอด เป็นแสงให้กับความมืด เพราะผู้มาหาท่าน เพื่อให้คลายทุกข์ เหมือนน้ำบ่อใหญ่ มาหาน้ำกินดับกระหาย มีทุกข์ มีปัญหา ไม่สำเร็จ มาหาท่าน มีลูกมาให้ท่านตั้งชื่อให้ ตั้งแต่เกิดจนตาย มีคนมาขอให้ท่านช่วย ...ท่านก็ช่วยทั้งนั้น

มีคนหนึ่งคิดฆ่าตัวตาย คราววิกฤตเศรษฐกิจ ล้มละลาย อยากฆ่าตัวตาย เหม่อลอย เดินผ่านหน้าวัด เห็นผู้คนเข้ามา ก็เดินตามเข้ามาในวัด เข้ามากราบสมเด็จพระสังฆราช แกก็นั่งดูอยู่ด้านหลัง กราบแล้วคิดอะไรได้ก็จะกลับตามเขา จากคนที่คิดจะฆ่าตัวตายก็เลิกคิด วันรุ่งขึ้น คนเข้ามากราบ พอคนกลับก็กลับ วันที่สามวันที่สี่ โยมมีอะไร เข้ามา มีอะไรว่ามาสิไม่ต้องเกรงใจ เขาเล่าเขาล้มละลาย คิดจะฆ่าตัวตาย แต่เขาคิดได้ ได้แรงบันดาลใจจากพระองค์ ทำใจได้ หลังจากนั้น ๑๐ วันก็เข้ามากราบ ได้งานทำแล้ว สบายขึ้น

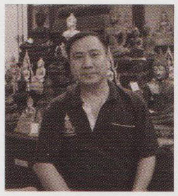
พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (ดร.อนิล ธัมมสากิโย)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ อดีตผู้ช่วยเลขา
ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช

ท่านว่าที่นี่ไม่ได้ทำอะไรเลย

ตั้งแต่เช้า ตีสามครึ่งจนห้าทุ่ม ภารกิจเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งสิ้น เหนื่อยหอบ ร้อน นั่งหมดแรง แต่ท่านกลับมาถามวันนี้คุณเหนื่อยหน่อย งานเยอะ ท่านไม่เคยบ่นว่าตัวท่านเหนื่อย สุขภาพแย่ มีโรคประจำตัว ทั้งที่เคยเป็นวัณโรค ไม่ค่อยแข็งแรง แต่ท่านดูแลง่าย หมอให้เสวยยาอะไรก็เสวยให้หมด

การเสวยของท่าน ช่วงแรกไม่ได้เลือกอะไร ภายหลังไม่เสวยสัตว์ปีก สัตว์ใหญ่ วันพระก็จะเป็นอาหารมังสวิรัติ ช่วงที่ปฏิบัติกัมมัฏฐานก็จะฉันมื้อเดียว เมื่อไปชนบทท่านก็บิณฑบาตและฉันมื้อเดียวเช่นกัน ท่านใช้ชีวิตธรรมดามาก

ท่านคือพระของประชาชน เป็นประทีปในท่ามกลางความมืด

๕.๓ ท่านเสมอต้นเสมอปลาย ตราบวาระสุดท้าย

สิทธิโชค ศรีสุคนธ์

สิทธิโชค ศรีสุคนธ์ (อ๊อด) ลูกศิษย์ที่รับใช้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนจนเติบโต และรับใช้ท่านตราบจนวาระสุดท้ายจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

คุณพ่อละออง ศรีสุคนธ์ พ่อของสิทธิโชค เป็นชาวบางลำพู เรียนวัดบวรนิเวศวิหาร และได้บวชวัดบวรนิเวศ หนึ่งพรรษา สมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ จึงคุ้นเคยกับเจ้าประคุณสมเด็จฯ ตั้งแต่บวช เมื่อสึกหาลาเพศแล้วพ่อไปทำมาหากินที่พงตึก อำเภอท่ามะกา เมืองกาญจน์ ครั้นมีลูกชายก็ส่งเสียให้เรียนหนังสือ จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ แล้วจึงนำลูกชายมาฝากเจ้าประคุณสมเด็จฯ และได้อยู่ที่ตำหนักคอยท่า ปราโมช เป็นลูกศิษย์ท่านตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๑๖ เรื่อยมา

ชีวิตเด็กวัด

ชีวิตเด็กวัดสมัยนั้น เช้าขึ้นมาถูกุฏิ โดยแบ่งเวรกันทำ รับผิดชอบชั้นล่าง ทำห้องใหญ่ ห้องรับแขก เสร็จประมาณ ๖ โมงเช้า รอรับบาตรจากท่าน วันไหนใครพร้อมก็เดินตามท่านบิณฑบาต เส้นทางที่ท่านเดินบิณฑบาต ออกหน้าวัด เลี้ยวเข้าถนนดินสอ เข้าชุมชนหลังวัด ออกถนนตะนาว มาสิบสามห้าง กลับเข้าวัดบวรฯ

อีกเส้นทางก็เลี้ยวออกบางลำพู เดินข้ามสะพานนรรัตน์สถาน ตลาดนานา ชุมชนตลาดนานา โรงหนังบุศยพรรณ เลียบคลองบางลำพู หรือคลองรอบกรุง ข้ามสะพานตรงมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยแล้วกลับวัด ทางด้านวันชาติแต่ก่อนมีบ้านดารากร บ้าน ล.สว่างวงศ์ เมื่อออกประตูวัดไปก็รับบาตรเลยเป็นบ้านแรก คือร้านพันธุ์ทิพย์ไหมไทย ทางด้านสะพานวันชาติท่านจะเดินเข้าไปในตลาดวันชาติ ชุมชนหลังวัดตรีทศเทพ เมื่อก่อนที่ยังไม่ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช บิณฑบาตมักไม่เต็ม แต่เมื่อท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว คนรู้จักจะรอใส่มากขึ้น แต่เมื่อใส่บาตรเต็มแล้วท่านก็จะกลับวัดทันที ไม่มีเดินหอบหิ้วพะรุงพะรังแต่อย่างใด

อาหารการฉันของท่าน ถึงตอนที่มาอยู่เป็นลูกศิษย์ท่านนั้น ท่านฉันมื้อเดียว เวลา ๘.๐๐ น. ฉันในบาตร อาหารที่ญาติโยมทำมาถวาย ท่านก็ตักใส่บาตรท่านแล้วก็ฉัน แต่ละมื้อไม่มาก

ธรรมวินัยเสมอต้นเสมอปลาย

ท่านปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ไม่ขาดตกบกพร่อง ต่อหน้าอย่างไร ลับหลังลับตาคนก็ยังเป็นเช่นนั้น การนั่ง ท่านจะไม่นั่ง ไม่นอนเหนือกว่าสูงกว่าพระพุทธรูป ปลายเท้าของท่านจะไม่หันไปทางพระพุทธรูป และการวางรูปปั้นพระสงฆ์ในห้องพระจะอยู่ต่ำกว่าพระพุทธรูป แรก ๆ ห้องพระอยู่ชั้น ๓ ต่อมาภายหลังอยู่ชั้น ๒ เวลาเดินจะไม่ให้อยู่เหนือพระพุทธรูป ท่านจะเดินไปทางอีกด้านหนึ่งเสมอ

ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ท่านทำทุกวัน ทุกที่ ไม่ว่าจะนั่งเรือนั่งเครื่องบิน ท่านก็ทำได้ ท่านมีสติระลึกรู้ตลอด เมื่อนั่งรถไปกับท่านไม่เคยเห็นท่านสัปหงก ท่านจะนั่งสวดมนต์ และทำสมาธิไปตลอด มีอยู่คราวหนึ่ง ไปร้อยเอ็ด วันนั้นฝนตกหนักถนนลื่น รถเสียหลักตกลงในคลอง รถกลิ้งลงไปจอดตะแคง ท่านก็ยังอยู่ในท่านั่งสมาธิสงบนิ่งอยู่เหมือนเดิม

ท่านสวดปาฏิโมกข์ได้ตั้งแต่พรรษาไม่มาก ท่านไม่ลืม สวดกว่าจะได้ก็ยาก และทำอย่างไรจะไม่ลืม ที่เห็นท่านทำคือ ท่านสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน เวลารับกิจนิมนต์ต่างจังหวัด ถ้าเป็นวันพระใหญ่ ไม่มีพระสวดปาฏิโมกข์ ท่านก็ขึ้นสวดปาฏิโมกข์เป็นปกติให้พระอื่น ๆ ได้ฟังทบทวนศีล ๒๒๗ ข้ออย่างครบถ้วน

รับกิจนิมนต์เสมอกัน

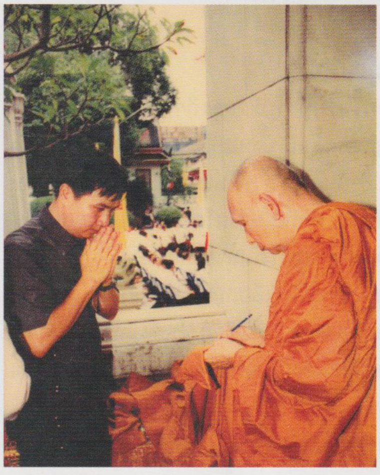
เมื่อท่านรับนิมนต์แล้วถึงอย่างไรท่านก็ไป รับแล้วไม่มีการคืน ชาวบ้านธรรมดามานิมนต์ ท่านก็รับ ไม่ได้เจ้ายศเจ้าอย่างถือเนื้อถือตัว ผู้นิมนต์ไม่มีรถมารับ ไม่เป็นไร แท็กซี่ท่านก็เรียกไป เดินก็ยังไป หลังวัดชุมชนบวรรังษี ทำบุญคราวใด หรือย่านวันชาติ ท่านก็เดินไปให้ไม่ต้องมารับ

ด้วยเหตุที่กิจนิมนต์ของท่าน มีทั้งใกล้-ไกล ทั้งเดินและบางครั้งใช้ยานพาหนะพิเศษ อย่างเฮลิคอปเตอร์ก็ไป ครั้งนั้นจำได้ว่าท่านจำวัดที่วัดญาณสังวราราม ชลบุรี แล้วได้รับกิจนิมนต์ไปตราด ขากลับมืดแล้ว นักบินคลำทางมาตลอดเพื่อมาลงที่วัดญาณฯ ก็ดูสัญญาณไฟจากเขาชีจรรย์ แล้วนักบินก็ร่อนเฮลิคอปเตอร์ลง ตรงจุดขาว ๆ เหมือนสนาม แต่ไม่ใช่ กลายเป็นอ่างน้ำ ลงแล้วน้ำกระจาย ผมนั่งอยู่ด้านหลังท่าน ตัวเราหวั่นไหวคิดว่าคงไม่รอด แต่ท่านสงบนิ่ง แล้วนักบินก็ดึงเครื่องขึ้น จนพ้นอันตราย คงด้วยพระบารมีของท่าน รวมถึงนักบินมีความพยายามที่สุดในการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงด้วยดี

การระวังรักษาสุขภาพของท่าน

ท่านได้รับเชื้อวัณโรค มาแต่เมื่อครั้งเรียนบาลีที่วัดเสนหา นครปฐม นอกจากรักษาด้วยยาตามคำสั่งแพทย์แล้ว ท่านยังพยายามฝึกตนเอง ออกกำลังกายตลอด ด้วยการเดินบิณฑบาต เดินรอบวัด ตักน้ำ ท่านเดินเร็ว คนหนุ่มอย่างเราเดินสู้ท่านไม่ได้ เดินตรวจวัดรอบโบสถ์ รอบพระเจดีย์ ๒-๓ รอบ บางทีเดินจงกรมเป็นหลายชั่วโมง ท่านทำเป็นปกติของท่าน

เจ็บไข้ได้ป่วยท่านไม่เคยแสดงอาการ เป็นเรื่องทางกาย ไม่มีทุรนทุราย ท่านเอาร่างกายสอนเรา หมอยังพูดว่า อยู่ดี ๆ อาการก็หายไปเอง เป็นคนไข้ที่หมอพยาบาลดูแลง่ายที่สุด

ได้รับใช้สมเด็จท่านเจ้าพระคุณฯ ในวันรับกฐินพระราชทาน ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศ สมเด็จท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช จะออกมาทำพินทุผ้าจีวรก่อนครองจีวร เป็นประจำทุกปี

ครั้งหนึ่งในชีวิต

วันนั้นราวหกโมงเย็น ผมรับใช้ท่านระหว่างที่ท่านอยู่ในห้องบันทึกเสียง รอนำเทปท่านไปออกอากาศสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต และสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ เป็นห้องเดียวที่ติดเครื่องปรับอากาศ ที่ตำหนักคอยท่ามีประตูอยู่ ๒ ประตู ประตูหนึ่งปิดไว้เพราะไม่ค่อยได้ใช้ ปรากฏมีเสียงเคาะประตู สมเด็จฯ ท่านรับสั่งให้ออกไปดูว่าใครมา พอแง้มประตูดู ต้องรีบปิดด้วยความตกใจ พระองค์ท่านเสด็จมาได้อย่างไร แล้วเข้าไปกราบสมเด็จฯ สมเด็จฯ ท่านให้รีบไปจัดที่ประทับให้เรียบร้อย

ห้องชั้น ๒ เป็นห้องรับเสด็จเป็นปกติ ก็ปูผ้าที่ประทับ ปูอาสนะให้กับสมเด็จฯ ท่าน ตั้งพัดหลวง ตั้งอาสนะชั้นเดียวเหมือนกัน อาสนะสมเด็จฯ เป็นอาสนะพระกรรมฐาน มีหมอนอิงอยู่ด้านหลัง และเตรียมครอบน้ำมนต์ไว้ให้ท่าน ครอบน้ำมนต์นี้เฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น เวลาเสด็จทุกครั้ง ท่านจะขอรับน้ำมนต์ทุกครั้งก่อนเสด็จกลับ วิธีการรับน้ำมนต์ ท่านจะไม่ประพรมน้ำมนต์ให้ แต่ท่านมีจอกเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านจะถวาย และในหลวงจะรับน้ำมนต์จากในจอกนั้นเอง

ลูกศิษย์จะอยู่ห่าง ๆ คอยรับใช้เมื่อท่านเรียกต้องการอะไร ใช้ทำอะไรอยู่ด้านหลัง ในหลวงท่านสนทนาธรรมอยู่กับสมเด็จฯ ท่านเป็นเวลานาน จนกระทั่งได้เวลากลับ จึงให้ไปบอกญาติโยมมาส่งเสด็จ

ทราบภายหลังจากสมเด็จฯ ท่านว่า เสด็จมาเป็นการส่วนพระองค์มาก ทรงขับรถมาเองเพียงลำพังพระองค์เดียวจากสวนจิตรลดา มาถึงจะนำรถที่ประทับจอดในสนามโรงเรียนก็ไม่ได้ เป็นวันงานศิษย์เก่าพอดี มาอีกด้านหนึ่งของวัด แล้วท่านเสด็จพระราชดำเนินมาเงียบ ๆ ถามคนในวัดว่ากุฏิตำหนักสมเด็จพระญาณสังวรอยู่ตรงไหน ไปอย่างไร พอใกล้ได้เวลาเสด็จกลับ เจ้าพนักงานจึงมากันพร้อมพรักและส่งเสด็จกลับสวนจิตรลดา

ความรู้สึกวันนั้น ตื่นเต้น ตกใจ ดีใจ ปนกันไปหมด เป็นครั้งแรกในชีวิตที่พบเหตุการณ์เช่นนั้น แต่ภายหลังก็เข้าใจได้ว่า ก่อนจะแปรพระราชฐาน ท่านจะเสด็จมากราบลาพระพุทธชินสีห์ และสมเด็จฯ ท่านจะรับเสด็จที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารเป็นปกติ

> “เวลาเสด็จทุกครั้ง
> ท่านจะขอรับน้ำมนต์ทุกครั้ง
> ก่อนเสด็จกลับ”

ตราบวาระสุดท้าย

ในวาระสุดท้ายที่ไม่มีใครคาดคิด มีนายแพทย์สองคน พยาบาลชาย ผู้ช่วยพยาบาล พระสงฆ์สองสามรูป ลูกศิษย์จะมี กันตพจน์ พาหุรัด สิทธิโชค ศรีสุคนธ์ รักษาความเป็นปกติทุกอย่าง คุณหมอดูแลอุปกรณ์การแพทย์ จนท่านค่อย ๆ ละสังขารโดยสงบในเวลา ๑๙.๒๘ น. เชิญคนทั้งหมดออกนอกห้อง เหลือเพียงคณะแพทย์เพื่อตรวจการสิ้นพระชนม์

เมื่อคณะแพทย์ลงความเห็นเป็นที่เรียบร้อย จึงช่วยกันห่มจีวร เช็ดพระองค์ เช็ดพระหัตถ์ ห่มครองจีวรให้ท่านเรียบร้อย เหมือนเมื่อครั้งมีพระชนม์ชีพ นั่นเป็นภารกิจที่ได้ทำถวายท่าน ได้เห็นท่านเป็นคนสุดท้าย เมื่ออัญเชิญพระศพมาที่วัดบวรนิเวศเพื่อสรงน้ำพระศพ และจัดการตามพิธีการสืบมา มีสวดพระอภิธรรมเป็นประจำ เช้า บ่าย กลางคืน

เราลูกศิษย์ช่วยกันทำหน้าที่เต็มความสามารถ คิดอยู่ในใจเสมือนหนึ่งว่าท่านยังอยู่ และผมก็นอนเฝ้าท่านทุกคืนที่ด้านหลัง บางคืนก็มีพระคุณเจ้ามาจำวัดด้วย บางวันก็นอนเฝ้าท่านคนเดียว ปฏิบัติเป็นปกติเหมือนท่านยังมีพระชนม์ชีพอยู่ เป็นความสุขความภูมิใจที่สุดของชีวิตที่ได้ทำถวายท่าน

สอนโดยปฏิบัติ

คำสอนต่าง ๆ ท่านปฏิบัติให้ดูมากกว่าที่จะเอ่ยบอก ท่านสอนให้อดทน ชีวิตท่านอดทน ผ่านงานหนัก งานเบา งานสำคัญมาตลอด มีทั้งที่ทำได้สบายและต้องอดทนแก้ปัญหา ประทับใจวัตรปฏิบัติของท่าน ๔๐ ปีที่ได้รับใช้ท่าน ท่านเสมอต้นเสมอปลาย เป็นพระแท้ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัยทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่มีศีลข้อใดด่างพร้อยแม้สักน้อยนิด

๕.๔ อยู่กับท่านทั้งชีวิต เข้าใจเมตตาแจ่มแจ้ง

กัลย์ คำนวณศิริ

"มาอยู่กับท่านตั้งแต่ปี ๒๕๑๐ เป็นคนเพชรบุรีคนเดียว ในกลุ่มลูกศิษย์ที่ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองกาญจน์ ๔๐ กว่าปีที่อยู่กับท่านทั้งชีวิตเข้าใจเมตตาแจ่มแจ้ง เมตตาไม่ใช่เพียงพูดคำว่าเมตตาเมตตา ฉันรู้แล้ว ไม่ใช่เท่านั้นต้องทำด้วยและต้องออกมาจากจิตใจและคู่กับกรุณาแยกกันไม่ออก ส่วนมุทิตา อุเบกขาจะตามมาเอง ทั้งหมดนี้ท่านไม่ได้สอนด้วยการพูด แต่ปฏิบัติอยู่เป็นปกติเป็นนิจศีล จนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน นี่ของท่านเมตตาแท้"

กัลย์ คำนวณศิริ เจ้าหน้าที่จัดการ แผนกจัดการ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่าความทรงจำนานกว่าสี่ทศวรรษ อันยากจะลืมเลือน

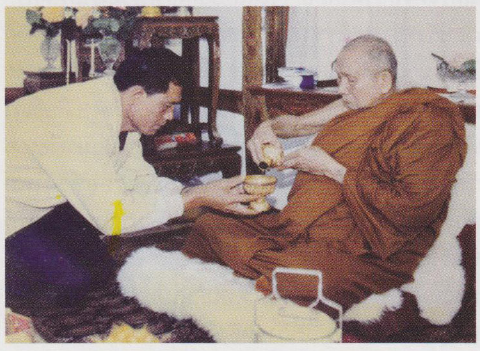
ตอนนั้นลูกศิษย์คนก่อน เขาจะไปเรียนที่เยอรมัน พี่เขาก็ชวนให้มาอยู่แทน ปกติลูกศิษย์ท่านส่วนใหญ่เป็นคนเมืองกาญจน์ เขาพาเข้าไปกราบท่าน ท่านเห็นเมตตาที่ได้รับ ท่านรับเป็นลูกศิษย์และบอกให้ "ไอ้เจ้านี่ไปอยู่กุฏิโยมแม่เลยไป" กุฏิแม่ท่านว่างอยู่ท่านให้ไปอยู่ที่นั่นเลย นั่นเมตตาแรกที่ได้รับประทับใจท่านสุดชีวิต ไม่เช่นนั้นไม่มีโอกาสดีสำหรับชีวิตจนวันนี้

มดจิ้งจกท่านก็เมตตาอย่าว่าแต่คนอย่างผม

ท่านเป็นพระกรรมฐานจริง ๆ สำรวมตลอด เมื่อฉันก็เรียบร้อยนิ่ง ๆ สิ่งที่เห็นต่อมาในเวลาที่ท่านฉัน มดจะเดินมาเป็นแถว จิ้งจกก็จะมาใกล้ ๆ ที่นั่งของท่าน เราก็งงงง มันมากันทำไม ภาพต่อมาที่เห็นท่าน ท่านหยิบอาหารให้เขา วางที่ใกล้ ๆ แถวมดเอาสิ่งนี้ไป แถวจิ้งจกเอานี่ไป มันก็จะมาช่วยกันขนเอาไป จิ้งจกกิน กินแล้วก็เดินทางกลับหายไปเป็นแถว เป็นเช่นนี้เป็นปกติ ถึงเวลาฉันสองพวกนี้ก็จะมาแล้วท่านก็ให้ นี่เมตตาต่อสัตว์เล็ก ๆ ที่ท่านทำ ไม่ใช่เพียงเพื่อทำให้ดู แต่ท่านทำจากใจแล้วเราได้มีโอกาสได้พบได้ดูและในที่สุดเกิดความเข้าใจ อา นี่ไงเมตตา ผมเข้าใจแล้วว่า จิ้งจก มดก็หิวเหมือนกัน เมื่อมีอาหารช่วยให้เขาหายหิวได้ก็ให้ ด้วยความกรุณาให้เขาอิ่มให้เขาอยู่เป็นสุขมุทิตาเมื่อเขาอยู่เป็นสุขก็พลอยยินดี แต่ถ้าเราไม่มีเกิดอยู่ในยามวิกาล เราไม่สามารถช่วยเขาได้ก็ต้องวางอุเบกขา ส่งใจให้เขาอยู่เป็นสุข ๆ ก็ต้องเป็นเช่นนี้ เรื่องง่าย ๆ แต่ทำได้ยาก ได้เรียนรู้จากท่านและนำมาใช้อยู่ตลอดชีวิต

ช่วงแรกที่เข้ามาเป็นลูกศิษย์นั้นท่านยังเป็นพระสาสนโสภณ เห็นการฉันอาหารของท่าน เริ่มเปลี่ยนแปลงจากปกติ ท่านไม่ฉันเนื้อสัตว์ใหญ่แล้ว เนื้อหมู เนื้อวัว พวกนี้ไม่ฉันแล้ว มีกุ้งตัวเล็ก ๆ ปลา แพทย์ประจำพระองค์จะแนะนำให้ท่านฉันอาหารที่ย่อยง่าย วันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ท่านจะฉันมังสวิรัติ และระหว่างที่ท่านฉันนั่นแหละเป็นเวลาที่ได้ค่อย ๆ เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น แจ่มชัดขึ้น

ระหว่างที่ท่านฉัน ท่านจะให้อ่านหนังสือให้ท่านฟัง ให้อ่านบางกอกโพสต์ เป็นการฝึกภาษาให้กับผมมากกว่า เพราะท่านเชี่ยวชาญภาษาอังกฤษอยู่แล้ว เพราะสามารถเปิดธรรมะคลาสสอนชาวต่างประเทศให้ได้ปฏิบัติสมาธิได้และมีแหม่มภรรยาเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย มิสซิสสแตนตันมาเรียนมาฝึกธรรมะคลาส ตอนแรกเมื่ออ่านให้ท่านฟังต้องเปิดพจนานุกรมตลอดต้องมีอยู่กับตัวนี่ท่านฝึก แล้วท่านก็ให้ผมไปเรียนกับมิสซิสสแตนตันที่วังเทเวศร์เป็นประจำ จนเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น ท่านฝึก ท่านสอนโดยให้เราทำจริงและเมตตาให้โอกาส แม้เราจะเป็นเด็กท่านก็ส่งเสริมและให้โอกาสเสมอ

กัลย์ คำนวณศิริ ลูกศิษย์ชาวเมืองเพชรบุรีที่รับใช้ท่านเจ้าพระคุณมาตั้งแต่ตัวเองยังเป็นนักเรียนเช่นกัน ปัจจุบันเป็นเจ้าหน้าที่จัดการ แผนกจัดการ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย

หนังสือเล่มโปรดของท่าน

แล้วหนังสือที่ท่านโปรดให้อ่านให้ฟังนอกจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ หนังสือพิมพ์ไทย ก็จะอ่านคอลัมน์ศาสนา สุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ความรู้ทางการเกษตรเกี่ยวกับพืชพันธุ์ธัญญาหาร เรื่องเหล่านี้ท่านให้อ่านให้ฟัง ข่าวความเคลื่อนไหวเล็กน้อย

หนังสือที่ท่านโปรดให้อ่าน คือ พงศาวดารกรุงเก่า อ่านให้ท่านฟังได้ไม่เบื่อ ตอนเช้าเช้าอ่านพงศาวดารกรุงเก่า พอตอนบ่าย ๆ ท่านจะถามแล้วตัวบุคคลที่เราอ่านไป เอคนนั้นอยู่ที่ไหนทำอะไร ถ้าเราอ่านลอย ๆ เรื่อย ๆ ไปไม่คิดตามเนื้อหา ตอบท่านไม่ได้ แรก ๆ ตอบท่านไม่ได้ก็พยายามทำให้ได้และต่อมาพอจำได้แต่ท่านก็อธิบายเพิ่มเติมให้ฟังอีก ตกลงภายหลังสรุปได้ว่าท่านฝึกสอนเราเรื่องนี้มากกว่า ท่านฟังเพื่อเหมือนทบทวนไปด้วยเท่านั้น ท่านรู้หมดแล้ว และรู้ลึกไปกว่าที่ตัวหนังสือบอกไว้อีกด้วย อีกเล่มที่ท่านโปรดมาก ๆ ในหลวงรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสต้นที่ต่าง ๆ เสด็จประพาสไทรโยค เรื่องเช่นนี้ท่านโปรดมาก เป็นที่ทราบกันว่ารัชกาลที่ ๕ ท่านเสด็จเป็นการส่วนพระองค์ และปลอมพระองค์จึงมีเรื่องสนุกให้จดจำ อ่านให้ท่านฟังท่านจะยิ้มเมื่อมีเรื่องขำ ๆ เกิดเสมอ และพอตกเย็นท่านก็จะถามเรา บ้านตาฮวดอยู่ที่ไหนนะเล่าให้ฟังหน่อยซิ หรือนายช้างเขาทำอะไรนะ ถ้าอ่านเพลิน ๆ ไม่จดจำใส่สมองและทำความเข้าใจเสร็จแน่เลย นี่ท่านเมตตาสอนเราฝึกเราอย่างยิ่ง

ถ้าอ่านผิดท่านก็จะบอกสิ่งที่ถูกให้ได้เรียนรู้ ท่านเป็นนักภาษา ภาษาที่ท่านใช้ไพเราะมาก เพราะท่านศึกษามาก นอกจากนั้นยังมีนักอักษรศาสตร์ ที่จบอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจ้าของบรรณาธิการศรีสัปดาห์ ม.ล.จิตติ นพวงศ์ เป็นที่ปรึกษาให้ท่านเวลาที่เราอ่านผิด ตอนนั้นเป็นเด็กไม่ค่อยรู้ภาษาอ่านศาสตราจารย์ว่าศาสดาจารย์ ท่านจะเคาะพื้น เราหยุด แต่ยังไม่รู้อ่านผิดอีกท่านจะเคาะ ๓ ครั้ง แล้วบอกไอ้เจ้านี่ ศาสดานะ พระพุทธเจ้าท่านเป็นศาสดา แต่คนธรรมดา อ่านศาสตราจารย์ ตาสว่างได้รับความรู้เพิ่มขึ้น และจำแม่น ต่อไปเราจะไม่พลาดอีก ศาสตราจารย์ ต เต่า ไม่ใช่ ด เด็ก วันนี้ก็ยังมีคนอ่านคำนี้ผิดอยู่บ่อย ๆ เรื่องอย่างนี้ท่านเมตตาสอนให้ความรู้

“ตอนนั้นเป็นเด็กไม่ค่อยรู้ภาษา
อ่านศาสตราจารย์ว่า ศาสดาจารย์
ท่านจะเคาะพื้น เราหยุด แต่ยังไม่รู้อ่านผิดอีก
ท่านจะเคาะ ๓ ครั้ง แล้วบอกไอ้เจ้านี่ ศาสดานะ
พระพุทธเจ้าท่านเป็นศาสดา แต่คนธรรมดา
อ่านศาสตราจารย์”

สิ่งที่ประทับใจจดจำเมื่อได้ตามท่าน

ในชีวิตได้เป็นลูกศิษย์ติดตามท่านไปตามภาคอิสาน ภาคเหนือ พบพระนักปฏิบัติหลวงปู่ทั้งหลาย ท่านไป ไม่ว่าจะเป็นหลวงปู่ขาว หลวงปู่ดูลย์ หลวงปู่แหวน ท่านก็เรียนรู้ด้วยความเคารพ และมีวัตรปฏิบัติปกติกลมกลืน ออกบิณฑบาต ฉันเหมือนที่พระป่านักปฏิบัติทั้งหลายได้ทำ ไม่แตกต่างแต่อย่างใด

วันหนึ่ง จู่ ๆ หลวงปู่ขาวก็เข้ามากราบท่าน ขอลามรณภาพ

สมเด็จฯ ท่านว่า อย่าเพิ่งละสังขารได้ไหม? ขอให้หลวงปู่อยู่เป็นมิ่งขวัญคนอิสานไปนาน ๆ

หลังจากนั้นหลวงปู่ขาวพยักหน้ารับ หลวงปู่อยู่มาได้อีก ๒๐ ปี จึงมรณภาพ ท่านใช้อิทธิบาท ๔ ประคองขันธ์ไว้จนได้ ดำรงขันธ์ของท่านไว้ได้ นั่นเป็นคราวที่ได้พบเห็นเหตุการณ์ครั้งหนึ่งเมื่อท่านพบพระนักปฏิบัติภาคอิสาน

เมื่อท่านอาพาธ เข้าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เพื่อรักษาพระองค์นั้นก็แข็งแรงดี ไม่มีอะไรมาก เมื่อก่อนไม่ค่อยเข้าใจว่าการแยกกายกับจิตแยกกันอย่างไร แต่เมื่อเห็นท่านจึงเข้าใจ

เวลาหมอฉีดยา แทงเข็มเข้าเนื้อ คนธรรมดาจะเจ็บแสดงอาการให้เห็น คนอย่างเราเจ็บก็รู้สึกเจ็บและแสดงออกทันทีให้ปรากฏ แต่ท่านเหมือนแยกกายก็อยู่ส่วนกาย ใจก็อยู่ส่วนใจ กายหมอก็แทงเข็มฉีดยารักษาไป ส่วนใจก็ยังปรกติมั่นคงสงบนิ่งดังเดิม ท่านจึงไม่มีอาการแสดงความเจ็บปวดให้ได้เห็น

เรื่องคล้ายกัน วันหนึ่งได้รับหมายให้ท่านไปเทศน์ในวัง ท่านอาพาธ ไออยู่นั่นแหละ แต่ท่านต้องเทศน์ถวายในหลวงและพระราชินี จะทำอย่างไร ถ้าเทศน์ไปแล้วต้องไออยู่อย่างนั้น ท่านว่าจะทำยังไงดี ถ้าฉันเทศน์ไป ไอไป ในหลวงท่านจะทรงหนักพระทัย

พอคีรถผ่านถึงหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว ท่านอธิษฐานขอให้ระหว่างที่ท่านเทศน์ ขอให้อย่าได้ไอสักแอะเดียว เป็นไปได้หรือไม่

ตลอดระยะเวลาที่ท่านเทศน์ถวายนั้นไม่มีไอสักแอะเดียวจริง ๆ แต่หลังจากนั้นที่นั่งรถกลับ ไอตลอดทางและคืนนั้น ท่านไม่ได้หลับเลย ท่านว่า ขอยืมเขามาเดี๋ยวเดียว เขามาทวงคืนแล้ว

บทสรุปชีวิตที่ได้เรียนรู้จากท่าน

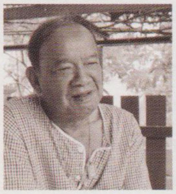
เมตตาเรื่องเดียวที่ได้เห็นเรียนรู้จากท่านก็นับว่าเป็นบุญหากเราทำได้ตามท่านแม้ไม่เท่าท่านก็ตาม ทุกวันนี้ก็พยายามทำอยู่ตลอดเวลา พยายามทำออกมาจากใจจริง

เดิมชื่อผม ชื่อคำรงค์ คำนวณศิริ แปลว่า คำรงคงอยู่ อยู่อย่างนั้นไม่ค่อยเจริญก้าวหน้าอะไร ท่านก็เลย ไอ้เจ้านี่ เอาจันทร์นำ จันทร์มีเสน่ห์จะได้ดูดีขึ้นอีกหน่อย ท่านเมตตาเปลี่ยนให้เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกัลย์ คำนวณศิริ กัลย์มีความหมายที่ดีขึ้น มีมิตรไมตรี เบิกบานสดใส เป็นกัลย์ ที่มีชีวิตที่ดีขึ้น

เช้าตื่นมาตีสี่ สวดมนต์ นั่งสมาธิ และใส่บาตรสี่องค์ขึ้นไปทุกวัน การนั่งสมาธิเพื่อทบทวนตัวเอง ดูตัวเองว่าอะไรดีทำต่อไป ทำอะไรไม่ดีก็ปรับปรุงแก้ไขไม่ทำอีกต่อไป ทั้งเช้าและเย็น ให้รู้จักตัวเองว่าเป็นอย่างไรและสร้างกุศล สร้างบุญบารมี พยายามทำทุกวันและทำทุกเวลา ที่ประทับใจท่านที่สุดคือ

วัตรปฏิบัติของท่าน ท่านไม่ต้องมาบอกกล่าว ถึงธรรมะที่ท่านให้แต่สิ่งที่ท่านทำเป็นปกติสม่ำเสมอเป็นนิจศีลนั้นได้เป็นเครื่องบอกเตือนสติให้เรา สอนเรา โดยอัตโนมัติ

วันนี้หาพระนักปฏิบัติอย่างท่านได้ยากนักแล้ว

๕.๕ คนเล็กคนใหญ่อย่างไร ท่านให้เมตตาเสมอกัน

ไพฑูรย์ โตตาบ

ที่ข้างกุฏิเจ้าอาวาสเยื้อง ๆ กับโบสถ์วัดบางอ้อยช้าง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้มีโอกาสพบกับครูผู้ทำหน้าที่ไวยาวัจกรของวัดบางอ้อยช้างเป็นครั้งแรก ครูใจดีพาชมโบราณสถานและศิลปะของวัดบางอ้อยช้าง ทั้งอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน พระพุทธบาทจำลอง และจิตรกรรมฝาผนังที่ศาลาการเปรียญและในโบสถ์ จนทั่วได้เพลาต้องลาจากกัน ผมยกมือไหว้พร้อมเอ่ยคำอำลาและขอบคุณครูที่กรุณาให้ความรู้เป็นอย่างดี

แล้วครูก็เอ่ยถามขึ้นก่อนจากกันว่า เห็นกำนันบอกว่ากำลังเขียนหนังสือถึงเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช อยู่ใช่ไหมครับ ใช่ครับ ผมตอบรับกับครู

ครูยืนนิ่งสักครู่ ไม่ได้พูดอะไรต่อ แต่มือของครูล้วงลงไปที่กระเป๋าเสื้อ ค่อย ๆ บรรจงหยิบรูปภาพเก่า ๆ สีซีด ๆ จาง ๆ ออกมาให้ดู ผมเก็บภาพนี้มาสี่สิบกว่าปีแล้วครับ อยากให้ดู ครูพูดอย่างตื้นตัน

ครูอยู่บางอ้อยช้าง แล้วทำไมครูถึงได้ไปนิมนต์ท่านถึงวัดบวรนิเวศได้ เรื่องเป็นอย่างไรหรือครับครู

แล้วคำตอบจากใจ จึงพรั่งพรูราวกับอยู่ในเหตุการณ์เมื่อวันวาน

ตอนเป็นเด็ก บ้านผมมีพระที่นับถืออยู่องค์หนึ่งท่านเป็นญาติกับครอบครัวของเรา บ้านท่านอยู่บางขนุนตรงข้ามบ้านผมคนละฟากฝั่งคลองบางกอกน้อย หรือแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า พ่อพาไปกราบท่านเนือง ๆ ที่วัดบวรนิเวศ ก็เลยได้ไปวัดบวรนิเวศบ่อย ๆ ผมชอบบรรยากาศภายในวัด ประทับใจเรื่อยมาแล้วก็บอกกับพ่อว่า ถ้าผมบวชจะขอไปบวชที่วัดบวรนิเวศนะครับพ่อ พ่อก็พยักหน้าตกลง

จำได้เป็นช่วงก่อนเข้าพรรษา ปีพ.ศ. ๒๕๐๘ พอมีโอกาสบวชหลังจากรับราชการเป็นครูพอสมควรแล้วก็ขอบวชได้รับอนุมัติให้บวชเป็นเวลาหนึ่งพรรษา ตามที่ราชการอนุญาต ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ สมณศักดิ์ท่านขณะนั้น เป็นเจ้าคณะรองที่พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ วันนั้นเป็นวันพระ ผมบวชเพียงองค์เดียวไม่มีใครบวชด้วย ท่านใจดียิ้มเมตตาให้ตลอดในช่วงที่ทำพิธี ยังจำภาพนั้นได้ดี

ช่วงพรรษาหนึ่งที่บวชเรียน ท่านได้สอนตามวัตรปฏิบัติของท่าน ท่านอบรมพระบวชใหม่ และก็สอนกรรมฐาน การบริหารจิต ประทับใจในคำสอนของท่านและได้เอามาใช้ในชีวิตจนวันนี้ ในพรรษาปีนั้นมีพระบวชใหม่ด้วยกันหลายองค์และที่จำได้แม่นคือ เพื่อนร่วมรุ่นที่บวชในปีนั้นคือ ท่านแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง

มีเหตุการณ์ระหว่างบวชที่จำพรรษาอยู่ วันหนึ่งเข้าไปกราบลาท่านที่ตำหนักเขียวบวร ท่านถามจะไปไหนหรือ กราบบอกท่านไปว่า จะไปเทศน์ให้ลูกศิษย์ที่โรงเรียนวัดน้อยในฟังครับ ท่านเมตตาถามว่า พระใหม่จะเทศน์ไหวหรือ ผมกราบบอกท่านว่า ผมเป็นครูพูดคุยกับนักเรียนชินอยู่แล้ว พอเทศน์ได้ครับ

ท่านถามเรื่องอะไรล่ะ ความกตัญญูครับ ท่านเมตตาหัวเราะ ดีดี แล้วกราบลาท่านไปเทศน์ให้นักเรียนที่โรงเรียนวัดน้อยในฟัง วันนั้นตอนเทศน์นักเรียนตั้งใจฟังเทศน์ดียิ่งกว่าตอนที่เราเป็นครูสอนเสียอีก

เมื่อครบกำหนดลาสิกขาตามที่ขอลาต่อทางราชการไว้ ก็ไปกราบลาท่าน ธรรมเนียมของวัดบวรมีวันกำหนดสึกพร้อมกัน พระบวชใหม่ที่จะสึก จึงได้ไปลาท่านในพระอุโบสถเป็นหมู่คณะ ท่านเมตตาให้พรและให้พระผงที่บรรจุเส้นเกศาของท่านให้คนละองค์ ยังเลี่ยมห้อยคอไว้บูชาติดตัวมาจนปัจจุบัน

จากนั้นก็กลับมารับราชการทำหน้าที่เป็นครูสอนคณิตศาสตร์เป็นปกติดังเดิม แล้วด้วยความที่ผมภาษาอังกฤษไม่แข็งแรง ก็เพียรพยายามศึกษาภาษาอังกฤษ จนในที่สุดได้ครูภาษาอังกฤษโรงเรียนเดียวกันมาเป็นเพื่อนคู่ชีวิต ก็ตกลงปลงใจจัดงานแต่งงานกันที่บ้านของแฟน ในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ปีพ.ศ. ๒๕๑๕

ผมไปวัดบวรนิเวศกับพ่อ ไปกราบท่านว่า ผมเป็นลูกศิษย์ขอความเมตตานิมนต์ท่าน ไปในงานแต่งงานของกระผมเป็นสิริมงคลด้วยครับ ท่านดูปฏิทินของท่านและตอบว่า ว่างอยู่ไปได้ ถ้าไม่ติดงานจากทางในวังก็จะไปให้นะ พอถึงวันงานผมก็ให้ญาติที่เคยบวชวัดบวรฯ เอารถไปรับท่านที่วัด ท่านก็มาตามที่รับนิมนต์และรับปากไว้จริง ๆ ท่านมาเพียงองค์เดียวเป็นประธานในพิธีสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์ให้

สุดท้ายของพิธีผมและภรรยาได้ก้มกราบรับน้ำพระพุทธมนต์และพรจากท่าน มันตื้นตันใจบอกไม่ถูก เป็นมงคลกับชีวิตเราสองคนมาจนถึงวันนี้

ครูไพฑูรย์ โตตาบและครูอนงค์ ร่วมใจกันถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งสมณศักดิ์เป็นที่พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ

แม้ผมเป็นครูตัวเล็ก ๆ บ้านงานก็เป็นที่บ้านแฟนก็ออกไกล อยู่ในซอยใกล้วัดนางนอง บางขุนเทียนเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ แต่ท่านก็เมตตารับนิมนต์ไปงาน ทั้งที่ในตอนนั้นท่านมีสมณศักดิ์เป็นถึงชั้นเจ้าคณะที่พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศแล้ว ให้รู้สึกซาบซึ้งถึงในความเมตตาของท่านไม่ว่าจะคนเล็กคนใหญ่อย่างไร ท่านก็เมตตาให้เสมอกัน สมดังคำที่ว่า ที่นี่เป็นพระของประชาชน และท่านไม่เคยลืม

วันหนึ่งมีงานศพที่วัดบางอ้อยช้าง ท่านได้รับนิมนต์มา ผมได้เข้าไปกราบท่าน ท่านเห็นก็ยิ้มและบอกว่าจำได้

แม้ว่าเวลานั้นห่างจากช่วงที่ผมบวชเป็นหลายปี ความจำท่านดีมาก นึกไม่ถึงจริง ๆ แม้เราเป็นคนเล็ก ๆ ยังสู้จำได้

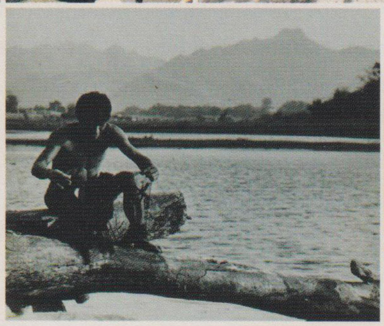
เห็นครูได้เล่าถึงชีวิตที่ผูกพันกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช นับเป็นประวัติศาสตร์และเล่าอย่างมีความสุขปลื้มปิติภูมิใจเป็นอันมาก อดจะชื่นชมในโอกาสอันดียิ่งอันเป็นบุญของชีวิตครูด้วยไม่ได้

บอกครูว่า ครูรักษาภาพประวัติศาสตร์นี้ไว้ให้ดีดี ไม่มีโอกาสเช่นนี้อีกแล้ว นับเป็นมหามงคลยิ่งกับชีวิต ครอบครัว วงศ์ตระกูล และลูกหลานเป็นอย่างยิ่ง น้อยคนนักที่จะได้มีโอกาสมงคลชีวิตเช่นครู เราสบตากันอย่างรู้ใจ ครูค่อย ๆ บรรจงเอาภาพเก่าภาพนั้นเก็บกลับไปไว้ที่ตรงหัวใจดังเดิม วันเวลาเปลี่ยนไปแต่หัวใจที่เคารพรักนับถือบูชาในสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งท่านเป็นพระอุปัชฌาย์เป็นครูให้กับชีวิต ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปจากใจ

ครูไพฑูรย์ โตตาบ ไวยาวัจกร วัย ๗๔ ปี แห่งวัดบางอ้อยช้าง... จนถึงทุกวันนี้ ◎

๖

ภาพเก่าเล่ากาญจน์

๏ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญาฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณฯ เพื่อทรงถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) และทรงเยี่ยมราษฎร ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง ที่พระสาสนโสภณ (มีความหมายว่า ผู้งามในพระศาสนา หรือผู้ยังศาสนาให้งาม) ถวายการต้อนรับ

© อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล © อาจารย์ณรงค์เดช นวลมีชื่อ บรรยาย

หลวงปู่เปลี่ยน-พระวิสุทธรังษี ชินศาสนโสภี สังฆปาโมกข์ (พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๙๐) อดีตเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวเมืองกาญจน์ พร้อมพัดยศและพัดรอง ทั้งหมดเก้าพัด ภาพนี้จึงถูกเรียกว่า "ภาพเก้าพัด"

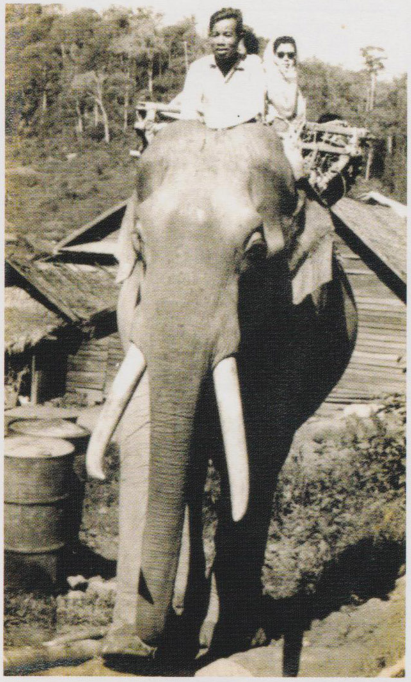
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้เคยไปกราบหลวงปู่เปลี่ยนที่วัดใต้ ตั้งแต่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ อายุเพียง ๘ ปี ในครั้งนั้น หลวงปู่ได้เจิมกระหม่อม ให้ศีลให้พร และเอ่ยกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า "โตขึ้นจะได้เป็นใหญ่เป็นโต"

๑ อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

การเดินทางสู่อำเภอทองผาภูมิในยุคบุกเบิก ราวปี ๒๕๑๘ อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล เล่าว่า ยุคนั้นเคยพาเพื่อนชาวฝรั่งเศสสองคน ไปถ่ายรายการทีวี ใช้เวลาเดินทางจากกาญจนบุรีถึงทองผาภูมิ ๘ ชั่วโมง สมบุกสมบันจนรถคันที่เห็นในภาพนี้พังเลย แต่ทุกวันนี้...สบายแล้ว

"คนขวาในภาพ คือเมอร์ซิเออซูซาส ผมเรียกเขาว่าซูชาติ คนซ้าย เมอร์ซิเออโนเอลผมเรียกเขาว่า น้องน้อย เขาชอบใจมาก สิบกว่าวันที่ถ่ายชีวิตในพงไพร อยู่บ้านชาวกระเหรี่ยงในคงลึก...สนุกมาก ในภาพนี้ ผมลงไปเข็นรถกับซูชาติ ดันท้ายรถ พอรถได้จังหวะเร่งเครื่อง เลยพ่นควันดำเต็มหน้าเลย"

คุณชัช (ตี๋) มาโนช เจ้าของเหมืองผาแป บ้านปิล็อก อำเภอทองผาภูมิ ใช้ช้างเชือกนี้เป็นพาหนะในการเดินทางไปทำเหมือง ด้วยในสมัยนั้นการเดินทางไปปิล็อกยังไม่มีทางรถยนต์เหมือนในสมัยนี้ ช้างพลายเชือกนี้มีนามว่า "พะคำโป้ง" คุณชัช (ตี๋) ซื้อมาจาก พ.ต.ต. ขุนปรีชาประชาบาล (บุตรเขยพระศรีสุวรรณคีรีที่ ๔ ทะเจียงโปรย เสตะพันธุ์) นำมาใช้ทำป่าไม้

ครั้งหนึ่ง พะคำโป้งเคยตกมัน แล้วทำร้ายควาญด้วยการเอางาสวยคู่นี้แหละ แทงทะลุหลังจนควาญเสียชีวิต จนเป็นที่กล่าวขานของคนในยุคนั้นว่า พะคำโป้ง เป็น "พลายเพชฌฆาต"

๑ คุณสมใจ มาโนช เอื้อเฟื้อภาพ
๑ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อข้อมูล

คณะครูและนักเรียนบ้านอีต่อง
ตำบลปิล็อก อำเภอทองผาภูมิ

๑ Nan saranan เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

๏ คุณพิษณุ อินทาราม เอื้อเฟื้อภาพ
๏ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อข้อมูล

ที่ทำการสถานีตำรวจภูธรอำเภอท่าม่วง ในยุคเริ่มแรกเป็นอาคาร ๒ ชั้นใต้ถุนโปร่ง สร้างอยู่กลางทุ่งนา ใช้เป็นที่ทำการ พร้อมควบคุมผู้ต้องขังในบริเวณเดียวกัน เปรียบเทียบกับภาพปัจจุบันแล้วเปลี่ยนแปลงไปมาก จากทุ่งนามาเป็นชุมชนที่คึกคัก สาวถีบจักรยานไปทำงาน ทางเดินที่เป็นดินเรือนไม้หายไป จักรยานเลิกใช้ กลายเป็นตึกที่ต้องมีแอร์ สาวเจ้าก็ขับรถยนต์มาทำงาน

◎ คุณพิษณุ อินทาราม เอื้อเฟื้อภาพ
◎ คุณสมบัติ อุ่นสมบัติ และคุณพีระวุฒิ อุ่นสมบัติ เอื้อเฟื้อข้อมูล
◎ Lek Bantai เรียบเรียง

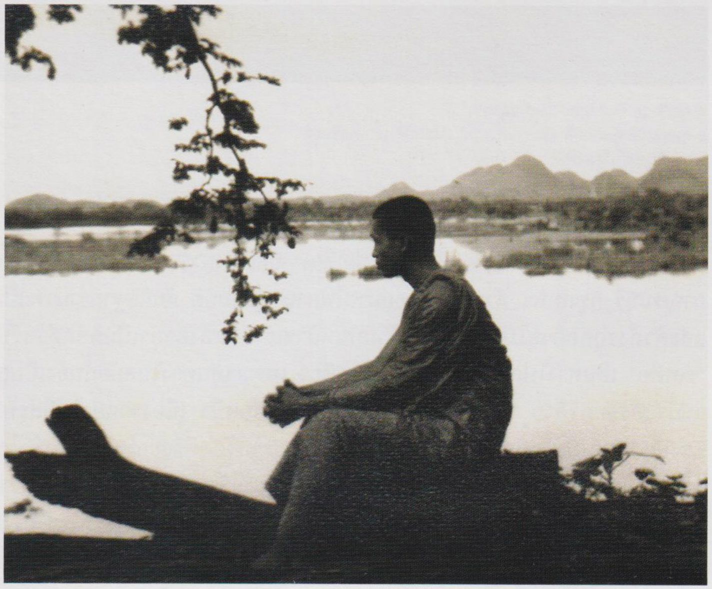
ภาพนี้ประมาณปีพ.ศ. ๒๔๙๑ นี่คือรถ "ปอเชียง" ยี่ห้อ DODGE ทะเบียนรถ นฐ ๐๐๕๖ ที่คนท่าม่วงรู้จักดี เพราะเป็นรถโดยสารวิ่งระหว่างกาญจนบุรี-กรุงเทพฯ คำเนินการโดยนายไพศาล อุ่นสมบัติ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเจ้าของกิจการเดินรถแห่งแรกของเมืองกาญจน์ ตัวรถและตัวถังรถต่อด้วยไม้ มีที่นั่งสองด้านหันหน้าชนกัน หลังคาทำเป็นคอกสำหรับบรรทุกของ โดยหลังคารถจะเตี้ย ชาวบ้านจึงเรียก "รถเตี้ย" เดินทางไปกรุงเทพฯ วันละ ๑ เที่ยว เพราะเส้นทางในสมัยนั้นยังเป็นลูกรัง และเมื่อขับมาถึงท่าข้ามตรงนครปฐม ก็ยังต้องข้ามแม่น้ำนครชัยศรีด้วย "เท้ง" หรือแพขนานยนต์อีกต่อหนึ่ง เนื่องจากยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำ รถยนต์ที่มาจากภาคใต้จะต้องข้ามเท้งตรงนี้ทุกคัน เมื่อถึงกรุงเทพฯ แล้ว รถปอเชียงจะไปจอดที่สี่แยกวัดตึก แล้วพักค้าง ๑ คืน อัตราค่าโดยสารเที่ยวละ ๔ บาท (ราคาน้ำมันขณะนั้น ลิตรละ ๗๕ สตางค์) ซึ่งนอกจากรถปอเชียงแล้ว ยังมีรถสายอื่น ๆ อีก อาทิ รถโชคอำนวย (เมืองกาญจน์-กรุงเทพฯ) รถสง่าดี (ท่าเรือ-บ้านโป่ง) รถสิงห์ทอง (บ้านโป่ง-กรุงเทพฯ) รถเต็กเซียง (นครปฐม-กรุงเทพฯ) ภายหลังจึงมีรถ รสพ. ทำกิจการแข่งกับเอกชนจนเอกชนต้องล่าถอยไป รถเหล่านี้จึงเหลือไว้แต่ในความทรงจำ

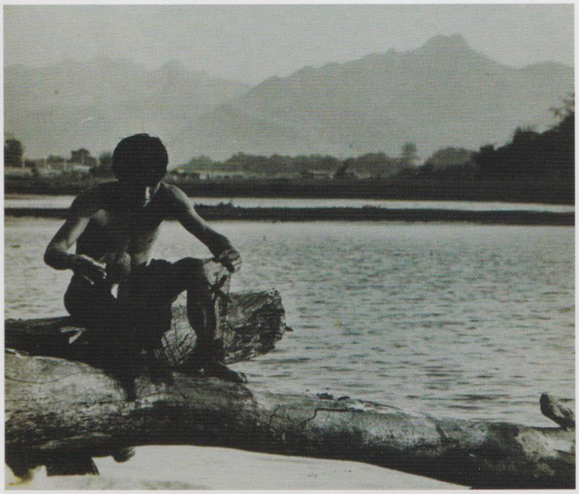
ถนนแสงชูโต อำเภอเมือง กาญจนบุรี พ.ศ. ๒๕๒๕ สันนิษฐานว่าในภาพนี้เป็นขบวนแห่นาค สังเกตรถโฟล์กตู้ กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น

◎ อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

ริมฝั่งแม่น้ำแควศรีสวัสดิ์ (แควใหญ่) บริเวณท่าน้ำวัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) ราวปีพ.ศ. ๒๕๐๐ พระภิกษุสมใจ มาโนช นั่งชมทัศนียภาพ ซึ่งเวลานั้นลำแควใหญ่ยังไม่เปลี่ยนทางเดิน จึงมองเห็นน้ำเอ่อท่วมไปหมด และจะเห็นเกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งปัจจุบัน คือที่ตั้งหอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

◎ คุณสมใจ มาโนช เอื้อเฟื้อภาพ
◎ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อข้อมูล

คนหาปลาริมน้ำ ข้ามไปทางวัดเหนือ อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล ถ่ายภาพนี้ไว้ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นภาพขาว-ดำ โดยอาจารย์ล้างฟิล์ม และขยายภาพเอง "ช่วงนั้นผมทำงานที่กรุงเทพฯ และเรียนถ่ายภาพจากโกดัก ตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ จากนั้นเก็บเงินทำห้องมืดเอง แล้วตระเวนถ่ายภาพไปทั่ว ถ้าคิดถึงบ้านและมีเวลาก็จะมาวันเสาร์-อาทิตย์ ตระเวนถ่ายภาพเมืองกาญจน์บ้านเกิดในมุมต่าง ๆ ถ่ายไว้มาก แต่ปลวกก็กินฟิล์มไปเยอะ

ภาพนี้ถ่ายตรงวัดเหนือ ช่วงบ่ายสี่โมงเย็น หลังน้ำลด เคยนำส่งประกวดในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับการพิมพ์ด้วย

๏ อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

"ชุกโดน" (อ่าน ชุก-กะ-โดน) ชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำแม่กลอง เขตตำบลบ้านใต้ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ในอดีตชาวบ้านนิยมล่องซุงไม้ขนาดใหญ่ รวมถึงไม้ไผ่ ไม้รวก ที่ตัดในเขตอำเภอไทรโยค และทองผาภูมิ มาขึ้นที่ท่าชุกโดน บริเวณนี้จึงเคยมีโรงเลื่อยแปรรูปไม้ คือโรงเลื่อยพฤกษากิจ ในภาพเป็นห้องแถวของชุมชน ตรงทางลงท่าน้ำชุกโดน ปัจจุบัน กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันในนาม "หาดทรายชุกโดน ทะเลเมืองกาญจน์"

๏ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

◎ อาจารย์แม้น มลิผล เอื้อเฟื้อภาพ
◎ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อข้อมูล

นักเรียนโรงเรียนช่างไม้ เดินขบวนพาเหรดรอบตลาดเมืองกาญจน์
ณ ถนนปากแพรก ในพิธีเปิดการแข่งขันกีฬานักเรียนประจำปี ๒๔๙๔

สาวคนงานโรงงานกระดาษไทย กาญจนบุรี กับรถบรรทุกฟืนของโรงงาน ซึ่งฟืนที่เห็นนี้ จะนำไปเข้าเตาเผา แล้วนำความร้อนไปต้มเยื่อไม้ไผ่เพื่อผลิตเป็นกระดาษต่อไป ภาพนี้ถ่ายไว้เมื่อประมาณปี ๒๕๐๐

๏ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล
โดยสาวคนซ้ายมือสุด มีศักดิ์เป็นพี่สาวของอาจารย์

ขบวนแห่องค์กฐินสามัคคีของพนักงานโรงงานกระดาษไทย ขณะออกเรี่ยไรไปทั่วตลาดเมืองกาญจนบุรี ในภาพนี้ขบวนแห่อยู่บนถนนปากแพรก ใกล้ประตูเมืองกาญจน์ ไกลสุดทางฝั่งซ้าย จะเห็นบ้านสิทธิสังข์ ซึ่งฝั่งตรงข้ามเป็น โรงแรมสุมิตราคาม ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกในจังหวัดกาญจนบุรี

๏ อาจารย์ประพฤติ มลิผล (Lek Bantai) เอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

สังฆราชา มหาสดุดี

'เจริญ' ศีลศรีพรต 'คชวัตร'
แนวมนัสแน่วพุทธวิสุทธิ์สงฆ์
ปริยัติ-ปฏิบัติถนัดองค์
ประทีปพงษ์พื้นบ้านกาญจนา

ธรรมแสดง 'แสงส่องใจ' ลดไข้โลกย์
กระจ่างโศกสุขลวงห้วงตัณหา
เปี่ยมปรมัตถ์เป็นสัจจริงมิ่งชีวา
น้อมสักการ์ 'สังฆราช' ปราชญ์แห่งธรรม

สัจภูมิ ละออ

รอยทาง เจริญธรรม
ขอกราบขอบพระคุณ

พระราชวิสุทธิเมธี
พระโศภณคณาภรณ์
พระศากยวงศ์วิสุทธิ์
พระกิตติสุวัฒนาภรณ์
องค์สรภาณมธุรส
พระครูปลัดเมธาวัฒน์
พระกันตสีโลภิกขุ
พระมหาปิยวัฒน์ จารุธมฺโม
พลตำรวจตรี สุรศักดิ์ ไชยโกมินทร์
สมาคมชาวกาญจนบุรี
คุณไพบูลย์ พิมพ์พิสิฐถาวร
นายอำเภอบ่อพลอย
นายกเทศมนตรีเทศบาลบ่อพลอย
คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม
รศ. ดร.ณรงค์ อยู่ถนอม
อาจารย์กิตติพงษ์ คงเอียด
ผศ.เชิดชาย ดวงภมร
ผศ.พจนีย์ สุขชาวนา
ดร.มิตภาณี พงศ์พัว
ดร.ธงชัย เหมือนชู
อาจารย์ศุภกิจ จงศักดิ์สวัสดิ์
ผศ.ศิวกานท์ ปทุมสูติ
ผศ.สำราญ ขวัญเกื้อ
อาจารย์สุภา คชวัตร
อาจารย์ทัศนีย์ จันทโชติ
อาจารย์ลำใย สิริเวชชะพันธ์
อาจารย์พิณรัตน์ แสงธรรมวรคุณ
อาจารย์สัญญา คูหามงคล
อาจารย์ธีรภัทร ตั้งพรนพคุณ
อาจารย์ประพฤติ มลิผล
อาจารย์มนัสนันท์ เอี่ยมพงษ์ไพฑูรย์
อาจารย์ไพฑูรย์ โตตาบ
อาจารย์อนงค์ โตตาบ
อาจารย์อุบล อำนวย
อาจารย์ธงชัย สังขวิภาส
คุณสุธีร์ พุ่มกุมาร
คุณยุทธ โตอดิเทพย์
คุณสัจภูมิ ละออ
คุณอัศศร รากบัว
คุณคุณากร สวัสดิ์ธนโรจน์
คุณกัลย์ คำนวณศิริ
คุณสิทธิโชค ศรีสุคนธ์
คุณชินวัฒน์ ตั้งสุทธิจิต
คุณขวัญยืน โตตาบ
คุณสุวกิตต์ ฉันทศิลป์
คุณสุทธิพงศ์ ฉันทศิลป์
คุณเทียนชัย องค์ศรีตระกูล
คุณวราทร ช่วงประยูร
คุณสมหมาย ช่วงประยูร
คุณอรัญญา เจริญหงษ์ษา
คุณหัชชพร เสถียรรุจิกานนท์ (เจ็ก ปากแพรก)
คุณนันทยา รักเพียร
คุณรัฐจันทร์ ชัยชญา
คุณอุไร ภังคานนท์
คุณนันทา ภังคานนท์
คุณนิตินัย ภังคานนท์
คุณคง ทองนุ่ม
คุณวรพร ทองดีเลิศ
คุณศิพนันทน์ ทองดีเลิศ
คุณเปงจวน แซ่อึ้ง
คุณสุภา เกียรติกวินวงศ์
คุณสุวิมล เกียรติกวินวงศ์
คุณนพดล เกียรติกวินวงศ์
คุณเพชรรัตน์ เกียรติกวินวงศ์
คุณภูมิพัฒน์ เกียรติกวินวงศ์
คุณคมกริช คีรีวงศ์
คุณลัดดา เชื้อฮ้อ
คุณกีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club
คุณลิปดา จันทรศักดิ์-APDA Group
ชาวชุมชนปากแพรก อำเภอเมือง กาญจนบุรี
ชาวชุมชนหนองขาว อำเภอท่าม่วง กาญจนบุรี

"รอยทาง เจริญธรรม" ขอขอบคุณ ช่างภาพทุกท่าน ที่ส่งภาพเข้าประกวด ในหัวข้อ "วิถีคนกาญจน์" และช่างภาพที่กรุณามอบภาพผลงานอันทรงคุณค่า มาตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

กาญจนา สงค์ประชา ๙๒
กิตติพงษ์ สีสุข ๑๔๖, ๑๔๗
กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์-Kanphoto Club..๖๐, ๖๑, ๖๖, ๖๗, ๗๙, ๘๐, ๘๑,
....๘๙, ๑๐๒, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๔๒, ๑๕๖
....๑๕๗, ๑๗๖, ๑๗๗
โกสินทร์ สุขุม....................................๘๐
คชานนท์ พงษ์สวัสดิ์ ๕๕, ๘๗, ๑๐๔
ฆฤพร สาศราภัย..................................๘๔, ๘๕, ๑๒๘, ๑๒๙
เจียรนัย ปรีชากุล ๑๑๘, ๑๒๕, ๑๖๒
เฉลิมพล ศรีทอง ๑๓๐
ชฎาธาร ฉายปุริยานนท์......................๑๐๕, ๑๓๒
ฐิติมา พิรุฬห์สุขเกษม.........................๑๒๔
ณรงค์เดช นวลมีชื่อ ๑๗๔
ณัฐวุฒิ แนวสุข ๑๒๓
ณัฐพงษ์ นักเวชน์................................๑๑๑
ณัฐพล ปฐมกสิกุล...............................๘๔, ๑๕๔
ณิชยา ประดิษฐ์ทรัพย์.........................๘๖
ทอง เสกสุนทร ๖๙, ๘๖
ธนกฤต กาลเศรณี..............................๖๓, ๘๑, ๑๔๓, ๑๖๓
ธนบดี บุญพา ๑๕๐, ๑๖๘, ๑๖๙
ธิดาวดี ร่าหมาน..................................๑๖๔, ๑๖๕
ธีรภาพ โลหิตกุล ๑๐๖
นายใน ๑๓๔
บัญชา ฟักช่าง ๑๑๒
ประพาส สาลิกานนท์...........................๑๔๔, ๑๗๐
ประวิทย์ อุ่นเพชร ๘๓, ๑๗๕
ปณต รัตนชุม ๑๗๒, ๑๗๓
ปรเมศร์ กลิ่นหอม..............................๑๐๗
ปฤษณา ถาดกิ่ง ๑๑๔, ๑๑๙, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๓๓
พงษ์ชัย มูลสาร ๘๒, ๑๒๗, ๑๔๘
พศวัฒน์ สิริศิลปะสรณ์........................๑๐๘
พรพิมล เหล่ากุดบอด..........................๘๙
พิษณุ อินทาราม..................................๑๔๙, ๑๕๑, ๑๕๓, ๒๑๖, ๒๑๗
พินิจ ศรีเมืองเก่า.................................๑๓๕, ๑๕๙, ๑๖๐
ภคมาศ วิเชียรศรี ๖๘
ภาพิระ สิทธิคงศักดิ์.............................๗๖, ๗๗, ๑๒๖
รัตนมณี กำมะหยี่................................๗๐, ๗๑, ๗๘
วินนิวัตร ไตรตรงสัตย์..........................๖๕, ๘๗, ๑๔๑
วรรณี ตั้งกิจสงวน ๑๒๒
ศราวุฒิ อ้นแก้ว..................................๗๒, ๗๓, ๗๕, ๘๓, ๑๐๓, ๑๓๑
ศุภกิจ จตุรภัทรไพบูลย์........................๑๓๘
ศุภิชัย ประพันธ์...................................๑๕๘
ศุภจิรา เจริญสุข..................................๖๔
สงคราม โพธิ์วิไล ๗๔, ๙๔, ๙๕, ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๖๖,
....๑๗๑, ๒๑๔, ๒๑๘, ๒๑๙
สิทธิชัย โพธิ์แก้ว ๙๘, ๑๔๕
สมใจ มาโนช ๒๑๕, ๒๑๘
สรรพสิทธิ์ นิมิตสันติวงศ์ ๑๑๐, ๑๑๕, ๑๓๙
หรรษา ตั้งมั่นภูวดล............................๑๕๕, ๑๖๑, ๑๖๗
อนันต์ วณิโชภาส ๑๑๖, ๑๑๗
อาทิติ โคเลิศ.......................................๑๑๓
เอกรินทร์ เอกอัจฉริยะวงศ์ ๖๒, ๑๔๐

ผลการประกวดภาพถ่าย "วิถีคนกาญจน์"

ระหว่างวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๖ - ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีได้จัดทำโครงการประกวดภาพถ่ายประเภทประชาชนทั่วไป ในหัวข้อ "วิถีคนกาญจน์" เพื่อเฟ้นหาภาพที่บ่งบอกถึงวิถีดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวกาญจนบุรี และหมายรวมถึงภาพวิวทิวทัศน์ และภูมิสถาปัตยกรรมอันเป็นทัศนียภาพของจังหวัดกาญจนบุรี

เพื่อส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์แห่งถิ่นฐานบ้านเกิด ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวอันก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และเพื่อคัดสรรภาพมาตีพิมพ์ในหนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ ผู้ทรงมีภพภูมิกำเนิด ณ จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายสาขา เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดภาพ ดังนี้

ผศ.ฟ้อน เปรมพันธุ์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล
ศิลปินนักถ่ายภาพ ชาวกาญจนบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิทางการถ่ายภาพไทย
อาจารย์สมปอง ดวงไสว
ผู้เขียนและบรรณาธิการหนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม"
อาจารย์ปฤษณา ถาดกิ่ง
ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ. กาญจนบุรี
อาจารย์ณรงค์เดช นวลมีชื่อ
วิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรี และผู้ปฏิบัติงานภาคประชาสังคมกาญจนบุรี
นายธีรภาพ โลหิตกุล
นักเขียนและช่างภาพสารคดีอิสระ

ผลการตัดสิน เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ณ ห้องประชุม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีดังนี้คือ

รางวัลชนะเลิศ
ชื่อภาพ ร่วมบุญ ประเพณี ชาวมอญ
สถานที่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ช่างภาพ นายเอกรินทร์ เอกอัจฉริยะวงศ์
(ภูมิลำเนา: เขตพระนคร กรุงเทพฯ)

รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1
ชื่อภาพ ช่วยกัน
สถานที่ สะพานลูกบวบ อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
ช่างภาพ นายศราวุฒิ อ้นแก้ว
(ภูมิลำเนา: อำเภอพนมทวน กาญจนบุรี)

รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2
ชื่อภาพ You're not walk alone
สถานที่ สะพานลูกบวบ อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
ช่างภาพ นายพงษ์ชัย มูลสาร
(ภูมิลำเนา: อำเภอกระทุ่มแบน สมุทรสาคร)

รางวัลชมเชย
ชื่อภาพ รำลึก
สถานที่ ช่องเขาขาด อำเภอไทรโยค กาญจนบุรี
ช่างภาพ นายหรรษา ตั้งมั่นภูวดล
(ภูมิลำเนา: เขตบางคอแหลม กรุงเทพฯ)

รางวัลชมเชย
ชื่อภาพ ร่วมแรงร่วมใจ
สถานที่ ลานเจดีย์พุทธคยา วัดวังก์วิเวการาม อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
ช่างภาพ นายโกสินทร์ สุขุม
(ภูมิลำเนา: อำเภอเมือง ประจวบคีรีขันธ์)

รางวัลชมเชย
ชื่อภาพ อยู่กับสายน้ำ
สถานที่ แม่น้ำสามประสบ อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
ช่างภาพ ฆฤพร สาตราภัย
(ภูมิลำเนา: อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี)

รางวัลชมเชย
ชื่อภาพ มนต์เสน่ห์สงกรานต์ไทยมอญ
สถานที่ วัดวังก์วิเวการาม อำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี
ช่างภาพ นายวินนิวัตร ไตรตรงสัตย์
(ภูมิลำเนา: เขตคลองสาน กรุงเทพฯ)

รายงานกิจกรรมสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ถวายสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีหน้าที่หลักในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ในวาระที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ คชวัตร) ประมุขแห่งสังฆมณฑล เจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษา ในปีพ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสนิกชนชาวไทยต่างปลื้มปีติยินดีร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองถวายอย่างยิ่งใหญ่ทั่วประเทศ แต่กาลผ่านไปอีกไม่นาน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ก็สิ้นพระชนม์ นำมาซึ่งความโศกาดูรแก่พุทธศาสนิกชนทั้งโลก

ในฐานะที่จังหวัดกาญจนบุรีเป็นดินแดนแห่งพระมาตุภูมิในสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น สำนักศิลปะและวัฒนธรรมจึงได้ร่วมกับทุกหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และหน่วยงานของจังหวัดกาญจนบุรีจัดกิจกรรมถวายในหลายวาระและโอกาส ดังนี้

โครงการ/กิจกรรมงานสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีดำเนินการ

ลำดับ	โครงการ/กิจกรรม	ว/ด/ป
๑	โครงการสังฆราชบูชา พระชันษา ๑๐๐ ปี	๑-๓๑ ต.ค. ๒๕๕๖
๒	เจ้าภาพพิธีบำเพ็ญพระกุศลสวดพระอภิธรรมฯ สมเด็จพระสังฆราช	๓๐ ต.ค. ๒๕๕๖
๓	พิธีสวดมนต์และเจริญสติภาวนาฯ สมเด็จพระสังฆราช	๑ พ.ย. ๒๕๕๖
๔	โครงการสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชรำลึก	๓ ธ.ค. ๒๕๕๖
๕	การประกวดแข่งขันวาดภาพในงานสัปดาห์สะพานข้ามแม่น้ำแคว ครั้งที่ ๑	๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๖
๖	ร่วมพิธีบำเพ็ญพระกุศลสตมวารพระศพ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก	๓๑ ม.ค. ๒๕๕๗

โครงการสังฆราชบูชา พระชันษา ๑๐๐ ปี

เมื่อวันที่ ๓-๔ ตุลาคม ๒๕๕๖ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จัดโครงการสังฆราชบูชา พระชันษา ๑๐๐ ปี กิจกรรมประกอบด้วย วันที่ ๓ ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง พระสงฆ์ ๓๙ รูป ณ บริเวณลานอาคาร ๕ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี วันที่ ๔ จัดกิจกรรมท่องทรรศน์ปากแพรกถิ่นพระชาติภูมิสมเด็จพระสังฆราช ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพระกุศลแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และเพื่อให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ได้เรียนรู้ชุมชน อันเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งได้แก่ ชุมชนปากแพรก (ถิ่นพระชาติภูมิ) วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) และหอพระประวัติ

งานบำเพ็ญพระกุศลสวดพระอภิธรรมฯ สมเด็จพระสังฆราช

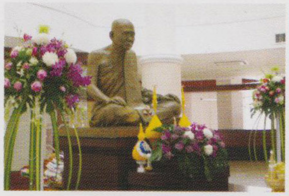
วันพุธที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญพระกุศลสวด พระอภิธรรมพระศพ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) จังหวัดกาญจนบุรี ดร.ณรงค์เดช รัตนานนท์เสถียร รักษาราชการแทนอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พร้อมด้วย ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ร่วมบำเพ็ญพระกุศลสวดพระอภิธรรม

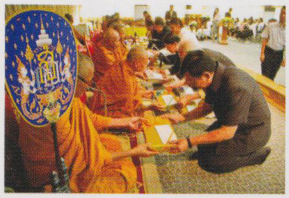
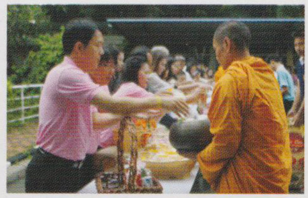
โครงการสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชรำลึก พิธีสวดมนต์และเจริญสติภาวนาฯ สมเด็จพระสังฆราช

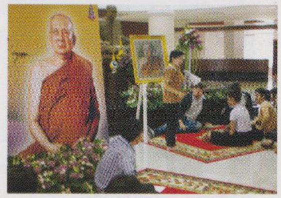
วันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เข้าร่วมพิธีสวดมนต์และเจริญสติภาวนา ณ หอพระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อน้อมรำลึกในพระคุณูปการในสมเด็จพระสังฆราช พระราชรัตนวิมล เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี (ฝ่ายธรรมยุต) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมคณะสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑,๑๘๙ รูป ร่วมสวดพุทธมนต์ นายชัยวัฒน์ ลิมป์วรรณธะ ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์

งาน "สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชรำลึก"

วันอังคารที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๖ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จัดงาน "สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชรำลึก" ณ อาคารบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี กิจกรรมภายในงานประกอบด้วย การประกวดแข่งขันวาดภาพนักเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นในหัวข้อ "สมเด็จพระสังฆราชในดวงใจ" การปาฐกถาเรื่อง "เลิศล้ำพระจริยา สังฆราชา สมเด็จพระญาณสังวร" โดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เป็นองค์ปาฐก หลังจากปาฐกถาแล้วมี พิธีสวดพระพุทธมนต์และเจริญภาวนา ถวายเป็นพระกุศลแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โดยมีพระสงฆ์ ประชาชน ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษา เข้าร่วมพิธีจำนวน ๑,๒๕๐ คน

กองทุนรอยทาง เจริญธรรม

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระผู้ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ตลอดพระชนม์ชีพพระองค์ได้น้อมนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติและสั่งสอน เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในวโรกาสที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระชาตกาล ๑๐๑ พรรษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดกาญจนบุรีและเอกชนหลายภาคส่วน ต่างน้อมรำลึกถึงพระกรุณาธิคุณ ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" เพื่อถวายพระเกียรติ โดยรายได้อันเกิดจากการจำหน่ายหนังสือได้นำมาจัดตั้งเป็นกองทุน "รอยทาง เจริญธรรม" เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อเชิดชูและเผยแผ่ศาสนธรรมคำสอน ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
๒. เพื่อส่งเสริมเยาวชนเป็นคนดีมีชีวิตใกล้ชิดพระศาสนา
๓. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตด้วยศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมของกองทุน

๑. โครงการฝึกอบรมนักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นมัคคุเทศก์น้อย นำชมสถานที่อันเป็นอนุสรณียสถาน ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช พื้นที่กาญจนบุรีและใกล้เคียง
๒. โครงการประกวดความคิดสร้างสรรค์ ในการเผยแผ่พระคติธรรมสมเด็จพระญาณสังวรฯ ระดับนักเรียน นักศึกษา
๓. โครงการพัฒนาห้องศาสนาในหอวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นห้องศาสนาสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ฯลฯ

คณะกรรมการกองทุน "รอยทาง เจริญธรรม"

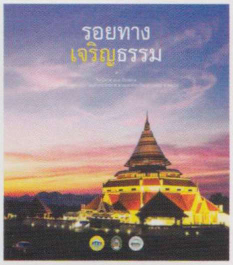
คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระกิตติสุวัฒนาภรณ์	**เจ้าอาวาส วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี**
ดร.ณรงค์เดช รัตนานนท์เสถียร	**อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี**
นายรังสรรค์ รัศมีฤกษ์เศรษฐ์	**นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี**
นางเบญจวรรณ เปรมประยูร	**นายกเทศมนตรีเมืองกาญจนบุรี**
พลตำรวจตรี สุรศักดิ์ ไชยโกมินทร์	**นายกสมาคมชาวกาญจนบุรี**
อาจารย์สงคราม โพธิ์วิไล	**ผู้ทรงคุณวุฒิทางการถ่ายภาพไทย**

คณะกรรมการ

ผศ.เชิดชาย ควงภมร รองอธิการบดี
ประธาน
อาจารย์สมปอง ดวงไสว
นักเขียน บรรณาธิการหนังสือรอยทาง เจริญธรรม
นายธีรภาพ โลหิตกุล
นักเขียน ผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือรอยทาง เจริญธรรม
อาจารย์ประพฤติ มลิผล
ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมชุมชน
อาจารย์ณรงค์เดช นวลมีชื่อ
เครือข่ายภาคประชาสังคมกาญจนบุรี
อาจารย์สุภา คชวัตร
เครือข่ายชุมชนปากแพรก กาญจนบุรี
นางสมหมาย ช่วงประยูร
เครือข่ายชุมชนปากแพรก กาญจนบุรี
ผศ.ฟ้อน เปรมพันธุ์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ. กาญจนบุรี เลขานุการ
อาจารย์สมชาย เจริญกิจ
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ปฤษณา ถาคกิ่ง
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ผู้ช่วยเลขานุการ

สถานที่ติดต่อ: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
เลขที่ ๗๐ หมู่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๙๐
โทรศัพท์ และโทรสาร (๐๓๔) ๖๓๓-๓๙๘
E-Mail: culturekru@gmail.com
เว็บไซต์: http://www.culturekru.com/
บัญชี "กองทุนรอยทาง เจริญธรรม"
บัญชีออมทรัพย์ เลขที่ ๗๑๓-๐-๖๓๔๓๘-๓ ธนาคารกรุงไทย สาขากาญจนบุรี

รอยทาง เจริญธรรม

ผู้เขียน: อาจารย์สมปอง ดวงไสว และคณะ

ผู้จัดพิมพ์: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ขนาดหนังสือ: ๗.๕ x ๘.๕ นิ้ว

ความหนา: ๒๒๙ หน้า พิมพ์สี่สีทั้งเล่ม

ราคา: ๑๖๐ บาท

รายได้สมทบกองทุนรอยทาง เจริญธรรม เพื่อกิจกรรมเชิดชูและเผยแผ่ศาสนธรรมคำสอน ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

หนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" มีจุดวางจำหน่ายตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๕๗ เป็นต้นไป ที่...

๑. ศูนย์หนังสือจุฬา

๒. ศูนย์หนังสือ มหามกุฏราชวิทยาลัย ด้านหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพมหานคร
โทร ๐๒-๖๒๙-๑๔๑๗ ต่อ ๑๐๖ หรือ ๐๒-๖๒๙-๓๓๙๗

๓. ห้องสมุดจำปีรัตน์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี โทร ๐๘๑-๔๑๒-๓๓๓๗

๔. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โทร (๐๓๔) ๖๓๓-๓๙๘ หรือ ๐๙๑-๘๘๗-๒๕๑๑

๕. หอพระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช อำเภอเมือง กาญจนบุรี

๖. ร้านหนังสือพันทาง ศูนย์การค้ากาญจนบุรี โทร (๐๓๔) ๕๑๒-๘๖๐

กรณีสั่งซื้อหนังสือทางไปรษณีย์ ติดต่อ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ตามขั้นตอนดังนี้

ก. โทรติดต่อคุณรัตนากร พุฒิเอก ที่(๐๓๔) ๖๓๓-๓๙๘ หรือ ๐๙๑-๘๘๗-๒๕๑๑ แจ้งความประสงค์ขอสั่งซื้อหนังสือทางไปรษณีย์ เป็นจำนวนกี่เล่ม และเพื่อตรวจสอบว่ายังมีหนังสือในสต็อกตามความต้องการของท่านหรือไม่

ข. โอนเงินค่าหนังสือ เข้าบัญชี "กองทุนรอยทาง เจริญธรรม" บัญชีออมทรัพย์ เลขที่ ๗๑๓-๐-๖๓๔๓๘-๓
ธนาคารกรุงไทย สาขากาญจนบุรี
(หมายเหตุ สั่งซื้อทางไปรษณีย์ไม่เกิน 2 เล่ม ไม่คิดค่าจัดส่ง หากเกินกว่า 2 เล่ม จะมีค่าจัดส่งตามจริง ซึ่งคุณรัตนากรจะแจ้งให้ทราบก่อนการโอนเงิน)

ค. ส่งหลักฐานการโอนเงิน (สลิปธนาคาร) ให้คุณรัตนากร ทางโทรสาร (๐๓๔) ๖๓๓-๓๙๘
หรือทาง E-Mail: culturekru@gmail.com

ง. รอรับหนังสือทางไปรษณีย์ หากนานกว่า ๕ นับจากวันโอนเงิน กรุณาติดต่อคุณรัตนากร อีกครั้ง

****พิเศษ** กรณีซื้อหนังสือ "รอยทาง เจริญธรรม" ตั้งแต่ ๒๐ เล่มขึ้นไป จะได้รับบรรณาการ "อาสนะผ้าขาวม้าร้อยสี" ๑ ผืน ผลิตโดยบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง กาญจนบุรี ชุมชนต้นแบบการจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาพื้นถิ่น ซึ่งอาสนะชุดนี้ ผลิตขึ้นเป็นกรณีพิเศษ จำนวนจำกัดเพียง ๑๐๑ ผืนเท่านั้น

จากใจนักเขียนและบรรณาธิการ ลัดเลาะ รอยทาง เจริญธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สิ้นพระชนม์ หัวใจชาวพุทธทุกดวงล้วนเศร้า เข้าใจ เข้าถึง สัจธรรมชีวิต ตถตา

ท่านเจ้าพระคุณฯ มาอยู่วัดบวรนิเวศ บางลำพู ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๗๒ ถึงวันที่สิ้นพระชนม์ เป็นเวลา ๘๔ ปี นานกว่าหลายชีวิตที่เกิดบางลำพู จึงเดินตามรอยท่านที่บางลำพู หาความทรงจำของชาวบางลำพูที่ระลึกถึงท่าน พบใครจะถามอยู่สองสามคำถาม เคยใส่บาตรท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ท่านบ้างหรือไม่ เคยบวชวัดบวรฯ และมีท่านเป็นพระอุปัชฌาย์หรือเปล่า? ประทับใจอะไรท่านบ้าง ได้เรื่องราวความทรงจำมากมาย หวังถ่ายทอดสู่บรรณพิภพ

แล้ววันหนึ่ง สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดย ผศ.ฟ้อน เปรมพันธุ์ ผู้อำนวยการสำนัก ธีรภาพ โลหิตกุล นักเขียนรางวัลศรีบูรพา มาชวนทำหนังสือน้อมถวายพระเกียรติคุณท่านเจ้าพระคุณฯ ในฐานะที่ท่านมีชาติภูมิเป็นชาวเมืองกาญจน์ จากเมืองกาญจน์สู่บางลำพู และจากบางลำพูสู่เมืองกาญจน์ รู้ได้อย่างไร หัวใจกำลังระลึกถึงและปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ใจตรงกัน

จึงเดินร่วมทางสร้าง "รอยทาง เจริญธรรม" ร่วมกัน อยู่บางลำพู เข้าวัดบวรนิเวศ พานักเรียนดูภาพเขียนงานศิลปกรรม ลึก ๆ ไม่รู้จักท่านเจ้าพระคุณฯ ไม่รู้ในสิ่งที่อยากรู้ ย่อมต้องเดินหน้าหาผู้รู้ที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัย จึงเดินหน้าสู่วัดบวรนิเวศ เดินทางไปเมืองกาญจน์ ตามรอยทางเจริญธรรมของท่านเจ้าพระคุณ

กราบพระศพ อธิษฐานจิตขอพระบารมีให้งานครั้งนี้ราบรื่น ด้วยพระบารมี สิ่งใดที่เป็นปัญหาก็เกิดปัญญา สิ่งใดที่ขรุขระกลับราบรื่นเกินคาดคิด บุญของชีวิตที่ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมรอยทางเจริญธรรม มีโจทย์ในใจ ทำอย่างไร จึงแตกต่างไม่ซ้ำแนวที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งคำสอนและจะฉายภาพจริงของท่านเจ้าพระคุณให้ชัดเจนได้อย่างไร จึงลัดเลาะเสาะหาผู้รู้ คำบอกเล่าจากใจจึงปรากฏเป็นที่ประจักษ์ ตามรอยเส้นทางธรรม ของสามเณรเจริญ พระมหาเจริญ สุวัฑฒโน พระสาสนโสภณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙

ด้วยความร่วมใจของทุกคนในทีมกาญจน์กรุงและกรุง-กาญจน์ ต่างตั้งใจร่วมใจสร้างอนุสรณียวัตถุในสมเด็จพระสังฆราชอย่างเต็มกำลัง คือ รอยทางเจริญธรรม เพื่อถวายพระเกียรติและน้อมใจรำลึกถึงท่านเจ้าพระคุณฯ ด้วยธรรมารมณ์...รอยทาง เจริญธรรม

สมปอง ดวงไสว

ผู้เขียนและบรรณาธิการ "รอยทาง เจริญธรรม"

ชาวลุ่มน้ำแม่กลอง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รับราชการเป็นครูสอนศิลปะ ที่โรงเรียนวัดสังเวช ย่านบางลำพู กรุงเทพมหานคร ๓๓ ปี ได้รับรางวัล "ครูดีเด่นผู้ส่งเสริมและพัฒนาการใช้ภาษาไทย" กรมวิชาการ ปี ๒๕๔๑ และ "ครูดีในดวงใจของโรงเรียนวัดสังเวช" ปี ๒๕๔๙ มีผลงานเขียนเชิงศิลปวัฒนธรรมหลายเล่ม อาทิ "ลำพู: สัญลักษณ์ประวัติศาสตร์บางลำพู (๒๕๔๑) ฯลฯ ปัจจุบัน เป็นนักเขียนอิสระ นักค้นคว้าทางวัฒนธรรม และนักจัดรายการวิทยุ

๏ กาญจน์-กรุงไกลเกินเดินหา ศรัทธาเชื่อมโยงความฝัน เจ้าพระคุณฯ พาเราร่วมกัน รังสรรค์รอยทาง เจริญธรรม

ภาพปกหลัง

ดวงตะวันสาดส่องเป็นลำแสง
บนถนนชนบท เขตอำเภอบ่อพลอย
จังหวัดกาญจนบุรี
อุปมาดั่งรอยวิถีแห่งวัตรปฏิบัติ
ตลอดพระชนม์ชีพ ของท่านเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
ที่ทรงเป็นพระผู้มักน้อย เรียบง่าย สันโดษ
เปี่ยมไปด้วยความสงบ สว่าง
เป็นแบบอย่างในรอยทาง
ที่ศาสนิกชนพึงศึกษาเรียนรู้
และน้อมนำมายึดถือเป็นมรรคา
เพื่อความเจริญงอกงามของชีวิต
อันมีนิพพานเป็นปลายทาง

◎ ณรงค์เดช นวลมีชื่อ

เส้นทางชนบท

◎ อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

◎ กีรกฤษณ์ มงคลทิพย์

รอยทาง เจริญธรรม ©

ในวโรกาส ๑๐๑ ปี ชาตกาล

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

อภินันทนาการ

"ที่นี่" ที่อาสนะ พระสังฆราช

"ที่นี่" ที่ประกาศ พระศาสนา

"ที่นี่" ที่ประทับขวัญ กตัญญุตา

"ที่นี่" ที่ผืนผ้า บูชาพระองค์

© เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์